

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KENT ÇALIŞMALARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜLTÜR TEMELLİ KENTSEL DÖNÜŞÜM:
BARCELONA ÖRNEĞİ

Umut Deniz ÖNCEL

2501161239

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT

İSTANBUL – 2021

ÖZ

KÜLTÜR TEMELLİ KENTSEL DÖNÜŞÜM: BARCELONA ÖRNEĞİ

UMUT DENİZ ÖNCEL

Eski sanayi kentlerindeki sanayisizleşme süreçleri çöküntü alanlarının oluşmasına sebebiyet vermiş, kent yöneticileri kent imajı ve ekonomisini olumsuz etkileyen bu yerleri dönüştürmek için çeşitli stratejiler uygulamıştır. Bu çerçevede, kent ekonomisinde hizmet sektörünün payını artırma girişimi, ilk önce ABD kentlerinde denenmiş, bu yönelim, başarılı örneklerden sonra Avrupa kentlerinin yöneticilerince de takip edilmiştir. Çok sayıda Avrupa kentinde, kent kimliği güçlendirilerek kent markası oluşturulmuş ve kente turistler ile uluslararası beyaz yakanın gelmesi amaçlanmıştır. Kentlerin sanayisizleşme sürecinde önem kazanan hizmet sektörleri arasında kültürle ilişkili iş sahaları öne çıkmakta, kültür kentsel mekânın dönüşümünde iktisadi ve siyasi işlevler üstlenmektedir.

Bu tez çalışmasının odaklandığı Barcelona da sanayisizleşme ve çöküntü bölgeler sorununu kültür temelli kentsel dönüşüm yoluyla aşmaya çalışan Avrupa kentlerinden biridir. Araştırma, kültürün iktisadi ve siyasi işlevlerinin Barcelona kentsel mekânındaki tezahürlerini, bir başka deyişle kültürün Barcelona'nın kentsel dönüşüm sürecinde rolünü incelemektedir. Çalışmada temel veri toplama yöntemi olarak döküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Bilimsel makale, kitap, dönüşüm süreçlerine ilişkin gözlem ve fotoğrafların yer aldığı blog yazıları ile gazete haberleri, bölgesel ve merkezi resmî kurumların hazırladığı istatistik ve raporlar veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Tezde Barselona'nın 30 yıllık kültür temelli kentsel dönüşüm tecrübesi mahalle, uluslararası etkinlik, aktör, proje ve eski sanayi tesisi başlıkları altında sınırlandırılarak incelenmektedir. Barcelona'da kültür üretimi üstlendiği iktisadi ve siyasi işlevlerle; kültür tüketimi ise bireysel ve sınıfsal ayrıma olanak vermesi sayesinde önem kazanmakta; kültür kentsel mekânda yapılan dönüşümlerin temel aracı konumuna yükselmektedir. Bu bağlamda tezde "Barselona modeli"nin kültür yardımıyla kent merkezinde yer alan çöküntü alanlarını dönüştürmede diğer kentlere de uygulanabilecek bir örneklik sunduğu iddiası, tarihsel gerçekliklere dayalı olarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmekte, bu model benzer bir dönüşüm yaşayan New York, North Adams ve Glasgow gibi kentlerle karşılaştırılmaktadır.

Barselona'nın kent merkezinde yer alan ve olumsuz bir imaja sahip Raval Mahallesi kültür politikaları yardımıyla dönüştürülmüştür. Mahallenin ilk önce ismi değiştirilmiş, ardından

kültür kurumlarının bölgede kümeleşmesi sağlanmıştır. Kentsel dönüşüm Raval Mahallesi ile sınırlı kalmamış, kültür temelli dönüşüm süreci kentte düzenlenen uluslararası etkinliklerle devam ettirilmiştir. Bilgi ekonomisinin gelişmesi amacıyla Poblenou Mahallesi'nde başlayan kentsel dönüşüm ise bu süreçte çıkarları çatışarak karşı karşıya gelen çeşitli aktörlerin uzlaştırılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: kentsel dönüşüm, kültür ekonomisi, sembolik ekonomi, Barselona, Raval, Poblenou

ABSTRACT

CULTURE-LED URBAN TRANSFORMATION: THE EXAMPLE OF BARCELONA

UMUT DENİZ ÖNCEL

Deindustrialization processes in the old industrial cities causes the formation of ruinous areas in the cities. City administrators implements various strategies to develop these locations which negatively affect the city image and economy. In this context, the effort to increase the share of the service sector in the city economy, which first started in the US cities, was followed by the managers of the European cities after successful examples. In many European cities, a city brand was created by strengthening the urban identity, and it was aimed to bring tourists and international white collars to the city. Among the service sectors that have gained importance in the deindustrialization process of cities, business areas related to culture come to the fore, and culture assumes economic and political functions in the transformation of urban space.

Barcelona, which this thesis focuses on, is one of the European cities that are trying to overcome the problem of deindustrialization and depressed regions through culture-based urban transformation. The research examines the manifestations of the economic and political functions of culture in the urban space of Barcelona, in other words, the role of culture in the urban transformation process of Barcelona. In the study, the document review method has been preferred as the basic data collection method. Scientific articles, books, blog posts with observations and photographs about the transformation processes, newspaper news, statistics and reports prepared by regional and central official institutions are used as data sources.

In the thesis, Barcelona's 30-year culture-based urban transformation experience is examined by limiting it under the titles of neighborhood, international event, actor, project and old industrial facility. With the economic and political functions it undertakes to produce culture in Barcelona; cultural consumption gains importance as it allows for individual and class distinctions; culture rises to the position of the main tool of the transformations in urban space. In this context, the claim in the thesis that the "Barcelona model" provides an example that can be applied to other cities in transforming the slum areas in the city center with the help of culture, is evaluated from a critical point of view based on historical realities and this model is compared to cities such as New York, North Adams and Glasgow, which are undergoing a similar transformation.

Raval Neighborhood, located in the city center of Barcelona and having a negative image, has been transformed due to cultural policies. The name of the neighborhood was changed first, and then the clustering of cultural institutions in the neighborhood has been ensured. Urban transformation was not limited to Raval Neighborhood, international events held in the city were seen as an opportunity and the process continued. The urban transformation that started in the Poblenou Neighborhood with the aim of developing the information economy has brought various actors to face to face.

Keywords: urban regeneration, culture economy, symbolic economy, Barcelona, Raval, Poblenou

ÖNSÖZ

Bu çalışma Barselona'nın kentsel dönüşüm sürecinde kültürün üstlendiği rolü araştırmaktadır. Kültürün ekonomik bir değer kazanması kültüre kentsel dönüşümde önemli bir işlev yüklenmesine neden olmuş, sanayisizleşme sürecini yaşayan kentler ekonomik, toplumsal ve demografik alanlarda var olan gerilemeyi kültür temelli kentsel dönüşüm ile aşmaya çalışmıştır. Bu açıdan “Barselona modeli” olarak adlandırılan kentsel dönüşüm tecrübesi ve süreci, uluslararası literatürde önemli bir yer edinmektedir. Uluslararası literatürde yer bulan konuyla ilgili tartışmaların araştırılmasıyla oluşan bu çalışma ile Türkçe literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Eşime, anne, baba ve kardeşlerime, eğitimimde payı bulunan dayım, yengem ve teyzeme, çalışma boyunca desteğini esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Akyurt'a, kardeşim Can Sağıroğlu'na, sınıf arkadaşım Bilal Yıldırım'a, Doç. Dr. Murat Şentürk'e ve Prof. Dr. İsmail Çoşkun'a müteşekkirim. Çalışmadaki eksiklik ve hatalar tabii ki bana aittir.

İSTANBUL-2021

Umut Deniz ÖNCEL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
HARİTALAR LİSTESİ.....	viii
GÖRSELLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRÜN POLİTİK İKTİSADININ KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİSİ

1.1 Kültür Nedir?	6
1.2 Kültürel Üretim.....	9
1.3 Kültürün Politik İşlevi	12
1.4 Kültür Sanayisi ve Kültürel Tüketimin Ayırıcı Özelliği	17
1.5 Sanayi Toplumundan Sanayi Sonrası Topluma Geçiş Süreci	23
1.6 Kültür Politikaları.....	28
1.7 Kentsel Mekânın Dönüşümünde Kültür ve Kültür Politikalarının Etkisi ...	30

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR TEMELLİ KENTSEL DÖNÜŞÜM: DÜNYADAN ÖRNEKLER

2.1 Çeşitli Kentlerde Uygulanan Kültür Politikaları	39
2.1.1 Amerika Birleşik Devletleri Kültür Politikası.....	40
2.1.2 Avrupa Birliği Kültür Politikası, Kültür Programları ve Avrupa Kültür Başkenti Uygulaması.....	43
2.2 Dünya Kentlerinde Kentsel Mekânın Kültür ve Kültür Politikaları Vesilesiyle Dönüşümü	47
2.2.1 ABD Kentleri: New York ve Massachusetts-North Adams Örnekleri	47
2.2.2 Avrupa Kültür Başkenti Çerçevesinde Glasgow Örneği.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARCELONA'DA KÜLTÜR, POLİTİKA VE KENT

3.1 Barselona'da Kültür Temelli Kentsel Dönüşüm	71
3.2 Mahalle Temelli Kentsel Dönüşüm: Raval	75

3.3 Uluslararası Etkinlik Temelli Kentsel Dönüşüm: 1992 Olimpiyatları ve UNESCO 2004 Kùltürlerin Evrensel Forumu	85
3.4. Aktör Temelli Kentsel Dönüşüm: Belediye Başkanı, Belediye Meclisi, Mahalle Birlikleri ve Özel Sektör	89
3.4.1 Belediye Başkanı Pasqual Maragall	90
3.4.2 Mahalle Birlikleri ile Özel Sektör Arasında Belediye Meclisi	94
3.5 Proje Temelli Kentsel Dönüşüm: 22@Barcelona.....	95
3.6 Eski Sanayi Tesisi Temelli Kentsel Dönüşüm: Can Ricart	1077
3.5 Değerlendirme	1099
3.6 Karşılaştırma	112
SONUÇ.....	11515
KAYNAKÇA	123

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Soho Haritası	54
Harita 2: İspanya idari haritası.....	66
Harita 3: Büyük kısmı günümüze ulaşmamış birinci, ikinci ve üçüncü set surları gösteren harita.....	67
Harita 4: Eixample.....	68
Harita 5: Katalonya özerk bölgesinin vilayetleri.....	70
Harita 6: 10 semtten oluşan Barselona haritası.....	71
Harita 7: 2012 yılı itibarıyla Raval'daki kültür ve eğitim kurumları.....	82
Harita 8: Barselona'nın semtleri ve Poblenou'nun konumu.....	99
Harita 9: 22@ Barselona projesinin konumu.....	100
Harita 10: Poblenou Mahallesi'nde açılan ve kapanan atölyeler.....	105

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Metropolitan Sanat Müzesi.....	52
Görsel 2: Günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi.....	53
Görsel 3: Eixample.....	69
Görsel 4: Raval Mahallesi’nde bir sokak.....	73
Görsel 5: La Rambla caddesi.....	76
Görsel 6: Beyaz rengi ve mimarisiyle hemen seçilebilen Barselona Modern Sanat Müzesi.....	79
Görsel 7: Parc del Forum.....	89
Görsel 8: 22@ Barselona alanı.....	102
Görsel 9: 22@ Barselona alanındaki medya sektörü ve şirketlerin konumu.....	103

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sanayi Sonrası Toplumun Yapısı ve Problemleri.....25

Tablo 2: 1979 yılından beri Barselona'daki kentsel dönüşüm süreci.....111

KISALTMALAR LİSTESİ

AAVC : Katalonya Görsel Sanatçılar Birliği

CCCB : Barselona Modern Kültür Merkezi

MACBA : Barselona Modern Sanat Müzesi

MASS MoCA : Massachusetts Modern Sanat Müzesi

PROCIVESA : Tarihi Şehrin Tanıtımı Şirketi

PSC : Katalonya Sosyalist Partisi

PSOE : İspanyol Sosyalist İşçi Part

GİRİŞ

Kentsel dönüşüm kavramı yenileme, canlandırma, rehabilitasyon, sağlıklaştırma gibi farklı amaçlarla kentsel mekâna yapılan müdahaleleri içeren genel bir adlandırmadır. İmalat endüstrisinin kent ve kent merkezlerinden çekilmesi kent mekânının gerilemesine ve hatta çöküntü alanlarının oluşmasına yol açmış, sanayi sektöründe istihdam edilenler işsiz kalmıştır. Toplumsal, ekonomik ve demografik olarak gerileyen kentleri idare edenler çözümü kente yeni işlevler yüklemeyi sağlamak için kentsel dönüşümde görmektedirler. Hizmet sektörünü geliştirmeye dönük çabalar kentleri markalaşma sürecine yöneltmektedir. Kentlerin markalaşma sürecinde kültür ve kültür politikaları önemli işlev edinmekte, başkent veya bölge başkentleri rekabet avantajı kazanarak merkezi ulus devlete bağımlı olmadan uluslararası görünürlük sağlayabilmek için kültür politikalarına müracaat etmektedir.

Kültür, evvela, Avrupa’da maddi üretim ve ekonomik etkinlikten ayrı bir alan görülmekte, kültürün ekonomik kısmı ihmal edilmekteydi. 1940’lardan 1960’lara kadar olan bu dönem Bianchini tarafından “Yeniden Yapılandırma Çağı” olarak adlandırılmaktadır. 1970 ve 1980’ler boyunca kültür toplumsal ve politik gündemin önemli bir başlığını oluşturmuş, kültürel kaynakların ekonomik tarafı ihmal edilmeye devam edilmiştir. Bu süreçte kentsel mekân kent kimliğinin bir parçası haline gelmiş ve kültür kent politikasında tamamlayıcı bir öge olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980’lerden itibaren kültürün ekonomik işlevi keşfedilmiş ve kentsel dönüşüm için araç haline getirilmiştir. 1990’lı yıllarda markalaşma ile kente ait değerlerin pazarlanmasının hız kazanması sonucu kültür ile ekonomi kent ölçeğinde gittikçe yaklaşmıştır (Garcia, 2004).

Sanayisizleşme sürecini yaşayan kentler kültürü kentsel dönüşümde bir araç olarak kullanarak bilgi toplumuna uyum sağlamak için kentin yeni işlevler edinmesini sağlamaya çalışmaktadır (Duman ve Coşkun, 2015). Zukin, bu süreçte sembolik ekonominin önemini ve yükselişini vurgulamaktadır. Sembolik ekonominin kent

ekonomileri içerisindeki yükselişine *küresel tüketim kültürünün* (Öncü ve Weyland, 2016) yaygınlaşması eşlik etmektedir (Zukin, 2000). Kentler, küresel ticaretten pay alabilmek için iş adamları ve yetenekli çalışanların nazarında kenti cazip hale getirmeye çalışmakta, yeni eğitim ve kültür kurumları ile yaşam ve ticari mekânlar oluşturulmaktadır (Amin ve Thrift, 2007).

Kentsel dönüşümle ilişkin çalışmalar incelendiğinde konunun büyük oranda mimari, kent planlaması ve ekonomi çerçevesinde ele alındığı ancak kültürün kentsel dönüşüm süreçlerindeki etkisinin büyük ölçüde göz ardı edildiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma bahsedilen kentsel dönüşüm sürecindeki kültür etkisini incelemeyi ve böylelikle Türkçe literatüre katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada temel veri toplama yöntemi olarak döküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Bilindiği üzere doküman analizi, araştırılan olgulara dair bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesidir (Şimşek ve Yıldırım, 2016). Bu kapsamda, Bilimsel makale, kitap, dönüşüm süreçlerine ilişkin gözlem ve fotoğrafların yer aldığı blog yazıları ile gazete haberleri, bölgesel ve merkezi resmî kurumların hazırladığı istatistik ve raporlar veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Fotoğraf ve haritalardan destekleyici mahiyette ek veri kaynağı olarak yararlanılmıştır. Bu çerçevede, bilimsel veritabanları incelenmiş, İngilizce kaynaklara başvurulmuştur. Az sayıda İspanyolca ve Türkçe kaynaktan da istifade edilmiştir. Bahse konu veri setleri kültür, kültür politikaları, kentsel dönüşüm, kentsel dönüşüm örnekleri, Barselona kentsel dönüşümü şeklinde temel kategorilere ayrılarak incelenmiştir.

Nitel araştırmaya uygun olarak Barselona'daki kültür temelli kentsel dönüşüm süreci sürece etki eden aktörlerin bakış açılarını anlama ve değişkenler arasındaki ilişkileri kavrama yoluyla anlaşılmaya çalışılmıştır (Şimşek ve Yıldırım, 2016: 49). Aktörler arasındaki ilişkiler keşfedilirken Barselona'daki kentsel dönüşüm sürecinin kendine özgü koşulları olduğu da göz ardı edilmemiştir. Diğer kentlerdeki dönüşüm süreçleriyle olan benzerlik ve farklılıkların yanı sıra Barselona'daki aktörlerin karmaşık ilişkisinin sürece etkisi derinlemesine betimleme yoluyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

“Kültür temelli kentsel dönüşüm süreci nasıl gerçekleşmektedir?” şeklinde açık uçlu bir soruyla yola çıkılmıştır. Literatür taramasıyla sorular çeşitlenmiş ve “Kültür nedir? Kültür politikası nedir? Çeşitli kentlerde kültür temelli kentsel dönüşüm örnekleri nelerdir ve bu süreçler nasıl gerçekleşmiştir? Barselona’daki kültür temelli kentsel dönüşüm süreci nasıl gerçekleşmiş ve bu süreci hangi dinamikler etkilemiştir?” şeklinde sorular gündeme gelmiştir.

Çalışma yapılırken öncelikli olarak kültür temelli kentsel dönüşüm ve Barcelona’nın kentsel dönüşümüne ilişkin literatür değerlendirilmiştir. Türkçe literatürde derinlemesine ele alınmadığı görülen Barselona’nın kentsel dönüşüm sürecinde kültürün yüklendiği işleve dair hususlar, kısmen İspanyolca ile Türkçe, esasen İngilizce kaynaklarda araştırılmış ve kültürün ekonomik bir araç olarak kentsel dönüşümdeki rolü keşfedilmeye çalışılmıştır.

Bölümleri itibarıyla çalışma, ilk önce kültür kavramını ele almakta, ardından kültür üretimi, kültürün politik işlevi ve tüketimini incelemektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayi sonrası toplumun hüviyetinin değişmesine uygun olarak kentsel mekânın da değiştiği belirtilmektedir. Bir yandan kültür endüstrisinin ve kültür politikalarının aldığı yeni biçimler kentlerin dönüşümüne etki etmekte, bir yandan da kentsel politikalar iktisadın yanı sıra giderek daha çok kültür eksenli bir çizgiye kaymaktadır. Kültür ve kentin bu eşzamanlı dönüşümü, başka bir deyişle kültürel ve kentsel dönüşümlerin kesişim kümesi birinci bölümün öncelikli odağını teşkil etmektedir.

İkinci bölüm daha sonra bu çerçevede, ABD ve Avrupa kültür politikalarını ele almakta, ABD ile Avrupa’da kültür vesilesiyle yaşanan kentsel dönüşüm süreçlerini incelemektedir. Böylece konuya ilişkin teorik ve kavramsal çerçevenin çizildiği ilk bölümü, Barcelona dışı örneklerdeki uygulamaların gözden geçirilmesine ayrılan bir bölüm izlemektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise, tezin esas odağı olan Barselona’da sanayisizleşme sonucunda ortaya çıkan çöküntü alanlarının kültür ve bilgi ekonomisi temelinde

dönüştürülmesi sürecini ifade eden “Barcelona modeli” tarihsel gerçekler ışığında eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, 22@Barselona gibi projelerin ve 1992 Olimpiyatları ve 2004 UNESCO Kùltürlerin Evrensel Forumu gibi uluslararası etkinliklerin kentsel mekândaki etkisi incelenmiştir. Dönüşüm sürecinde mahalle ölçeğinde nasıl bir dönüşüm gerçekleştiği Raval Mahallesi üzerinden, eski sanayi tesislerinin hizmet sektörü ve kùltür endüstrisi temelli yeni ekonomik düzende nasıl değerlendirildiği ise Can Ricart Fabrikası’ndan hareketle çözümlenmiştir. Ulusal ve bölgesel aktörlerin yanı sıra belediye başkanı, belediye meclisi ve mahalle birlikleri gibi yerel aktörlerin ve bu aktörler arası ilişkilerin, söz konusu kùltür temelli kentsel dönüşüm sürecinde nasıl bir rol oynadıkları da çalışmanın odakları arasındadır. Bu bölümde ayrıca Barcelona’da yaşanan kùltür temelli kentsel dönüşüm tecrübesi, ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınan New York, North Adams ve Glasgow gibi kentlerin kùltür temelli kentsel dönüşüm serüvenleriyle karşılaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRÜN POLİTİK İKTİSADININ KENTSEL DÖNÜŞÜME ETKİSİ

Kentsel mekânın dönüşümünde kültürün rolü büyük ölçüde ihmal edilen bir konudur. Bu dönüşümde kültürel faaliyetlerin, kültürel üretim-tüketimin ve kültür politikalarının nasıl bir etkisi olduğunu incelemeyi hedefleyen bu çalışmanın alanı, kültür ile iktisat, kültür ile politika ve kent ile politika arasındaki ilişkilerin kesişim kümesi olarak ifade edilebilir. Başka bir deyişle, kültür temelli kentsel dönüşüm¹ alanına kültürün (politik) ekonomisi, kültür politikası ve kentsel politika üzerinden giriş yapılabilir. Bu durum, kültür kavramının hem üretim hem tüketim noktasında sahip olduğu ekonomik ve politik işlevlerin kent mekânında tezahür etmesinin bir sonucudur. Bilindiği üzere, kent mekânı biçimlendirilmiş bir mekândır. Sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş sürecini yaşamış ülkelerin kentlerinde, kültür politikalarının ve kültürel etkinliklerin çöküntü alanlarını engellemek ve kent ekonomisindeki düşüşü tersine çevirmek için bir enstrüman olarak kullanıldığı müşahade edilmektedir. Kentlerde kültür politikaları vesilesiyle yaşanan bu tür dönüşümlerin arkasında ekonomik ve politik sebepler bulunmakta; dolayısıyla söz konusu dönüşümleri anlama çabası kültür, kültürel üretim, kültürün politik işlevi, kültür sanayisi, kültürel tüketim, sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş süreci, kültür politikaları ve kentsel mekânın dönüşümünde kültür ve kültür politikalarının etkileri konularını incelemeyi zaruri kılmaktadır. Daha sarıh bir anlatımla bu bölümde kültürel üretim, kültürel tüketim, kültür politikası ve kentsel politikanın kesişimi incelenmektedir. Bu kesişim kümesi, kentsel mekânın dönüşümünü anlamaya yönelik bir teorik çerçeve sunmakta, Barselona kentinde kültürel etkinlikler ve kültür politikaları vesilesiyle gerçekleşen mekânsal biçimlendirme ve dönüşüm bu teorik çerçeve ile tetkik edilmektedir.

¹ Kentsel dönüşüm kavramının yenileme, canlandırma, rehabilitasyon, sağıklaştırma gibi farklı amaçlarla kentsel mekâna yapılan müdahaleleri içeren genel bir adlandırma olduğu ifade edilmektedir (Selvi-Ünlü, 2015: 85).

1.1 Kültür Nedir?

Kültür kavramının belirgin özelliklerinden biri tanımlarının çokluğu ve çeşitliliğidir.² Bu tanımların birbirinden farklı, hatta kimi zaman birbirine karşıt içerikler barındırması, anlamının sınırlarını bulanıklaştırmaktadır. Burada kültür kavramına atfedilen bütün tanımlara yer vermek yerine, çalışmada kültür kavramının kullanıldığı anlamlarla yetinilmektedir. *Kubbealtı Lugatı*'nda verilen beş tanımdan bizi ilgilendiren ilk  şöyledir:

1. *Bir milletin inanç, fikir, sanat, âdet ve geleneklerinin, maddi ve manevi değerlerinin bütünü, hars.*
2. *Bir milletin sanat ve fikir eserlerinin bütünü.*
3. *Düşünce, zevk, eleştirme ve değerlendirme melekelerinin geliştirilmiş olması durumu.* (Ayverdi, 2016: 726)

Birinci anlam bir milleti millet yapan ortak değerlere ve yaşam tarzına işaret etmekte, ikinci anlam söz konusu ortak değerlerin ve yaşam tarzının bir ürünü olan sanat ve fikir eserleri toplamına denk düşmektedir. nc anlam ise bir önceki anlamda atıf yapılan eserlerin de yardımıyla insanın bilişsel ve hissi gelişimine, yani yetişmiş/yetiştirilmiş insana işaret etmektedir.

Kroeber ve Kluckhorn sıklıkla atıf yapılan kitaplarında kültür tanımlarını 7 kategoride sınıflandırmaktadır. Buna göre; *betimsel tanımlamalar* toplumsal yaşamın bütününe ilişkin anlamları işaret etmekte; *tarihsel tanımlamalar* kültürün bir toplumsal miras olarak nesilden nesile aktarılmasına vurgu yaparak geleneği ne çıkarmakta; *normatif tanımlamalar* ise toplumun yaşam tarzı, değerleri ve davranışlarına önem atfetmektedir (Kroeber ve Kluckhohn'dan akt. Göktürk, 2016: 28-29).

² Bu tanım çeşitliliğinin altında bir yönüyle, çeşitli disiplinlerin çalışma sahalarına göre kavrama farklı anlamlar atfetmesi yatmaktadır. Kültür, bilimsel anlamda ilk olarak antropolojinin temel kavramlarından biri olarak arz-ı endam etmiş, bu alanda kavramın 160'a yakın farklı tanımı yapılmıştır (Göktürk, 2016: 21).

Cemil Meriç *İrfandan Kültüre* adlı kitabında kültürün Latince ekip biçmek anlamına gelen *colere* mastarından türetilmiş *cultura* kelimesinden geldiğini belirtmektedir. Meriç'e göre kültür, Fransızca kaynaklarda "*insanı insan yapan bilgilerin bütünü*" manasına gelirken; İngilizce'de *sosyal yaşayış* anlamında kullanılmakta, Almanca'da ise maddi şartları nitelemektedir. Cemil Meriç Fransızca'daki kültür kavramının karşılığının dilimizdeki irfan kelimesi olduğunu, Amerikalıların kültüre yüklediği anlamın ise dilimizdeki medeniyet kelimesi tarafından karşılandığını ileri sürmektedir. Görüldüğü üzere kültür kelimesine farklı dillerde, toplumların deneyimine bağlı olarak, muhtelif anlamlar yüklenmektedir (Meriç, 2017).

Cemil Meriç'e göre kültür, önceden anlamsal olarak maddi, somut olanı; medeniyet ise manevi olanı karşılamak için kullanılmıştır. Kültür, insanın doğa üzerindeki egemenliği olarak anlaşılmış, medeniyet ise cemiyet içindeki insanın kendi nefsi üzerindeki egemenliği anlamına gelmiştir. Zamanla kültür ve medeniyet kavramlarının anlamları birbirleriyle yer değiştirmiştir. Ayrıca kültür kavramı maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılarak anlam genişlemesine uğramıştır. Buna göre, maddi kültür insanoğlunun ürettiği araç ve gereç gibi teknolojik unsurlardır. Bu tanım aynı zamanda medeniyet kavramına tekabül eder (Özey, 2014: 12). Manevi kültür ise bir toplumun günlük yaşantısını doğrudan etkileyen değerlerdir. İnanç, norm, ahlak gibi manevi kültüre ilişkin değerler insanların davranışlarını üretmektedir. Bu değerlerin önemli bir özelliği nesilden nesile aktarılabilir olmasıdır.

Türk sosyolojisinde önemli bir yeri bulunan Ziya Gökalp ise ekip biçmek anlamına gelen *colere* kelimesinin *cultura* kelimesine dönüşümünden ilham alarak kültür kelimesinin karşılığı olarak Arapça tarla sürme anlamına gelen *hars* (Ayverdi, 2016: 476) kelimesini kullanmıştır. Hars kelimesi bir müddet kullanılmakla birlikte yerini kültür kelimesine bırakmıştır. Gökalp, kültürü toplumun kendi içinde yaşadığı doğal bir tekâmül, medeniyeti ise çeşitli kültürlerin bir araya gelmesinden oluşan evrensel ama suni bir olgu olarak görmektedir. Bozkurt Güvenç, Ziya Gökalp'in medeniyet ve kültür kavramlarına bakış açısını değerlendirirken o dönemde kültüre yerel bir muhteviyat atfedildiğini, medeniyetin ise evrensel bir içeriğe sahip olduğunun düşünüldüğünü ifade etmektedir. Bu düşünceye göre medeniyet birbirine yakın

kültürleri içerisinde barındıran bir kavramdır. Sözgelimi İslam medeniyeti, Batı medeniyeti, Türk kültürü, İspanyol kültürü gibi (Güvenç, 2019: 97).

Bozkurt Güvenç kültüre şu özellikleri atfeder: *"Kültür; öğrenilir, tarihidir ve süreklidir, toplumsaldır, ideal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir, ihtiyaçlar karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır, değişir, bütünleştiricidir ve bir soyutlamadır."* (Göktürk, 2016: 31) Güvenç kültür kavramını 4 farklı sınıfta tasnif etmektedir:

"İlk sınıflama, uygarlığı işaret eden -Çin, Hint, Fransız, Batı ve İslam kültür ya da uygarlığı gibi- bütün kültürler, eğitim türleri, sanatlar ve teknolojiyi kapsayan, tarihsel, bütünsel ve evrimsel niteliklere sahip bilim alanındaki kültürdür. İkinci olarak, örneğin; genel, mesleki ve teknik eğitim; tıp, hukuk, din, sanat ve fen eğitimi; örgün ve yaygın eğitim ya da öğretim gibi eğitim sürecinin ürünü olan beşeri alandaki kültürdür. Üçüncü olarak, ...bazı özel eğitim türlerini ve güzel sanatları kapsayan estetik alandaki kültürdür. Dördüncü olarak, ...maddi (teknolojik) ve biyolojik alandaki kültürdür." (Göktürk, 2016: 30)

Güvenç'e göre insanbilimcileri (antropolog) kültür kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: *"Kültür ya da uygarlık, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bütündür."* (Tylor'dan akt. Güvenç, 2019: 54) Kültür anlaşılacağı üzere öğrenilen ve eğitim ile gelecek nesillere aktarılan bir içeriğe sahiptir (Güvenç, 2019: 54).

Raymond Williams ise **Kültür** adlı kitabında söz konusu kavramın başlangıçta ürün ve hayvan yetiştirme anlamına geldiğini ancak zamanla zihin yetiştirme anlamını kapsayacak şekilde anlam genişlemesine uğradığını ve Almanca ile İngilizce'de 17. yüzyılın sonlarında toplumsal yaşam biçimi anlamındaki *tin* kelimesine karşılık geldiğini ifade etmektedir. Williams, kavramın genel olarak zihnin yetiştirilmesi manasına vurgu yaptığını belirterek muhtelif anlam katmanlarını şöyle anlatmaktadır:

“Burada kültür kavramının anlam katmanlarını, (i) zihnin gelişkin bir durumu'ndan –‘kültürlü kişi’, ‘kültür almış kişi’ gibi-, (ii) bu gelişme süreci'ne –‘kültürel ilgiler’, ‘kültürel etkinlikler’ gibi- ve (iii) bu süreçlerin araçları'na –‘sanat’ olarak ve ‘beşeri entelektüel çabalar’ olarak anlaşılan kültür kavramı gibi- kadar değişen anlamlarıyla ayırdedebiliriz.” (Williams, 1993: 8-10)

Kültürün işaret ettiği anlamı en belirgin şekilde vurgulayan tanımlardan biri Thomas Eliot'ın *"toplumu toplum yapan şey"* tanımıdır (Eliot'tan akt. Göktürk, 2016: 35). Bir şeyin tözü nasıl ki "o şeyi, o şey yapan şey" ise bir arada bulunan insanların "kalabalık" yerine "toplum" olarak tanımlanmasına yol açan şeyin de kültür olduğu öne sürülebilir. Kültür içine doğulan, toplumsal kodları oluşturan, sosyal yaşantı ve toplumsal anlayışın değişime uğramasıyla değişen, aktarılan, kısmen kurgulanabilen, günlük yaşamın her alanını doğrudan etkileyebilen bir tözdür.

Özetle bu çalışmada kullanılan kültür kavramı, yukarıda sözü edilen üç farklı tanımın birleştiği alandan neşet etmektedir:

1. Kroeber ve Kluckhohn sınıflandırmasında betimsel tanımlamalar kategorisi altında anlatılan ve esas olarak antropolojik bir tanım olan toplumsal yaşamın kapsamlı bir bütünü anlamına gelen kültür.
2. Tarihsel tanımlar kategorisi altında ifade edilen kuşaklar arasında toplumsal bir miras olarak aktarılan kültür.
3. Bozkurt Güvenç'in belirttiği güzel sanatları içeren, bir yanıyla zihnin gelişme sürecine atıfta bulunan estetik alandaki kültür.

Dolayısıyla bu çalışmada kültürün şu üç özelliği dikkate alınmaktadır: yaratıcı, eleştirel, güzel olana yönelmiş, yani estetik değer taşıyan kültür; kuşaktan kuşağa aktarılan, dolayısıyla eğitim ile öğretilen kültür ve son olarak, toplumsal kodları etkileyerek gündelik yaşama nüfuz edebilen kültür.

1.2 Kültürel Üretim

Bir önceki kısımda ifade edildiği üzere kültür öğrenilerek ve öğretilerek aktarılan bir şeydir. Öğretme işinin nasıl yapılacağı, daha önemlisi hangi kültürel unsurların öğretileceği ve öne çıkartılıp temsil noktasında görünürlük kazanacağı toplumdaki

güç ilişkileri açısından hayatiyet arz etmektedir. Bu sebeple, kültürün üretilmesi, şekillenmesi ve devamlılığı toplumdaki güç ilişkilerinden muaf tutulamaz (Lavenda ve Schultz, 2018). Bu bölümde, kültürel üretimin toplumsal güç ilişkileri ve iktisadi örgütlenmeler ile olan bağı anlatılmaktadır.

Raymond Williams, eski toplumlarda *merkezi bir toplumsal örgütün parçası* olan sanatçının, egemen sınıfların meşruiyetini sağlama yönünde bir işlev gördüğünü ifade etmektedir (Williams, 1993: 35-36). Bu durumun bir sonraki aşaması ise mülk sahibi olan aristokratın kendi şan ve şerefini, mesenlik altında koruduğu sanatçının ürünleriyle pekiştirmesidir (Williams, 1993: 38). Bu dönemde bazı mesleki örgütlerde bir araya gelen sanatçıların bir işçi gibi doğrudan görevlendirilmesi söz konusudur. Sanatçının mülk sahibi tarafından görevlendirilmesi, ürününü mülk sahibinin çıkarlarına yönelik üretmesini zorunlu kılar. Sanatçı, kendisini hizmetine alan aileyi veya sarayı övmesi için kiralanmaktadır (Williams, 1993: 39). Mesenliğin bir türü olarak hamilikte ise zengin olan hami, sanatçının pazarda tutunabilmesi için bazı projelerine ilk desteği sağlamaktadır (Williams, 1993: 41). Hamilik pazar ilişkileri çerçevesinde ticari bir ilişkiyi imlemektedir. Kamu mesenliği ise bir kamu politikası çerçevesinde bazı sanat dallarının korunması ve yaygınlaştırılmasıdır (Williams, 1993:42).

Piyasa ile sanatçı arasındaki ilişkiye odaklanıldığında görülmektedir ki sanatçı piyasa için doğrudan üretim yaptığında ürünü açık bir şekilde meta, kendisi de meta üreticisi konumuna gelmektedir. Bağımsız olan sanatçının piyasa ile kurduğu aracısız ilişki (*zanaat tipi meta üretimi*) doğrudan parasal mübadeleye yöneliktir. "*Burada ürün satışa sunulur, satılır ve böylece ona sahip olunur.*" (Williams, 1993: 43). Williams'ın *zanaat sonrası üretim* olarak nitelendirdiği aşamada ise sanatçı ürününü ya dağıtılmak üzere ya da üretilmek üzere bir aracıya satar. İkinci durumda aracı kâr amacıyla bir yatırım olarak ürünü alıp üretir ve satışını gerçekleştirir, böylece ürün kurumsallaşmış kapitalist ilişkiler çerçevesinde tüketicisine ulaşır. Bu durumda, sanatçı araçlara bağımlıdır (Williams, 1993: 44). Her iki üretim tipinde piyasa bir şekilde sanat üretimine müdahil konumdadır. Dolayısıyla kültürel üretim olgusunun piyasa kural ve koşulları göz ardı edilerek incelenmesi durumunda kültürel üretimin toplumsal ilişkilerdeki konumu ve işlevi tam olarak anlaşılamayacaktır.

Sanat dalları incelendiğinde zanaat ve zanaat sonrası üretim ilişkileri ve hatta hem ticari hamilik hem de kamu mesenliğinin kültürel üretim içerisinde devam ettiği görülmektedir. Portre ressamlarından doğrudan sipariş ile eser satın alınması bir çeşit mesenlik iken; ressamın galeri vasıtasıyla ürünlerini satışa sunması ise zanaat sonrası üretim olarak tanımlanabilir (Williams, 1993: 45). *Yayın hakkı* ve *teelif ücreti* kavramlarının ortaya çıktığı yazarlık dünyasında ise profesyonelleşme söz konusudur. Yazarın ürettiği eser, diğer sanat ürünlerinin aksine, peşin para yerine telif ücreti gereği her bir kopya üzerinden ücretlendirilerek satılmaktadır. Dolayısıyla yazar satılan her kopyadan pay alarak doğrudan piyasaya dahil olmaktadır (Williams, 1993: 47). Eserinin mülkiyet haklarını korumak isteyen yazarlar, mesleki örgütler içerisinde bir araya gelmektedir. Sonuç olarak kültürel üretim çoğunlukla piyasa koşulları tarafından şekillendirilmekte, üretimin küçük bir kısmı ise bunun dışında var olabilmektedir (Williams, 1993: 50).

Williams’a göre mesenlik, aracılı ve devlete dayalı türler olmak üç tür önemli modern kültür kurumu vardır:

“Modern patronluk formu, ileri kapitalist toplumlarda esas olan formdur. Pazar ölçülerinde kazançlı ya da yaşayabilir dahi olmayan bazı sanatlar, abone örgütlenmeleri tarafından ve hala birtakım özel mesenlik ilişkileri ile teşkil edilen vakıflar gibi özel kurumlarca beslenmektedir. Bu konumu ile bütün devlet kurumları arasında yer alan aracılık ise, belirli sanatlara tamamen ve anlamlı miktarda fon sağlayan kamu gelirinden finanse edilen (Büyük Britanya’daki Arts Council gibi) varlıklardır. Ya da aynı genel kategori içinde, bir biçimde kamu gelirine bağımlı olan ama kendi üretimini müdahalesiz gerçekleştiren (Büyük Britanya’da yayıncılıkta BBC’nin konumu gibi)³ bazı kurumlar vardır. ...Bazı kapitalist toplumlarda ve en çok da kapitalizm ötesi toplumlarda kültür kurumları, özellikle çağdaş medya alanında devletin şubeleri haline gelmiştir.” (Williams, 1993: 54)

³ BBC’nin tarafsız bir yayın yaptığını üstü kapalı barındıran “müdahalesiz bir işleyişe sahip olduğu” savı ispatlanmaya muhtaç bir iddiadır.

Williams, *...basın, yayın, sinema, radyo, televizyon... gibi kültür kurumlarının* iktisadi örgütlenmenin bir parçası olduğunu ifade etmektedir (Williams, 1993: 53). Kültürel üretimin çoğunlukla piyasa koşullarınca şekillenmesi, egemen sınıflara kültür politikalarını kendi gücünü tahkim etmesi yönünde kullanma fırsatı vermektedir.

Özetlemek gerekirse, kültürel üretime ilişkin şöyle bir tarihsel sürecin varlığından söz edilebilir: Sanat ürünleri evvela, üreticinin hamiliğini üstlenen aristokrasi için üretilirdi. Aristokratın kendisini görmek istediği durumu yansıtacak şekilde kurgulanan sanat ürünleri, aristokratın haz duymasını ve meşruiyetini öncelerdi. Aristokrasinin yerini burjuvaziye bırakmasıyla birlikte sanat ürünleri burjuvazi için yapılır hale gelmiştir. Estetik alanı hâkimiyeti altına alan ve seyreden derin düşüncelere daldıracağı varsayılan yüksek sanat ürünlerinin sipariş üzerine üretildiği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Kapitalizmin yaygınlaşması ile kültür ürünleri, toplum genelinin tüketimine sunulan bir meta olarak önem kazanmıştır. Önceki devirde yüksek sanat olarak nitelendirilen ürünlerin gördüğü işlev, Adorno'nun kültür sanayisi olarak tanımladığı şekliyle, nitelik değiştirerek toplumun genelinin kapsayacak şekilde genişlemiştir. Sanayiden kasıt "*...konunun standartlaştırılması ve yaygınlaştırma tekniklerinin rasyonelleştirilmesi*"dir. (Adorno, 2011: 112). Adorno, sanatın metalaşmasının yeni bir şey olmadığını ancak sanatın özerkliğinden soyutlanarak açık bir şekilde tüketim nesnesi olarak sunulmasının ilgi çekici bir yenilik olduğunu ifade etmektedir (Adorno, 2011: 94-95).

1.3 Kültürün Politik İşlevi

Bir önceki bölüm, kültür ürünlerinin iktisadi ve toplumsal hiyerarşideki konumlarına ve üretim amaçlarına dair öne sürülen çeşitli görüşler içermekteydi. Bu bölümde ise kültür ürünlerinin egemen sınıfların diğer kesimler üzerinde kurduğu hegemonyadaki rolü tartışılmaktadır.

Bilindiği üzere Marksist teoride üretim ilişkilerinden müteşekkil iktisadi yapı hukuk, siyaset, kültür vb. gibi öğeleri içeren üstyapıyı belirlemektedir. Kültür akıl, yaratıcılık ve toplumsal bilgi birikiminden çok kapitalist üretim ilişkilerinin nihai bir

sonucu olarak algılanmaktadır. Bu durumda ekonomi, üst yapının bir bileşeni olan ve doğada bulunan maddi şeylere karşılık insan elinden çıkmış her şeyi kapsadığı düşünülen kültürü de biçimlendirmektedir.

Antonio Gramsci kültürün salt ekonomik ilişkilere indirgenemeyeceğinden hareket ederek kültürün politik işlevine ağırlık verir. Ona göre egemen sınıf ideolojisi toplumun tüm katmanlarına aydınlar aracılığıyla yayılmaktadır (Özbek, 2003: 151). Toplum homojen değildir, farklı bilgi ve eğitim seviyelerinin bir yansıması neticesinde farklı düşünsel gelişmişlik düzeylerinde insanlardan oluşur, bu sebeple yönetici sınıf, ideolojisini toplumdaki farklı katmanlara birbirinden farklı araçlar ve düzeylerde yayma zorunluluğuyla karşılaşır. Buna göre "...toplumsal katmanların en ileri kesimlerine karşılık gelen dünya görüşü, felsefedir. Bunu ortakduyu izler, folklor ise en aşağıda yer alan toplumsal katmanlara seslenen dünya görüşüdür." Kamusal düşünüş (sağduyu) felsefenin folkloru iken "...folklor, ilkel ve bağlantısızdır. Folklor, tarihte karşılaşılan her dünya görüşünün; düzenden yoksun kalıntıları içinde taşır ve bu kalıntıların bir toplamıdır." (Özbek, 2003: 152).

Gramsci, yönetici sınıfın ideolojik yapıyı basın ve yayınevleri gibi araçlar ile düzenleyip yaydığını ifade etmektedir. Gramsci'ye göre yayınevleri örtük ya da açık olarak belirli bir programa sahip ve belli bir akıma bağlıdırlar: "Basın gerçi, ideolojik yapının dinamik bölümüdür, ama biricik olanı değil: Kamuoyunu doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak etkileyen, ya da etkileyebilecek olan her şey ona aittir." (Gramsci'den akt. Özbek, 2003: 153). "Böylece kütüphaneler, okullar, değişik dernekler ve kulüpler ideolojinin maddi yapısının içinde sıralanır. Gramsci'nin mimariyi de ideolojik yapının sınırlarına almış olması, cadde ve alan isimlerini ideolojik gereç başlığında tartışması çarpıcıdır." (Özbek, 2003: 154).

Louis Althusser ise üretim ilişkilerinin eğitim ve öğretim araçları vasıtasıyla yeniden üretilerek, boyun eğmeyi yönetilenler nezdinde içselleştirdiğini ve varlığını sürdürdüğünü ileri sürer. Gramsci'ye benzer şekilde Althusser, devlet aygıtları olan mahkeme, polis, ordu, hükümet ile kurulan baskının yetersiz kalacağını, bu sebeple ideolojiye dayanan kültür, din, aile, okul gibi Devletin İdeolojik Aygıtları ile iktidarın yönetilenlerde gönüllülüğü sağladığını belirtir. Althusser, günümüzdeki temel ideolojik aracın okul olduğunu, okul sayesinde üretim ilişkilerinin yeniden

üretildiğini ifade eder. Okulda iktidarın meşruiyetinin sağlanmasının yanı sıra kapitalizmde önemli bir husus olan toplumsal iş bölümüne uygun roller öğretilir. “Devletin İdeolojik Aygıtları”ndan her biri bir ideolojik zemin üzerinde yükselir. Birey, seçtiği görüşlere uygun olarak ideolojik aygıtın bazı pratiklerini uygular. Böylece birey, farkında olmadan, kendisine aktarılan fikir ve davranış kalıplarına göre hareket eder. İronik olarak bu durum bizi kültür kavramının çıkış noktasına götürmektedir: ekip biçmek. Aktarılan bir husus olan kültür, bir politika halinde sadece mekânları ve mekâna bağlı olarak insan davranışlarını değil, doğrudan toplumun düşünüş biçimini de etkiler. Egemen sınıflar iktidarlarını sürdürebilmek için yönettikleri sınıfların zihin dünyasını kültür politikaları aracılığıyla ekip biçmektedir. Sonuç olarak, kültür ve ideoloji birey ile toplumu şekillendirir. Bu sebeple ideolojiyi yayan aygıtların ve geleneklerin incelenmesi gerekir (Yücel ve Bourse, 2017: 107-110).

Pierre Bourdieu da aynı şekilde okulun yerleşik toplumsal hiyerarşiyi ve ilişkileri meşrulaştırdığını, böylelikle egemen sınıfın çıkarına uygun olarak düzenin korunmasını sağladığını belirtir. “Okul, gerçekte toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretip güçlendirmesine karşın, bireysel yetilere önem verdiğine inandırır” (Yücel ve Bourse, 2017: 97).

Görüldüğü üzere egemen sınıflar ideolojisini okul, kütüphane, basın, mimari, sokak isimlendirmeleri vasıtasıyla; yani estetik değer taşıyan kültürü, eğitim ile aktarılan kültürü ve gündelik yaşama nüfuz edebilen kültürü etkileyerek toplumsal katmanlara yaymaktadır. Bu noktada, toplumun teoride kendi çıkarına aykırı olan yönetici sınıfların egemenliğine niye rıza gösterdiği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Gramsci, içinde bulunduğu dönemde birçok yerde işçi hareketlerinin başarısızlığa uğramasının nedenini anlamak ister. Ortodoks Marksist düşünceye göre sanayinin gelişimiyle geniş bir işçi sınıfı oluşacak ve gelir adaletsizliğiyle birlikte yaşanacak olan krizler işçilerin devrim yapmasını sağlayacak olan kurumları kurmasına yol açacaktır. Ancak öngörülen devrim her yerde akamete uğramaktadır, bundan dolayı Gramsci ekonomik belirlenimciliğin egemen sınıf ideolojisine yenik düştüğü savını ileri sürer. Bu düşünceyi Gramsci, burjuvanın işçi örgütleri üzerinde kurduğu

hegemonyayla açıklar; burjuvazinin ürettiği kültürel temsiller baskın gelmiş ve işçi sınıfı bu temsilleri kendilerine ait bir olgu olarak benimseyerek egemen sınıfların yönetimine rıza göstermiştir (Yücel ve Bourse, 2017: 86).

Adorno, **Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi** isimli kitabında şöyle der: “*Bir zamanlar sanatçılar tıpkı Kant ve Hume gibi mektuplarını ‘itaatkâr kulunuz’ diye imzalıyor ve içten içte taht ile kilisenin temellerini oyuyorlardı. Bugün sanatçılar devlet başkanlarına ön adlarıyla hitap ederken, tüm sanatsal itkilerinde cahil patronlarının yargılarına bağımlılar*” (Adorno, 2011: 63). Bu ifade egemen sınıfların kültür ürünleri vesilesiyle kurmuş olduğu hegemonyanın diğer türlü anlatımıdır.

Kütüphane, müze gibi kültürel kurumlar ile okul, üniversite gibi eğitim kurumları vasıtasıyla egemen sınıfa ait değerler öğretilerek ve bu değerlerin siyasi partiler ve kitle iletişim araçları ile yayılması sağlanarak hegemonya toplum nazarında etkin kılınmaktadır. “*Tüm bu kurumlar yavaş yavaş zihni dolduran temsiller yayan kültürel odaklardır, çoğunluğun rızasını elde etmeyi sağlarlar. Böylece egemenlik altındakiler, egemenlerin dünya görüşünü benimseyip ‘kendiliğindenmiş’ gibi kabul ederler*” (Yücel ve Bourse, 2017: 86).

Bu durum, işçilerin kendi sınıf çıkarları uğruna savaşmayı mümkün kılacak bir dünya görüşü yerine kişisel başarıların ödüllendirildiği bir toplumsal yapıyı tercih etmesiyle neticelenir. Böylece burjuvazi, iktidarını, güç kullanımı dışında proletaryaya benimsettiği kültürel temsiller vesilesiyle sürdürür (Yücel ve Bourse, 2017: 87).

“*Gramsci’ye göre ekonomi, toplumsal sınıflara bir oluşum temeli sağlasa da bu sınıflar arasında uzlaşmazlıklar (ya da birleşimler) politik ya da ideolojik alanda oluşur, bu alanların da kendine özgü bir mantığı vardır. Her politik düzenin ortak bir dil aracılığıyla toplumsal aktörlerce büyük ölçüde paylaşılan söylemleri ve temsilleriyle hegemonik bir ideolojisi bulunur.*” (Yücel ve Bourse, 2017: 87)

Gramsci'ye göre ideoloji doğrudan kültür ile alakalı bir meseledir; politika, ekonomi, sanat, bilim, hukuk gibi konularda içkin bir şekilde kendini gösterir (Yücel ve Bourse, 2017: 87). Gramsci altyapı ve üstyapı arasında nedensel bir ilişki olduğu düşüncesini yadsımaktadır. İdeolojinin üretilip yayıldığı ve ideolojik savaşların yapıldığı sivil toplumu ise iktisadi yapıdan ayırarak üstyapıda konumlandırır, böylece kavrama kültürel bir muhteviyat katar (Yücel ve Bourse, 2017: 88-89). Gramsci'ye göre “*Sivil toplumun işlevi hegemonya, politik toplumun işlevi ‘egemenlik’tir*” (Yücel ve Bourse, 2017: 89). Kültür ve ideoloji aracılığıyla sağlanan hegemonya ile diğer sınıfların rızası ve hatta desteği alınır. İktidara talip olan sınıf kendi değer ve düşüncelerini diğer sınıflara benimsetmeli ve ülke yönetimini başarıyla gerçekleştireceği düşüncesini onları ikna ederek kabul ettirmelidir. Egemenlik ise ordu, polis, cezaevi gibi kurumlar vasıtasıyla güç kullanarak mümkün olur. Liberal rejimlerde baskı araçları devletin denetimindedir ancak hegemonya, yönetici sınıfın kendi ideolojisini üretilip yaymak için kendi imkânlarıyla kurduğu özel örgütler sayesinde mümkün olur. Yönetilenlerin onayı ile yönetici sınıf devleti denetler ve yönetir. Kültürel ve ideolojik savaş ise politik toplum yerine sivil toplum içerisinde cereyan eder. Sivil toplumun yönetilenlerde meydana getirdiği rıza ile politik toplumun baskı araçlarıyla elde ettiği itaat, yönetici sınıf iktidarının devamlılığı açısından birbiri ile uyumludur. Yönetimin meşruiyeti zayıf ise toplumsal onay ve rıza da zayıftır, dolayısıyla baskı araçlarıyla yönetilenlerin itaat etmesi sağlanır. Toplumsal onayın yüksek olduğu durumda ise politik toplumun baskı araçlarına rağbet edilmez (Yücel ve Bourse, 2017: 89). Bu durum kültür politikalarının ilk olarak neden özgür dünya olarak adlandırılan liberal ülkelerde neşet ettiğine dair bir fikir vermektedir.

Sivil toplum ile politik toplumun sınırları tam olarak belli olmadığı için geçişkendir. Okul, üniversite, enstitü gibi eğitim araçları egemen sınıfın hegemonya sağlaması için önemli bir araç işlevi görür. Kavramlar, içerikler, anlam kodları, düşünceler bu tür yerlerde üretilir ve topluma yayılır. Öte yandan, liberal ülkelerde devlet sanki tarafsız bir mecra veyahut da hakemmiş gibi bir yanılsama parlamento, devlet tiyatrosu, kütüphane gibi kurumlar tarafından yaygınlaştırılır. Doğal mecrasında baskı araçları kullanması beklenen politik toplum, yönetilen sınıfların rızasını

kazanma veyahut yönetici klikler için meşruiyet devşirme yolunda çaba sarf edebilir. Söz konusu durum sivil toplumda da geçerlidir. Ekonomik gücü elinde bulunduran klikler bu gücü yönetilen sınıflara veyahut anlaşmazlık yaşadığı diğer yönetici kliklere karşı bir baskı aracı olarak kullanabilir. Yönetici klikler öyle veya böyle rıza kazanarak meşruiyet devşiremez ise kanunlar devreye girmektedir. Kanunlar içselleştirildiği ölçüde onay elde edilir (Yücel ve Bourse, 2017: 90).

Gramsci'nin gösterdiği bir diğer husus şudur; toplumsal kriz olmadığı zamanlarda yönetilen sınıflar egemen sınıfın düşüncelerini benimsemiş durumdadır. Bu, egemen sınıfların düşüncelerini başarılı bir şekilde toplumsal katmanlara yaydığını, en azından çıkar çatışmalarını engelleyebildiğini, yani hegemonyasını kurduğunu gösterir. Hegemonyanın kültür ile sağlanması kültür politikalarının incelemeye değer bir alan olduğunu göstermektedir. Gramsci'nin düşünceleri bu açıdan bakıldığında egemen sınıfların uyguladığı kültür politikalarının dikkatle incelenmesine, diğer bir deyişle kültür politikalarının toplumsal güç ilişkilerini etkileyebilme kabiliyetine ışık tutmuştur. Pierre Bourdieu'nun bir sonraki bölümde aktarılmakta olan düşünceleri ise bireysel kültür tüketiminin sınıfsal niteliğini gözler önüne sermektedir. Bu iki düşünürün görüşlerinin incelenmesiyle kültür politikalarını yönetenler ile kültür ürünlerini tüketenlerin kültür meselesi çevresinde şekillenen toplumsal hiyerarşideki konumlarını nasıl oluşturdukları açıklanmış olmaktadır.

1.4 Kültür Sanayisi ve Kültürel Tüketimin Ayırıcı Özelliği

Bourdieu, üretim ilişkilerine indirgenen sınıf ayrımının gerçekliğe denk gelmediğini ifade eder. Kültürel sermaye ve ekonomik sermaye kişinin toplumsal konumunu, yani toplumsal sınıfını belirlemektedir. Kültürel tüketimin niteliği bireyin hangi toplumsal sınıfa mensup olunduğunu gösterir. Kültürel tüketim içindeki temsiller, toplumsal sınıfın sembolik boyutunu imler. Doğal olarak kültürel tüketim, toplumsal sınıf ilişkilerine uygun olarak gelişir ve ayırıcı özelliğiyle bu ilişkileri yeniden üretir. Her sınıf mensubu edimi, düşünüşü, algılayışı ve yaşayışını şekillendiren bir sınıf *habitusu* içerisinde yaşar. Ancak bireyler tamamen edilgen bir pozisyonda değildirler, habitus bireysel yeniliklere de belirli bir kısıtlılık içerisinde imkân verir.

“Habitus, bir eyleyicinin (veya benzer koşulların ürünü olan bir eyleyiciler kümesinin) pratiklerinin tümünü, hem özdeş (veya karşılıklı olarak tahvil edilebilir) kalıpların uygulanmasının bir ürünü olmasından dolayı sistemli kılan, hem de aynı zamanda başka bir yaşam stilini oluşturan pratiklerden belli bir sisteme göre ayrı kılan şeydir.” (Bourdieu, 2015: 255)

Kültürel tüketimin niteliği, eğitim sermayesi ve ekonomik sermayeyi imleyen toplumsal kökene doğrudan bağlıdır. Zira kültürel tüketim beraberinde ekonomik bir maliyeti getirir (Bourdieu, 2015: 181). Eğitim sermayesi tarafından şekillenen müze ziyareti, kültür programlarını izleme/dinleme ve resim bilgisine sahip olma ile kültür sermayesi tarafından şekillenen, çoğunlukla okul dışında öğrenilen plastik sanatlar gibi kültürel etkinlikler sınıf farklılıklarını belirlemektedirler (Bourdieu, 2015: 29-30).

Esas olarak üç farklı toplumsal sınıfa tekabül eden üç farklı beğeni evreni bulunmaktadır: meşru beğeni, ortalama beğeni ve popüler beğeni. Egemen sınıf içerisinde eğitim sermayesine daha çok sahip olanlarda entelektüel faaliyetleri imleyen meşru beğeni daha fazla görülmektedir. Egemen sınıf kendi değer ve beğenilerini toplum içerisinde başat ve meşru kıldıkça hegemonyasını sürdürme imkânı yakalar. Orta sınıflarda görülen ortalama beğeni ise bilhassa bir üst sınıfa yükseliş arzusunu gösteren etkinliklerde kendisini belli eder. Egemen sınıfın ayrıcalıklı tüketimine erişemese de bu tüketimin niteliğine olan hayranlığını belirtir. Popüler beğeni ise maddi gereklilikler çerçevesinde şekillenmiş sanatsal iddia içermeyen beğenidir ve alt sınıfta daha çok görülür.

Üç farklı beğeni toplumsal sınıfları ayırt eden farklı yaşam tarzlarına yol açmaktadır. Egemen sınıf kendi değer, beğeni ve kültürel pratiklerini topluma meşruluk kılıfı altında dayatır. Egemen sınıfın kültürel tüketim pratikleri toplum nezdinde yaygınlaştıkça egemen sınıfın gözünde o pratikler, ayırıcı özelliği kaybaldığından dolayı değersizleşir ve yeni meşru pratiklere doğru yelken açılır. Bu süreç moda ve

teknolojik aletlerin tüketiminde kendisini açık bir şekilde belli eder. Egemen sınıfa mensup modacıların önerdiği moda akımları ve ürünleri alt sınıflarda yaygınlaştıkça egemen sınıf modacıları yeni moda akımları ve ürünleri üretirler. Yeni üretilen veya ithal edilen teknolojik ürünler pahalılığı sebebiyle ilk başlarda ancak egemen sınıfların kullanabileceği bir metadır. Bu durum, pahalı teknolojik ürünü kullananın kendisini diğer toplumsal sınıflara mensup bireylerden ayırmasını sağlar. Teknoloji ucuzladıkça ve yaygınlaştıkça bu ayırım imkânı ortadan kalkar.

Kültürel ve ekonomik sermayeye sahip kliklerin tüketimi az erişilir olması dolayısıyla ayrıcalıklı tüketim olarak nitelendirilmekte, herkes tarafından erişilebilir tüketim ise avam sayılmaktadır (Bourdieu, 2015: 262). *“Tüketim konusunda –ve hatta bunun dışındaki konularda- gözlemlenen farkların esas ilkesi, lüks beğeni (veya özgür beğeni) ile zaruri beğeni arasındaki karşıtlıktır.”* (Bourdieu, 2015: 265)

Toplumsal sınıfların kendi içinde de ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olma oranına göre temellenen farklı klikler bulunmaktadır. Sanayi patronu ile beyaz yakalı veya bir üniversite hocası egemen sınıfta buluşabilir lakin farklı ekonomik ve kültürel sermaye oranlarına sahip bulunmaktadır. Yazarlar, sanatçılar, üniversite hocaları görece düşük ekonomik sermayeye sahip iken kültürel sermayelerinin yüksek olması beklenir. Sanayi patronları ve işletmecilerin ise yüksek ekonomik sermayeye sahip olmalarına rağmen kültürel sermayelerinin görece düşük olduğu kabul edilebilir. Bu klikler egemenliklerini sürdürebilmek adına kendi davranışlarını ve diğer sınıflar ile olan ilişkilerini şekillendiren habituslarına uygun değerlerin meşruluğunu toplum nezdinde sürdürmeye çalışırlar. Zira ekonomik sermaye kültürel sermaye aracılığıyla kontrol edilmektedir (Bourdieu, 2015: 182). Orta sınıf içerisindeki küçük burjuva ise yüksek kültürel sermayeye sahip olmakla birlikte bir üst sınıfa yükselme arzusunu gösteren sembolik değeri yüksek olan kültürel tüketime yönelirler. Kültürel gösterişleri bir çeşit savurganlık içerisinde vuku bulur. Alt sınıfta yer alan işçi sınıfı ise maddi gelirlerinin düşük oluşu sebebiyle kültürel sermaye biriktirme imkânı bulamaz.

Kültürel sermaye birikimi, kültürel tüketimin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Daha yüksek kültürel sermayeye sahip olan klikler, yüksek sanat olarak adlandırılan üst düzey opera, klasik müzik dinletileri gibi etkinliklere giderken; daha az kültürel

sermayeye sahip olanlar daha popüler etkinliklere gitmektedir. Aynı şekilde, aristokratik imaja sahip golf, tenis, binicilik gibi sporlar egemen sınıf içerisinde daha yaygın şekilde yapılmakta, bu sporlar halka yaygınlaştığı zaman ise söz konusu sporlar farklı mekânlarda icra edilmektedir. Ayrıca bahsedilen sporları yapan halk içinden kesimler ile egemen sınıftaki klikler söz konusu sporlara farklı anlamlar atfetmekte ve beklentileri birbirinden farklı olmaktadır (Bourdieu, 2015: 307-308). Sonuç olarak, kültür ve eğlenceye dayalı kültürel pratikler sınıflara göre farklı dağılım ve anlam göstermektedir.

Toparlamak gerekirse, Bourdieu, bireyin düşünüş, davranış, algılayış yetilerini doğrudan etkileyen bir habitus'un içerisinde yaşadığını iddia eder. Habitus içselleştirilmiştir. İçselleştirilen bu havzadan egemen sınıfın istediği davranış ve fikirler neşet eder. Bourdieu, Gramsci gibi toplumsal sınıf olgusunun salt ekonomik bir indirgemecilik ile tanımlanmasına karşı çıkar. Ona göre kültürel sermayenin sınıf inşasında önemli bir işlevi vardır. Ekonomik sermayesi kültürel sermayesinden daha kuvvetli olan sanayi patronu, ticaret erbabı gibilerden oluşan klik ile kültürel sermayesi olan, ancak ekonomik sermayesi pek olmayan üniversite hocası, sanatçı vb. kliklerin egemen sınıfı oluşturduğunu ileri sürer. Yönetilen sınıflarda ise iki sermaye türü de az bulunur, bu sebeple maddi koşullara bağımlı bir yaşam sürerler. Egemen sınıf yüksek kültür ile hemhal iken; ara sınıflar onlara özenerek sembolik değeri yüksek olan kültürel ürünler tüketir.

Anlaşıldığı üzere kültürel pratikler ile sosyo-ekonomik hiyerarşi arasında doğrudan bir bağ bulunur; kültürel pratikler hem bu hiyerarşiyi cümle âleme ilan eder hem de bu hiyerarşiyi yeniden üretir. Egemen sınıf yüksek kültür tüketicisidir; operaya gider, müze ziyaret eder, sanat galerisinde eserleri temaşa eder. Orta sınıf ise yüksek kültür taklidi ürünleri tüketir; sinemaya gidip film izler, dergi okur. Alt sınıflar ise televizyon, çizgi roman, spor müsabakaları gibi kitle ürünlerine maruz kalır. Görüldüğü üzere Bourdieu, kültürel pratiklerin toplumsal hiyerarşiye göre değiştiğini ileri sürer. Hatta yönetici sınıf içerisinde kültürel sermayesi yüksek olan ile görece düşük olan klikler arasında dahi kültürel tüketim niteliği açısından bir farklılık vardır. Bu durum bir nevi iktidarın simgesel kudretidir. Manasını habitus kavramı ile birlikte düşünülünce kazanan simgesel iktidar kavramı tıpkı hegemonya kavramının

gösterdiği gibi sistemi zorbalıkla değil, kültür vasıtasıyla yürütür. Kültürel egemenlik, mutlak iktidara kapı açar. Ancak arada önemli bir fark vardır. Hegemonya kavramında bilinçli bir rıza vardır, yöneticilerin meşruiyeti bilinçli bir şekilde kabul edilir. Habitus kavramında ise bilinç söz konusu değildir. Yapılan tercihler, edilen edimler habitus denilen yapının bir ürünüdür; içselleşmiştir, üzerinde düşünülmez. İçine doğduğumuz toplumsal kültür, aile yaşantısı, alınan eğitim bize içselleştirdiğimiz ve davranışlarımızı biz farkında olmadan etkileyen fikir ve davranış kalıpları zerk etmiştir. Bourdieu'ya göre kültürel pratikler toplumsal ürünlerdir. Bu pratikler tüketene, onu diğerlerinden farklılaştırarak kimlik kazandırır. Kendi sınıfından olanlar ile bütünleşir, diğerleriyle ayrışır. Modaya uygun giysi giymek, havalı bir destinasyonda tatil yapmak, vücut geliştirme salonuna gitmek, kahvecide ders çalışmak gibi aktiviteler esasen toplumsal ayrımı ortaya koymaktır (Yücel ve Bourse, 2017: 100). Günümüzde sosyal medyanın yaygınlaşması bu pratikleri toplumun gözüne sokmak için bulunmaz bir fırsat sunmaktadır. Kültürel ürünler bu noktada sınıfsal ayrımı belirginleştirir. Bu ürünlerin hangi mekânda tüketildiği oldukça önem kazanmıştır. Güngören'de kahve içip fotoğrafını sosyal medyada paylaşmak ile Ortaköy'de veya Roma'da kahve içip fotoğrafını paylaşmak arasında sınıfsal algılanış anlamında önemli bir fark vardır. Çeşitli yerlerin ve turistik mekânların insanları kültürel tüketim alanında belirli davranışlara sevk ettiği açıktır. Bu durum, Adorno'nun *"Müşteri, kültür sanayisinin inandırmak istediği gibi, kral değildir; kültür sanayisinin öznesi değil, nesnesidir."* ifadesini akla getirmektedir (Adorno, 2011: 110). Söz konusu belirli davranış kalıplarının oluşturduğu ekonomi sayesinde kent merkezi veya merkeze çok yakın yerlerdeki yoksul mahalleler giderek "cafe" ve sanat galerileri tarafından kültürel tüketimlerin yapıldığı turistik yerlere dönüştürülmektedir.

Kültürel politikalar yoluyla kent mekânındaki değişimi incelemek için Adorno'nun kültür sanayisi kavramına yeniden başvurmak gerekmektedir.

"Kültür sanayisi şunları yapmış olmakla övünebilir: eskiden çoğunlukla hantalca gerçekleşen bir süreci, sanatın tüketim alanına dönüşümünü kararlı bir biçimde gerçekleştirmiş ve bu dönüşümünü ilke düzeyine yükseltmiştir; sıkıcı naifliğinden

arındırıp metaların niteliklerini geliştirmiştir." (Adorno, 2011: 66) Dolayısıyla, kültür sanayisi "...sanat ile eğlenceyi... kültür sanayisinin bütünselliğine tabi kılmıştır." (Adorno, 2011: 67) "Günümüzde kültürle eğlencenin kaynaşması yalnızca kültürün alçaltılmasıyla değil, eğlencenin zorla entelektüelleştirilmesiyle de gerçekleşir." (Adorno, 2011: 77)

Kültür sanayisi, kültürel ürünlerin çoğaltılıp toplumsal tüketime sunulmasına dayanır ve bu haliyle insanlara boş zamanlarını değerlendirmek adına eğlence ile bütünleşik şekilde üretim ilişkileri mantığına (mübadele değeri vs.) uygun belirli davranış kalıpları kazandırır. Bu davranış kalıpları çerçevesinde insanların gelecekteki tüketimleri de garanti altına alınmış olur.

"Kültür kendini, özel ve toplumsal alanda yararı su götürmez bir eşantiyon biçiminde sunduğu için, alınması da bir fırsata dönüşür." (Adorno, 2011: 100). Kültürel ürünler böylelikle bir nevi gösteriş unsuru olarak da işlev görür. Birçok değişim programı öğrencisi ve turistin Paris'te Eyfel Kulesi önünde fotoğraf çekip sosyal medya hesaplarından paylaşması, kentlerin metalaşmış kültürel ürünlerinin gösteriş unsuru olarak kullanılmasına örnek olarak verilebilir. Bu örnek, kente ait kültürel nesnelerin metalaşması sürecini imlemektedir. Kültürel meta, kullanım değerinden ziyade tüketene verdiği temsil ve imaj imkânından dolayı değer görür. Kültürel ürünlerini iyi pazarlayan kentler turistler açısından çekiciliğini artırmaktadır. Bu noktada eğlence hem kente dışarıdan gelenler hem de kent sakinleri için önemli bir konumdadır. İfade edildiği üzere kültür sanayisi, ürettiği sanat ürünlerini eğlence ile bütünleşik şekilde meta olarak sunmaktadır. Bu ilişkiyi ABD kentlerinin başarıyla uyguladığına dair çeşitli örnekler mevcuttur.

Kültür sanayisinin sanat stillerini dönüştürerek sunduğu farklı hayat tarzları, günlük hayata sirayet eden estetize edilmiş meta tüketimini imlemektedir (J.M. Bernstein, 2011: 37-38). Farklı hayat tarzlarına dayanan estetize edilmiş meta tüketimleri, kentteki belirli alanlarda yoğunlaşmakta ve kent mekânını dönüştürmektedir. Bu dönüşümü dünya çapında çeşitli kentler vesilesiyle anlatmadan evvel, sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş sürecini kent mekânının dönüşümünde katkısı bulunduğu için anlatmak gerekmektedir.

1.5 Sanayi Toplumundan Sanayi Sonrası Topluma Geçiş Süreci

Tarım devrimi sayesinde elde edilen artık ürün farklı iş kollarını ortaya çıkarırken toplumsal kurumların doğmasını sağlamış, ticari ağlarla birbirine bağlanan kasabalar oluşmuştur (Machionis ve Plummer'dan akt. Bozkurt, 2011: 5). Tarım toplumlarının gelişmesi kamu binaları ve sanat ürünlerinin yapılp gelecek kuşaklara miras bırakılmasını olanaklı hale getirmiştir (Schafer ve Lamm'dan akt. Bozkurt, 2011: 6).

Tarım Devrimi insanların yaşamlarında nasıl bir kırılma oluşturduysa 18. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi de aynı şekilde toplumsal örgütlenmede bir kırılma meydana getirmiştir. Sanayi toplumu fabrika düzenine dayanan bir örgütlenmeye göre şekil almaktadır (Bozkurt, 2011). Üretim ilişkileri en çok verimi sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Kaynaklar çoğalmış, üretim yaygınlaşmıştır. Sanayi üretiminde emeğine ihtiyaç duyulan işçi sınıfı ortaya çıkmış ve zor koşullar altında çalışan işçiler ile işverenler arasında çatışma unsurları doğmuştur. Sanayi üretimi bir yanda verimliliği artırırken; öte yanda yoksul insanların sayısını artmıştır (Aron'dan akt. Bozkurt, 2011: 10). Sosyolog Spencer, sanayi toplumlarının sıkı örgütler ağı ile bütünleşmiş olduğunu ifade etmektedir. Durkheim ise karmaşıklaşan sanayi toplumlarında toplumsal farklılaşmanın arttığını, "bireyselliğin" ve "farklılaşmanın" egemen olduğunu, nihayetinde bu toplumlarda işbölümünden (organik dayanışma) dolayı bütünleşmenin yaşandığını ifade etmektedir (Bozkurt, 2011: 11). Sanayi toplumlarında rasyonalite olgusu önem kazanmış, bürokratik örgütlenme yaygınlaşmıştır (Kumar'dan akt. Bozkurt, 2011: 14). *"Üretim ölçeğinin büyümesi, ulaşımın ve haberleşmenin artışı, sanayi toplumlarında bütünleşmiş ulusal ekonomilerin ve merkezileşmiş iktidarların doğuşuna yol açmıştır."* Sanayi devrimi ayrıca büyük kentlerin hızlı bir şekilde çoğalmasına sebebiyet vermiş ve merkeziyetçi ulusal devletlerin yükselişine zemin hazırlamıştır (Bozkurt, 2011: 14).

"Özetle belirtmek gerekirse sanayi toplumu işbölümünün, uzmanlaşmanın, standartlaşmanın, kentleşmenin, cemaatin gerileyişinin, sekülerizasyonun, rasyonelleşmenin, bürokratikleşmenin, sermaye birikiminin, modernleşmenin, benzeşmenin, teknolojik gelişmenin, vasıflı işgücünün, çoğulculuğun, formel

ilişkilerin, toplumsal farklılaşmanın, bireyciliğin, para egemenliğinin ve çekirdek ailenin hakimiyetinin arttığı toplumlardır." (Bozkurt, 2011: 14)

İleri düzeyde sanayileşmiş toplumlarda görülen değişimler 1960'lı yıllarda bazı sosyal bilimciler tarafından farklı bir toplum yapısına geçildiği şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu toplum türünde sanayi toplumuna ait kurumlar varlığını sürdürmekte ancak yeni karakteristik özellikler ortaya çıkmaktadır. Daniel Bell, bu toplum türünü sanayi sonrası toplum olarak tanımlamaktadır (Bozkurt, 2011: 15-16). 1962 yılında Fritz Machlup, bilginin üretimi ve dağıtımının önemine vurgu yapmıştır, 1969 yılında ise Peter Drucker bilginin işletmeler için stratejik bir unsur hale geldiğini ifade etmiştir (Köksal, Williams'dan akt. Bozkurt, 2011: 16).

"Bell, sanayi sonrası toplumunun ilk özelliğini malların üretiminden hizmetlere yöneliş olarak belirtir. Aslında hizmet sektörü bütün ekonomilerde mevcuttur; ancak sanayi öncesi toplumlarda öncelikle domestik (yerel) hizmetler söz konusu iken sanayi toplumlarında ise taşımacılık, finansal hizmetler gibi alanlarda malların üretimine 'yardımcı' niteliktedir. Oysa sanayi sonrası toplumlarda esas önemli nokta eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi insani hizmetler ile bilgisayar, sistem analizi ile bilimsel araştırma ve geliştirme gibi mesleki hizmetler alanında yoğunlaşmaktadır." (Bell'den akt. Bozkurt, 2011: 16-17)

Bu durumun bir sonucu olarak sanayinin üretim ve istihdam içindeki payı hizmet ve enformasyonun payı karşısında giderek azalmaktadır. Ekonomi yapısının değişmesi sanayi toplumunda önemli konumda bulunan sınıfların (yarı vasıflı işçiler gibi) değerini ve milli hasıladan kazandığı payı azaltmış, hizmet sektörü, kültür ve bilgi ekonomisinin ağırlık kazanmasına uygun olacak şekilde beyaz yakalıların ekonomide kapladığı iş hacmini yükseltmiştir (Bozkurt, 2011: 17). Beyaz yakalıların yanı sıra bilim adamları, teknisyenler, mühendisler, öğretmenler, tıp personeli gibi *"teknik ve profesyonel sınıfın"* sayısında artış yaşanmıştır. Bahsi geçen teknik ve profesyonel sınıf, gücü gittikçe artmakta olan "kültürel sermaye" sahibi yeni sınıftır (Bozkurt,

2011: 18). Sanayi sonrası toplumda "...teorik bilgiyi piyasada ürünlere ve hizmetlere başarılı şekilde dönüştürenler ile eğitim ve araştırma geliştirme harcamalarına en çok yatırımı yapan işletmeler ya da toplumlar başarılı olacaktır." (Sadler'den akt. Bozkurt, 2011: 18) Bell, sanayi sonrası toplumda bilim politikası ve eğitim politikasının siyasal problem olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bilim ve eğitim politikalarının yanı sıra kültür politikalarının da siyasal ve ekonomik bir problem olarak sanayi sonrası toplumlarının gündemini meşgul ettiği görülmektedir.

Eksen İlke	Teorik Bilginin Merkeziliği ve Kanunlaştırılması
Temel Kurumlar	Üniversiteler Akademik Enstitüler Araştırma Kurumları
Ekonomik Alan	Bilimi temel alan sanayiler
Temel Kaynak	Beşeri Sermaye
Siyasal Problem	Bilim politikası, eğitim politikası (ve kültür politikası)
Yapısal Problem	Özel ve kamu sektörü dengesi Nitelik Eğitim
Teorik sorun	Yeni sınıfların bağılılığı
Sosyolojik reaksiyonlar	Bürokrasinin direnci Düşman kültürler

Tablo 1: Sanayi Sonrası Toplumun Yapısı ve Problemleri (Bell'den akt. Bozkurt, 2011: 19)

Sanayi sonrası toplumda üniversite, enstitü ve araştırma kurumları gittikçe merkezi bir rol üstlenmektedir. Üniversiteler bünyesinde kurulan tekno-kentler vasıtasıyla bilgi üreten kurumlar ile sanayi-teknoloji şirketleri arasında çeşitli ortaklıklar kurulmaktadır. Bu durum, bilimi temel alan sanayilerin ekonomik alandaki payının yükseldiğine işaret etmektedir.

İnternet sayesinde bilgi her yerden ve herkesçe ulaşılır olmuştur. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, bilginin dünyanın hemen hemen her yanına yayılabilmesini sağlayarak küresel bir kültür oluşturmuştur. Küresel kültürün hâkimiyetine karşılık yerel kültürler kendilerini ifade etme imkânı buldukları her mecrada seslerini duyurarak alan kazanmaktadır. Bu durum, uluslararası kültür akımları ile yerel kültürlerin ulusal devletin merkezîyetçiliğine artan şekilde meydan okumasına neden olmaktadır. Sanayi sonrası toplumlarda siyasal talepler çeşitlenmekte ve artmaktadır. Siyasal taleplere benzer şekilde kültürel tüketim de çeşitlenmekte ve çoğalmaktadır. Sanayi toplumlarının merkezîyetçiliğine karşı sanayi sonrası toplumdaki siyasal ve kültürel taleplerin çeşitlenmesi ve yerel kültürlerin ulusal ve uluslararası platformlarda daha çok yer bulabilmesi nedeniyle yerelleşme eğilimi ivme kazanmaktadır (Bozkurt, 2011: 24).

İleri derecede gelişmiş sanayi toplumlarının yaşadığı değişimlerin sanayi sonrası kavramıyla nitelenmesi, zımnen kent niteliği/yapısının da değiştiğini imlemektedir. Avcı-toplayıcı, bahçıvan, göçebe, tarım, sanayi toplum gibi farklı toplum türlerinin yerleşim birimi nezdinde muhakkak bir karşılığı bulunmaktadır. Tarım devrimi ile kasabalar oluşmuş, sanayi devrimiyle kentlerin sayısı ve barındırdığı nüfus artmıştır. Sanayi sonrası toplumların yaşadıkları kentlerde ise değişim eğitim, sosyal, kültür gibi insani alanlarda yaşanmaktadır. Sanayi kentleri hüviyetindeki kentler, hizmet sektörü, kültür ve bilgi ekonomisinin ağırlık kazandığı kentlere dönüşmektedir. Dolayısıyla kentler dönüşmekte ve farklılaşmaktadır.

Bir diğer bakış açısına göre, doğanın kontrol altına alınarak kentlerin kurulması, doğadaki “yer”in biçimlendirilerek mekân haline dönüştürülmesiyle mümkün olmuştur. “İleri mekân” ise kentsel mekânın sermaye artırımını için iktisadi (ve tabii ki politik) amaçlarla yeniden biçimlendirilmesi, dönüştürülmesi olarak açıklanmaktadır

(Alptekin, 2012: 41). Bu bölüme kadar derlenen görüşler dikkate alındığında; kentsel mekânın ekonomik ve politik saikler ile kültür politikaları vesilesiyle dönüştürülmesi ve bu mekânlarda insanların kültürel tüketim ile sınıfsal ayrımlarını gösterme fırsatı yakalaması, sanayi sonrası toplumların yaşadığı kent mekânlarının “ileri mekân” şeklinde dönüştürüldüğü düşüncesini akla getirmektedir.

İlhan Tekeli, sanayi toplumundan sanayi sonrası toplumuna geçiş ile birlikte sermayenin mekânda yeniden dağılım gösterdiğini ve bu sebeple mekânsal organizasyonun da değiştiğini belirtmektedir. Ona göre artık bu tip yapısal değişikliklerin ortaya çıktığı kentler, 1980 öncesine kıyasla çeşitli dönüşümler geçirerek *Dünya Kentleri/Küresel Kentler* olarak ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2012: 65). Tekeli ilk dönüşümü “...ülkelerin yerleşmeler sisteminde yaşanan değişimler” olarak formüle etmektedir (Tekeli, 2012: 65). Tekeli’ye göre ülkeler artık sınırlarını kapalı halde tutamamakta, öte yandan iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde yerellikler küresele eklemlenmektedir. Bu durum ülkelerin kent ve kent ekonomisinin gelişmişliği ile öne çıkmasını beraberinde getirmektedir. Kent ekonomilerinin gelişmişliği ise yenilikçi özelliklere sahip şirketlere küresel meydana yer açabilme potansiyeli üzerinden değerlendirilmektedir. Tekeli’nin ifade ettiği diğer dönüşüm ise “sanayi toplumlarının tek merkezli” kentlerinden hizmet sektörlerinin küresel iş dünyasıyla bağ kurabildiği çok merkezli kent formuna geçilmesidir. Tekeli, sanayi merkezlerinin boşalttığı alanların çöküntü alanlarına dönüşümünü engellemek için soylulaştırma süreçlerinin yaşandığını ifade etmektedir. Tekeli’nin öne sürdüğü üçüncü dönüşüm ise doğrudan bu çalışmanın anlatmaya çalıştığı süreç ile irtibatlıdır: Kentlerden imalat sektörünün çekilmesiyle işçi sınıfının hacmi daralmakta, buna karşın hizmet-kültür sektörü ve bilgi ekonomisinin genişlemesiyle beyaz yakalı orta sınıf hacmi genişlemektedir. Beyaz yakalı orta sınıf hacminin artması, bu sınıfın kendi temsiline uygun kültürel tüketim mekânlarının kentsel mekânda çoğalmasına yol açmakta, böylelikle kültür endüstrisi ve emlak piyasası gelişmektedir (Tekeli, 2012: 65-67).

1.6 Kültür Politikaları

Geniş anlamda kamu politikaları hkmetlerin yapmayı ya da yapmamayı seçtiği etkinlikler olarak tanımlanabilir (Dye'den akt. Mulcahy, 2006: 320). Kültür politikaları denilince bir hükümet tarafından kültür alanında belirli bir bakış açısı doğrultusunda *kültürün üretimi, yayılması, pazarlanmasına ve tüketimine* (Rentschler'den akt. Mulcahy, 2006: 320) yönelik hayata geçirilen uygulamalar, kısaca kültür alanındaki yönetim biçimi akla gelmektedir. Ulusal ölçekteki bir kültür politikası müze, sahne sanatları, görsel sanatlar, kütüphaneler, edebi eserler, fuarlar, festivaller ve somut olmayan kültürel miras ile tarihi ve kültürel öneme sahip yerlerin korunması ve desteklenmesine yönelik faaliyetleri içermektedir.

Ülkelerin siyasi yapısı, tarihi ve kültürel özelliklerine göre kültür ile kurdukları ilişki değişmektedir. Birçok lke kültür sanayilerini kültürel mirası veya yeni oluşan kültürü korumak için desteklemektedir (Mulcahy, 2006: 321). Bazı ülkelerde kültür alanı ile doğrudan ilgilenen Kültür Bakanlıkları faaliyet göstermektedir. Türkiye Kıta Avrupa'sını örnek olarak 1971'de Kültür Bakanlığını kurmuş, Bakanlık daha sonradan Turizm Bakanlığı ile birleşerek Kültür ve Turizm Bakanlığı ismini almıştır. ABD ve İngiltere gibi ülkelerde ise kültür alanında faaliyet gösteren bir bakanlık bulunmamaktadır. Bunun yerine devlet ve kültür alanı arasındaki ilişkiyi düzenleyen sanat konseyleri faaliyet göstermektedir. ABD'de bağımsız bir federal yapı olan Ulusal Sanat Konseyi 1965 yılında kurulmuştur.

Kültür ve sanatın nasıl finanse edildiği, hükümetin kültür üretimine ne kadar müdahil olduğu gibi ölçütlere göre sınıflandırılmış çeşitli kültür politikası modellerinden bahsedilmektedir. Bu modeller; Anglo-Sakson, Kıta Avrupa'sı, Kuzey Avrupa ve Akdeniz lkeleri modeli olarak isimlendirilmektedir.

Fransa'nın örnek gösterildiği Kıta Avrupa'sı modelinde kültür alanı merkezden alınan kararla yönetilir ve hiyerarşi esastır. Yerel yönetimler merkezden alınan kararlar doğrultusunda kültürel etkinlikleri düzenler. Bu modelin uygulandığı ülkelerde kültür, ulusal kimliğin ve siyasi yaşamın önemli bir unsurudur. Bu önemden ötürü kültürün kaderi serbest piyasanın işleyişine terk edilmez. Kültür

politikası, Kültür Bakanlığı aracılığıyla merkezden belirlendiği için siyasetçi ve bürokratin ağırlığı fazladır (Akdede, 2013).

İskandinav  lkelerinin örnek gösterildiği Kuzey Avrupa modelinde ise kültür alanında esas belirleyici devlet olmakla birlikte yerel yönetimler ile devlet arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmaz. Yerel yönetimler, kültürel etkinlikleri bilhassa kurdukları kültür merkezleri aracılığıyla kendi ihtiyaçları doğrultusunda uygun gördükleri şekilde hayata geçirirler. Devletin kültür üreticileri ile olan ilişkisinde ise sanatçı birlikleri tarafından seçilen uzmanlardan oluşan uzmanlar kurulu önemli bir rol oynar. Bu kurul, kendi belirlediği üretim kalitesine göre sanatçılara maddi kaynak ayırmaktadır (Akdede, 2013a).

Bir diğer model ise ABD ve İngiltere'nin örnek gösterildiği Anglo-Sakson modelidir. Bu  lkeler, siyasi ve tarihi gelişimleri itibarıyla liberal politikalara temayülü olan ülkelerdir. Buna uygun olarak, kültür politikası üreten Kültür Bakanlığı gibi merkezi birimleri bulunmamaktadır. Kültür alanı daha çok özel sektöre ve kâr amacı gütmeyen kurumlara bırakılmıştır. Bazı etkinliklerde ise kamu-özel ortak girişimleri görülmektedir (Akdede, 2013a). Bu ülkelerde devlet, kültür ve sanatın gelişme ve desteklenme meselesini genel olarak sivil toplum ve özel kuruluşlara bırakmıştır. Devletin kültür alanına ayırdığı destek miktarı ise bir sanat konseyine aktarılır ve bu konsey bütçe dağıtımını gerçekleştirir. Bu anlayış, kültür ve sanatın kendi mecrası içerisinde müdahale edilmeksizin gelişmesi gerektiği düşüncesinden neşet ettiği için devlet kendi kültür anlayışını topluma aşılayamamaktadır.

Kıta Avrupası modeli ile Anglo-Sakson model arasındaki en önemli fark Kıta Avrupası modelinde devlet kültürü şekillenme kudretine sahip iken Anglo-Sakson modelde kültürün devleti şekillendirmesi anlayışının yerleşik olmasıdır. Buna uygun olarak, Fransa'da Kültür Bakanlığı ulusal kimliğin bir parçası olarak kültürün bekçiliği görevini yaparken; ABD'de kültür alanı çoğunlukla özel girişimler tarafından fonlanmaktadır (Tunçdemir, 2013).

İspanya ve İtalya'nın örnek gösterildiği Akdeniz modelinin ise kültür politikalarının merkezden belirlenip yerel yönetimlerin bu politikalara uymalarının istenmesi sebebiyle Kıta Avrupası modeline benzediği ancak yazılı kuralların net olarak

belirlenmemesi ve şeffaflığın olmaması sebebiyle bahse konu modelden ayrıldığı ifade edilmektedir. Bu modelde lobcilik kültürel etkinliklerin şekillenmesinde önemli bir araç olarak işlev görmektedir (Akdede, 2013a).

1.7 Kentsel Mekânın Dönüşümünde Kültür ve Kültür Politikalarının Etkisi

Kültür politikaları ülkeden ülkeye değişse de geleneksel olarak ulusal düzeyde ilgilenilen, ulusal kültürel mirası ve güzel sanatları korumayı amaçlayan bir alan olarak görülmekteydi (Grodach ve Silver, 2012: 1). Bir yandan Birleşmiş Milletler'in ihtisas örgütü olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür Kurumu (UNESCO) gibi uluslararası örgütler, bir yandan Avrupa Birliği gibi ulus üstü örgütlerin kültür alanında ulus devletlere olan müdahalesi, diğer yandan gelişmiş ülkelerin çoğunun bölgesel ve yerel yönetimlere güç devrinde bulunması (Scullion ve García, 2005: 120) ulus devletin kültürel alandaki hâkimiyetini zedelemektedir. Bununla birlikte kültürün kent ekonomisini geliştirici bir unsur olarak kullanılması, kültür politikalarının uygulanma ölçeğini ulusal düzeyden kent düzeyine indirmiştir. Kentlerin ekonomik, toplumsal ve mekânsal yapısı kültür politikaları ile dönüştürülmektedir. Ayrıca kentli kimliği, aidiyeti ile kültür arasındaki bağ gittikçe sıkılaşmaktadır (Mulcahy, 2006: 321).

Avrupa'da kültür politikasının ifade ettiği anlamın tekâmülüne baktığımızda farklı dönemlerden bahsetmek mümkün görünmektedir. 1940'lardan 1960'lara kadar olan dönemde karar alıcılar, kültürü maddi üretim ve ekonomik etkinlikten tamamen ayrı bir alan olarak görmekteydi. Bianchini'nin, devrin koşulları göz önüne alındığında çok da şaşırtıcı olmayan bir biçimde, *Yeniden Yapılanma Çağı* olarak tanımladığı II. Dünya Savaşı'nın yaralarının sarıldığı bu dönemde, kültürel kaynakların olası ekonomik değeri tamamen ihmal edilmiştir (Garnham'dan akt. Bianchini'den akt. Garcia, 2004: 315). 1970 ve 1980'lerde kültür politikaları toplumsal ve politik gündem için hizmet eder duruma geldiğinde de benzer şekilde, kültürel kaynakların ekonomik değeri göz ardı edilmiştir. Kentlerde filizlenen toplumsal hareketlerin karakterize ettiği bu dönemde, politikacılar halka politik ve kültürel özerklik

verirken, kültürel politikayı toplumu birleştirmek için bir araç olarak kullanmaktaydı (Kong'dan akt. Garcia, 2004: 315). Bianchini tarafından *Katılım Çağı* olarak tanımlanan bu dönem, kent merkezinin, kent kimliğinin oluşumunda ve toplumun sosyalleşmesinde birincil rol oynamasıyla birlikte kültürün kent politikasında tamamlayıcı bir öge olarak kullanılmasının başlangıcına şahitlik etmiştir (Bianchini'den akt. Garcia, 2004: 315).

Kültür politikası, toplumun gelişmesi ve sosyal katılımı artırma aracı olarak algılanırken, 1980'lerin ortasında kent ekonomisi ve fiziksel dönüşüm için bir araç haline gelmiştir. Kentin ve kente ait değerlerin pazarlandığı bu dönemde kültür politikasının esas hedefi kültürel turizmi geliştirmektir; kent merkezlerinde yerel kültürel miras ile ilişkilendirilen etkinlikler yapılmakta, kent kamusal alanları kamu-özel işbirliği ile canlandırılmaktadır (Garcia, 2004: 315). 1990'lı yıllarda markalaşma ile kente ait değerlerin pazarlanmasının hız kazanması sonucu kültür ile ekonomi kent ölçeğinde gittikçe yakınlaşmıştır. Kent halkının dinlence ve kültüre ilişkin ihtiyaç ile talepleri ticari yaşamın gerekleriyle bir potada eritmeye çalışılmış, ancak ticari hayat diğerinin çıkarlarının hilafına öncelenmiştir. Kültürel projeler, kent markasını güçlendiren ve böylece kültürel turizm hacmini artıran bir araç olarak kullanılmıştır. Kültürel turizm, kent düzeyinde gerçekleşmesi hasebiyle doğrudan kent kavramı ile ilintilidir. Bu durum dönemin ruhunu gözler önüne sermektedir: Kültürel olan aynı zamanda ticaridir. Garcia, kalkınma ajanslarının, kent kültür politikalarını *yaratıcı* endüstriler⁴ denilen sektörleri desteklemek yoluyla doğrudan etkilediğini ifade etmektedir. Kentler arası rekabet ve küresel bağlantılardaki artış, kalkınma ve turizm ajanslarının kentlerin kültür politikasındaki etkisini daha da genişletmektedir (Garcia, 2004: 315).

Önceki başlıklarda ifade edildiği üzere gelişmiş sanayi toplumlarının ekonomik yapısında çeşitli yapısal değişiklikler meydana gelmektedir. Kent merkezi ve çeperlerinde yer alan imalat sektörü rekabetçiliğini kaybettiği için gitgide

⁴ Barselona Belediyesi tarafından yayımlanan bir raporda yaratıcı endüstri (creative industries) kavramının 1990'ların ortasından itibaren İngilizce konuşulan ülkelerde ortaya çıktığı ve yaratıcılık ile entelektüel sermayeye dayalı ekonomik işkolu anlamına geldiği belirtilmektedir (*Government Measure For Boosting Creative Industries*, 2019). Yaratıcı sınıf içerisinde bilgi üreten profesyoneller, bilgisayar yazılımı, matematik, mühendislik, akademisyenlik, sanat-medya ve tasarım alanında çalışanların bulunduğu belirtilmektedir (Duman ve Coşkun, 2015: 32).

ekonomideki payını kaybetmekte; geniş istihdam olanağı sunan fabrikalar iş gücünün ucuz olduğu ülkelere taşınmaktadır. Sanayisizleşme (deindustrialization) olarak adlandırılan bu süreç ile birlikte geçmişin refah dağıtan sanayi kentlerinde işsizlik oranları artmış, bununla doğru orantılı olarak kent nüfusları gerilemiş, eğitim alma süresi azalmış ve suç oranları artmıştır. Kentteki sanayi bölgeleri ile liman ve fabrikaların yer aldığı deniz/nehir gibi üretim ve taşımacılığa uygun su kenarları harabe ve âtil hale dönüşerek kentte çöküntü alanlarını meydana getirmiştir.

Kent yöneticileri, politikacılar ve iş adamları kentliler arasında güvensizlik duygusuna yol açan harabe bölgeler, işsizlik sorunları ve gelir azalmasının çaresini temelini kültür turizminin oluşturduğu sembolik ekonomiyi kültür politikaları vesilesiyle geliştirmekte bulmaktadırlar. Çöküntü alanları ve mahallelerin yeniden canlandırılması, kültürel istihdam yoluyla işsizliğin azaltılması, uluslararası sermaye ve yetenekli insanların kente çekilmesi ve turizm patlaması yoluyla kent ekonomisinin düzeltilmesi yolunun kültür politikaları vesilesiyle markalaşarak küresel bir kent haline gelmekten geçtiği düşünülmektedir.

Sembolik ekonominin kent ekonomileri içerisindeki yükselişine, kentlerin sanayisizleşerek işsizlerin sayısının artması ve kentlerin ekonomik çöküşü ile turizm, moda, müzik, yemek, sanat tüketiminde patlamaya yol açan *küresel tüketim kültürünün* (Öncü ve Weyland, 2016) yaygınlaşması eşlik etmektedir (Zukin, 2000: 11). Bazı kentlerde âtil bölgeler tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmiş, bazı kentlerde ise yıkıp yeniden imar etme anlayışına gelen tepkilerin de katkısıyla korumacı bir bakış açısıyla harabe ancak tarihi olan yerler restore edilmiştir. Restore edilen veyahut yeniden imara tabi tutulan bölgeler finans, emlak ve kültür sektörlerinin kullanımına tahsis edilerek doğrudan veya dolaylı olarak kültürel sembollerin üretildiği ve tüketildiği mekânlar haline dönüşmektedir.

Bu noktada kent yöneticilerinin, kültürü ekonomik gelişim ve kent markalaşması açılarından nasıl kullandığı önem kazanmaktadır. Kültür-ekonomi ilişkisi çerçevesinde, kent yöneticilerinin uygulamalarına baktığımızda kültürün temel araç olarak kullanıldığı üç farklı politika görmekteyiz.

Bazı kentler, küresel ticarete daha güçlü bir konuma yükselebilmek için iş adamları ve yetenekli çalışanlardan oluşan, uluslararası ticaret toplumunun kültürel ve ticari ihtiyaçlarını karşılayacak eğitim ve kültür kurumları ile yaşam ve ticari mekânları çoğaltıp modernleştirerek kentlerindeki uluslararası ticari ağların varlığını güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu tür politikaların New York, Londra, Singapur gibi kentlerde uygulandığı ifade edilmektedir (Amin ve Thrift, 2007: 151).

Bazı kent yöneticileri ise entelektüel sermaye tarafından üretilen ve tüketilen mallardan oluşan bilgi ekonomisinin temel kaynağı olması için kente ait kültür varlıklarını metalaştırmaya çalışmaktadır. Kent yöneticileri, ticari, teknik ve bilimsel çalışanlardan oluşan profesyonel topluluğun ihtiyaç duyduğu hizmetler ile sanatçı ve kültürel üreticilerin ihtiyaç duyduğu kültürel çoğulluğu sağlamaya çaba göstermekte ve bilgi yoğun ekonomi için gerekli olan iletişim ve ulaşım altyapısını kurmaya çalışmaktadır. Söz konusu politika kapsamında, bilgi ekonomisini güçlendirmek için kentte özgürlükçü bir atmosfer oluşturulmaya gayret edilmekte; kültürel etkinliklerin sayısı çoğaltılırken, kültürel çoğulculuğu beslemek adına ihmal edilmiş farklı grupların yaşadıkları yerlere yatırım yapılarak alt kültürler görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Böylelikle ticari yenilik ve yaratıcılığın sevdiği düşünülen özgürlükçü ortam oluşturulmaktadır (Amin ve Thrift, 2007: 151).

Kent yöneticilerinin kültür ve ekonomi ile alakalı uyguladığı bir diğer politika ise kültürel üretim ve tüketimin artırılarak kentsel dönüşümün sağlanmasıdır. Bahse konu politika son dönemlerde gittikçe kuvvetlenerek eğlence, ticaret, kültürel miras, festival, park, müze, kent manzarası gibi birçok unsurun yatırım çekmesini sağlamıştır (Amin ve Thrift, 2007: 151-152). Kent ekonomisini güçlendiren tüketimin boş vakit geçirme, sosyallik, yeme-içme, alışveriş, turizm gibi kimlik ayırt edici faaliyetlere imkân tanıyan alanlarda gerçekleştiği gözden kaçırılmamalıdır.

Şüphesiz üretmek, tüketmek, eşya satın almak, zenginlik biriktirmek veya ihtiyaçları karşılamak gibi eylemlerden oluşan ekonomik yaşam doğrudan kültür ile ilgilidir. İstek, sembol veya işaretlerin tüketime güç verdiği; turizm, sanat, medyanın dâhil olduğu kültür sanayisinin ise ekonomiyi güçlendirdiği, ayrıca bir ülkenin teknoloji ve eğitim kapasitesi ile ulusal iş yapma biçimlerinin rekabet gücünü şekillendirdiği

ulusal ve yerel yöneticilerce gittikçe kabul edilen bir durumdur (Amin ve Thrift, 2007: 143).

Sanayisizleşme ile birlikte küreselleşme ve bilgi toplumuna uyum sağlayabilecek işlevleri edinmek uğruna kentler dönüştürülmektedir (Duman ve Çoşkun, 2015: 7). Sanayi sonrası ekonomileri canlandırmak adına tüketim ve kültürden para kazanmak için kültürel kaynakların harekete geçirilmesine şahitlik etmekteyiz. Sanayi tesislerini kaybettiği için ekonomik faaliyetlerin düşüşe geçtiği kentlerin yöneticileri kültürü satma fikrine dayanarak kentlerindeki gerileyişi tersine çevirmeye çalışmaktadır (Amin ve Thrift, 2007: 151). 1970'li yıllardan beri, ABD ve Avrupa'daki eski sanayi kentlerinin hizmet sektörünün ekonomide merkezi bir yer teşkil ettiği kentlere dönüşümünde, yerel yönetim ve özel girişim ittifakları tarafından bir araç olarak kültürün kullanımı gittikçe artmaktadır (Garcia, 2004: 312). Hizmet sektörü, kültür tarafından üretilen yerel sembol ve anlam kodlarını metalaştırmaktadır. Kültürel kurumlar ise kentlerin markalaşarak diğer kentlerden ayrılması, böylelikle uluslararası şirket ve çalışanlar ile turistleri kente çekmek için kullanılmaktadır (Zukin, 2000: 12).

Olumsuz imaja sahip âtil haldeki rıhtım, liman gibi su kenarları ile kentin merkezi konumlarındaki çöküntü alanları sanatın dönüştürücü işleviyle yenilenip popüler mekânlar haline getirilmekte ve sanat üretimi ile tüketiminin yapıldığı yerlere dönüştürülerek kültürel istihdam sağlanmaktadır. Bu bölgelere sanat stüdyoları, müze ve galerilerin gelmesiyle emlak değerleri yükselmekte, önceki sakinler kira masraflarını artık karşılayamadıklarından dolayı kentin görece daha ucuz çeperlerine taşınmak zorunda kalmaktadır. Yükselen emlak değerleri, bölgede ayakta kalmış imalat sektöründeki işletmelerin de ya masrafları karşılayamadıklarından ya da rantın dayanılmaz cazibesine yenik düştüklerinden ötürü bölgeyi terk etmelerine yol açmaktadır. Soylulaştırma olarak anılan bu süreç içerisinde tekinsiz bölgeler güvenilir hale getirilerek kentli orta ve üstü sınıflar ile turistlerin kültürel tüketim yapabileceği restoran, galeri, kafe, müze gibi yerler açılmakta; böylece üretimin yapıldığı imalat sektörü yerine kültürel ürünlerin tüketiminin yapıldığı sembolik ekonominin ekonomideki payı artmaktadır. Sembolik ekonominin payının artması ile varoşlar ekonomik olarak değerli bir alana dönüşmekte, emlak değerlerinin

yükselmesi sebebiyle kent yönetiminin topladığı vergi artmakta, korkulan bölgeler güvenli hale getirilerek kent imajı tazelenmekte, kente turist ve uluslararası sermaye ile beyaz yaka çekilerek ekonominin gelişmesi sağlanmaktadır.

Kent yöneticileri, park, mimari yapılar ve müze/galeri/stadyum/restoran/kafe gibi sembolik kültürel tüketimin yapıldığı yerlerle kent imajını kuvvetlendirerek diğer kentler karşısında üstünlük kurmaya çalışmaktadır. Küresel tüketim kültürünün bilhassa orta sınıfı etkisi altına alması sonucu sembolik ekonomi kent imajlarının ulusal ve küresel çapta pazarlanmasının ana unsuru haline gelmiştir (Zukin, 2000: 8).

Kent yöneticileri ile özel sektör ittifakları finansal sektörün canlılığını artırmak için büyük sanat müzeleri inşa ederek bulundukları kentleri çekim merkezi yapmaya çalışmış, eski ticari limanlar park ve marinalara dönüştürülmüş, uluslararası beyaz yakanın kente yerleşmesini teşvik etmek amacıyla kültürel etkinliklerin çeşitliliği artırılmaya çalışılmıştır. Zukin'in de belirttiği gibi yaratıcılık gerektiren ürün ve fikirleri besleyen kültür endüstrisinin⁵ güç kazanması, teknoloji, finans ve pazarlama şirketlerinin Los Angeles, Londra ve Frankfurt gibi kentlerde toplanmasına yol açarak bütün kent ekonomisinin güçlenmesini sağlamıştır (Zukin, 2000: 13).

Kamu yöneticileri ve özel girişimlerin sanata ve sanatçıya yatırım yapmasının ekonomik açıdan olumlu geri dönüşü olmaktadır. Kültürel üretimlerin ekonomik değerinin artması, kentin ekonomisinin geliştiği yönünde anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla kentin görsel temsili kent ekonomisinin temsili anlamına gelmiştir. Kent yöneticileri sanata ayırdıkları mekânlar ile bütün bir kent kimliğini pazarlanabilir hale getirmektedir (Zukin, 2000: 23).

Sanat, kültürün metalaşmasıyla kamusal bir hazine haline gelmiş, öte yandan küresel rekabette kent temsili ve imajını güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Ancak turizm sektörünün yakıtı olarak kullanılan sanat ve geleneksel kültürel değerler üretildiği toplumsal koşul ve bağlamlardan sıyrılmakta ve özgünlüğünü kaybetmektedir (Zukin, 2000: 14). Kent ekonomisini canlandırmak adına müze,

⁵ Kültür endüstrisi mimarlık, tasarım, moda, reklamcılık, film, video, müzik, sahne sanatları, yayıncılık, yazılım ve bilgisayar, televizyonculuk ve radyoculuk alanlarından oluşmaktayken son dönemde bu alanlara bilgi ve iletişim, mobil iletişim, mühendislik ve Ar-Ge gibi teknoloji yoğun alanlar da dâhil edilmiştir (Özkan Yavuz, 2015: 231).

galeri gibi saygın kültürel kurumların kurulması ve kamu kaynaklarından hangisine ne kadar ayrılacağı estetik değerlendirmelerin ötesinde politik bir karar niteliği taşımaktadır. Kenti temsil edecek kültürün seçilmesi ise alınması gereken bir başka politik karardır. Kültürel değerlerin üretilmesi ve pazarlanması noktasında kimin kültürünün hangi amaçla desteklenip desteklenmeyeceği önemli bir soru olarak kent yönetimlerinin karşısına çıkmaktadır. Kent yönetimi artık sadece arazi, işgücü gibi ekonomik faktörleri değil hangi sembollerin görünür olacağına karar vermeyi de içermektedir (Zukin, 2000: 7).

Görüldüğü üzere kültürün kent ekonomisi uğruna araçsallaştırılması, kent ekonomisine fayda sağlamasının yanında çeşitli gerilimlere de yol açmaktadır. Garcia'nın belirttiği gibi kent merkezi ile çevresi arasındaki gerilim ve soylulaştırma tehlikesi mekânsal ikilemleri oluştururken, kentlerde üretim (imalat sektörü) pahasına tüketimin (hizmet sektörü) teşvik edilmesi ekonomik bir ikilem meydana getirmiştir. Festival, konser gibi geçici etkinliklerin mi, yoksa daha uzun süreli kültürel etkinlikleri mümkün kılacak altyapı yatırımlarının mı tercih edileceği ise kültür politikası ikilemi olarak kent yönetimlerinin gündeminde yer almıştır (Bianchini'den akt. Garcia, 2004: 314). Sonuç olarak kültür politikaları, farklı dinamiklerin yaşam sürdüğü kent yaşamında belirli tercihlerin yapılmasını gerektirmekte ve bu haliyle kent içi politik ve sosyoekonomik yapıyı doğrudan etkilemektedir.

Kent markalaşması çerçevesinde kültürel üretimin ekonomik büyümeyi besleyecek şekilde kurgulanması, kentlerin içinde bulundukları ulusal devletlerden özerk şekilde kendi uluslararası kimliklerini oluşturmalarına imkân vermektedir. Kentler böylece küresel ekonomide kendi kimlikleriyle ulusal merkezden görece özerkleşerek, diğer kentler ile rekabet eder duruma gelmiştir. Bir zamanlar sanayi sektörüyle öne çıkan birçok kent, kimliğini kültür politikalarıyla inşa ederken yukarıda bahsedilen süreci tecrübe etmiştir.

Küresel rekabette kent markalaşması ile öne çıkan kentlerin kendilerine has yerel özellik ve karakterleri muhafaza edip edemedikleri tartışılması gereken bir soru olarak mevcudiyetini korumaktadır (Garcia, 2004: 317). Kentin markalaşma süreci

nihai kertede inşa edilen bir olguya işaret etmektedir. Bir şeyi inşa etmek ise dışarıdan yapılan bir müdahaleyi, yapaylığı imlemektedir. Dolayısıyla kent markası kurgulanmıştır; dahası yukarıda ifade edildiği üzere çoğunlukla iş dünyasının taleplerine göre şekillendirilmiştir. Bu durumda inşa sürecinde kente has özellikler kaybolabildiği gibi, kültürel değerlerin ticarileştirilmesi, bunların muhteviyatının da yitirilmesine neden olabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR TEMELLİ KENTSEL DÖNÜŞÜM: DÜNYADAN ÖRNEKLER

Sanayide önde gelen hemen hemen her ulus, kültür ve sanata ciddi manada yatırım yapmış ve bu alanların gelişmesine katkıda bulunmuştur (Cummings ve Katz'tan akt. Wyszomirski, 1998: 265). Bu ülkeler, tarihi, siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılarına göre kendilerince çeşitli politikalar izlemiş, izlenilen politikalar geliştirmekte olan ülkelere takip edilmiştir. Şüphesiz, uygulanan politikaların benzerlikleri olduğu gibi farklılıkları da bulunmaktadır.

Kentin ekonomik, mekânsal ve toplumsal gelişiminde kültürel etkinliklerin, kültür kurumlarının ve kültür politikalarının potansiyel etkisi ilk olarak ABD kentlerinde fark edilmiş, daha sonra Avrupa kentlerine yayılmıştır. Kültür politikaları araştırmalarıyla kentsel dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır. Kültür ve kültür politikaları küresel düzeyde kent yönetimlerinin gündeminde gittikçe ağırlık kazanan bir konu olmaya devam etmektedir.

Söz konusu olgu beraberinde başarılı ve başarısız uygulama örneklerini getirmektedir. Kimi kentler mekânın dönüşümünü kültür politikalarıyla sağlayarak arzu edilen ekonomik genişlemeyi sağlamış, kimi kentler ise sağlayamamıştır. Diğer yandan Garcia'nın ileri sürdüğü görüş, mevzunun kültüre bakan kısmını aydınlatmaktadır; kentsel dönüşümde kültürel etkinliklerin önemli bir yeri olsa da kent yönetimi unsuru olarak kültür politikalarının bir bütün olarak gelişimi daha yavaş olmuş ve bu durum yüksek seviyede yatırım isteyen nitelikli kültürel etkinliklerin ve bu etkinlikleri mümkün kılan altyapının uzun dönemli ve tutarlı stratejiler olmaksızın ele alınmasına yol açmıştır (2004: 313).

Bu bölümde, kültür politikaları vesilesiyle yapılan kentsel dönüşümleri anlamak için ABD ve Avrupa Birliği kültür politikaları ile bu politikaların New York, North Adams ve Glasgow gibi kentlerdeki etkileri incelenmektedir.

2.1 Çeşitli Kentlerde Uygulanan Kültür Politikaları

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişim sayesinde uluslararası sınırları aşan uluslararası kültür endüstrisi ürünleri ulusal kültürleri dönüşüme uğratmakta, bazı görseller (ve tüketim kalıpları) farklı toplumlarda müşterek işaret ve semboller haline gelmektedir (Alderson, Blaser, ve Coward, 1993: 139). Sinema, tiyatro, müze ziyaretleri gibi kültür endüstrisi ile ilintili alanlar insanların kültürel tüketimlerinin önemli bir kısmını işgal etmektedir. Bilhassa gelişmiş ülkelerde popüler sanat tüketimi ve eğlence, kaliteli bir yaşam anlayışının merkezinde konumlanmaktadır (Alderson vd., 1993: 140). Sanat ve kültür gelir getiren bir alan olarak görülmekte ve küresel kitlesel tüketimin nesnesi olmaktadır. Sanat eserleri altın gibi fiziksel bir yatırım olarak değerlendirilmekte, sanatsal etkinlikler turist ve yatırım çekmek için kullanılmaktadır (Alderson vd., 1993: 141). Öyle ki, New York'ta bulunan Lincoln Sahne Sanatları Merkezi ve Kanada'da bulunan Ulusal Müze sadece ulusal kültürlere katkıları bakımından değil, aynı zamanda ekonomik olarak oluşturdukları refahla gündeme gelmekte; kültürel üretim aşamasında tasarım, yenilik gibi unsurları içeren fikrî emeğin önemli bir ekonomik getiri sağladığı birçok kişi tarafından takdir edilmektedir. Kültürün ekonomideki payının artmasına bağlı olarak hükümetler telif haklarına dair koruyucu yasalar çıkartarak kültür endüstrisi ve ekonomilerini korumaya çalışmaktadır (Alderson vd., 1993: 142). Kentsel mekânın kültür politikaları ile dönüştürülmesinde yakalanan bazı başarı örnekleri ise hem kültür üretimi ile tüketimini artırmakta hem de diğer kent yöneticilerinin benzer örnekleri takip etmesine yol açmaktadır.

Küresel tüketim kalıpları ulusal kültür politikalarının sınırlarını zorlarken küreselleşmenin getirdiği imkânların da yardımıyla kentler benzer süreçleri izlemekte, bu durum çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Öte yandan yerel düzeyde yapılan bazı kültürel etkinlikler, yerel ve ulusal sınırları aşıp uluslararası tanınırlığa sahip olabilmektedir. Kültürel faaliyetlere verilen önem yönetimden yönetime değişse de kültürel etkinlikler artık birçok belediye ve kent sakinince temel bir hizmet alanı olarak algılanmaktadır. Kültürel etkinlikler açısından uluslararası ve ulusal akımların olduğu ve kentlerin bu akımları takip ettiği ifade edilmektedir

(Yaslıçimen, 2018: 3). Bu bölümde, uygulamaları ile çeşitli kentlere örnek olan ABD ve Avrupa Birliği'nin kültür politikaları incelenmektedir.

2.1.1 Amerika Birleşik Devletleri Kültür Politikası

Kültür politikaları genellikle Avrupa ve ABD düzeyinde kıyaslanmakta ve Avrupa kültür politikası olumlu bulunurken; ABD'de kültürel etkinliklere olan kamu desteğinin gittikçe kötüye gittiği düşünülmektedir (Achuster'dan akt. Alderson vd., 1993: 328). Mulcahy'e göre Avrupa hükümetleri geniş ölçüde kültürel girişimleri desteklese de bu destek miktarı son zamanlarda düşmektedir. Bununla birlikte, birçok Avrupa ulusu özelleştirmeyi gündeme almakta ve kültürel etkinlikleri desteklemek için alternatif kaynaklar aramaktadır (Mulcahy, 2006: 328).

Bir diğer önemli husus ise ABD'de kar amacı gütmeyen kuruluşların kültür politikalarında oynadığı roldür. 20. yüzyılın başında ABD hükümeti, kar amacı gütmeyen kültürel organizasyonların şirketler, vakıflar ve bireyler tarafından desteklenmesini sağlamak adına vergi teşviki getirerek, bu kurumların kamu bütçesine bağımlı kalmadan faaliyet göstermelerini garanti altına almaya çalışmıştır (Wyszomirski, 1998: 267). Amerikan hükümetinin vergi politikasıyla özel sektörü, sivil toplum kuruluşlarını ve bireyleri hayır işlerine sevk etmekte; kültürel etkinliklere devasa bir bütçenin aktarılmasını sağlamaktadır (Mulcahy, 2006: 328).

2006 yılı istatistiklerine göre ABD'de 17.500 adet müze olması⁶, ABD'deki kültürel patronaj sisteminin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir (Cemal Tunçdemir, 2013). Kültür ve sanatın sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve bireyler tarafından yoğun bir şekilde desteklenmesi olumlu bir özellik olarak öne çıkmaktadır (Cemal Tunçdemir, 2018; Wyszomirski, 1998: 273).

ABD kültür politikasına etki eden birçok aktör bulunmakta ancak bu aktörler temel bir strateji veya kavram doğrultusunda hareket etmemektedir. ABD'nin siyasi yapısına uygun olarak kültür politikası altında toplayabileceğimiz ve çoğunlukla özel

⁶ Müze ve Kütüphane Hizmetleri Enstitüsü'ne (IMLS) göre bu sayı 2014 yılında 35.144'ü bulmuştur. (Giuliana Bullard, çevrimiçi *Government Doubles Official Estimate: There Are 35,000 Active Museums in the U.S.* | *Institute of Museum and Library Services*, Erişim Tarihi 17.05.2021).

aktörler tarafından yönlendirilen eylem ve kararlar politik bir niyet içermemektedir (Schuster'dan akt. Mulcahy, 2006: 322).

ABD'de kültür, kişisel tercihlerin bir ürünü olarak kabul edilmekte ve açık bir şekilde kültür politikası tartışması yapılmamakta; ancak bu alana vergi politikası, iletişim düzenlemesi veya eğitim politikası gibi dolaylı yollardan değinilmektedir. Buna karşılık, Federal Hükümet bazı kütüphane, müze ve kültürel özellikleri haiz yerleri güvence altına almak için bağımsız bir işleyişe sahip Smithsonian Enstitüsü, Kongre Kütüphanesi, Güzel Sanatlar Komisyonu gibi ajans ve kurumları tesis etmiştir (Wyszomirski, 1998: 267).

Federal Hükümet tarafından kurulan kurumlardan biri de sanat ve beşeri bilimlerde gelişme göstermek amacıyla 1965 yılında yasa ile ihdas edilen Beşeri Bilimler ve Sanat Ulusal Vakfıdır (*National Foundation on the Arts and the Humanities Act of 1965 (P.L. 89-209)*, t.y.) Vakfın kurucu yasasında beşeri bilimler ve sanat alanlarında ulusal gelişmeyi sağlamanın öncelikle özel ve yerel girişimlere ait bir mesele olsa da bu konuların Federal Hükümetin ilgilenmesi gereken bir alan olduğu; gelişmiş bir medeniyetin geçmişi daha iyi anlamak, şimdiki zamanı daha iyi analiz etmek ve geleceği daha iyi görmek için kültürel etkinliklere değer ve destek vermesi gerektiği; Federal Hükümetin sanatın yerel, bölgesel ve özel ajanslar ile eyalet ajansları tarafından gelişmesine kamu desteğinin doğasına aykırı olmayacak şekilde yardımcı olması gerektiği; Federal Hükümetin sanatın ihtiyaç duyduğu adanmışlığı sağlamak için düşünce özgürlüğü, hayal gücü ve sorgulama iklimini oluşturup sürdürmesini sağlaması gerektiği; çok kültürlü sanatsal kültürü korumanın demokrasi için hayati olduğu, bu sebeple sanatkâr ve teşkilatların çalışmalarını sürdürebilmeleri için maddi destek sağlaması gerektiği gibi maddeler yer almaktadır (*National Foundation on the Arts and the Humanities Act of 1965 (P.L. 89-209)*, t.y.). Görüldüğü üzere, yasa Federal Hükümete doğrudan kültür politikasını belirleme yetkisi vermemekte ancak sanatçı ve organizasyonlarının özgür bir şekilde kültürel üretim yapabilmeleri için uygun manevi ve maddi koşulları sağlama yükümlülüğü vermektedir.

1965 yılında kurulan bir diğer ilgili kuruluş ise Ulusal Sanat Konseyidir. Konsey, profesyonel mükemmelliğin standartlarını oluşturmak, karşılamak ve

cesaretlendirmek; coğrafi veya ekonomik sebeplerle sanatsal etkinliklere katılamayan vatandaşların bu etkinliklere ulaşımını sağlamak ve sanat hakkında halkın bilgi sahibi olması, sanatı takdir etmesi ve ondan zevk almasını cesaretlendirmek için proje ve çalışmalara gerekli desteği vermek amacıyla kurulmuştur (Wyszomirski, 1998: 270).

Federal Hükümet kültür politikasına doğrudan müdahil olmasa da sanayisizleşme ile birlikte ekonomik ve sosyal gerileme yaşayan ABD kentlerinde sembolik ekonomi, kent yöneticileri tarafından kentlerin kurtuluşu için bir çare olarak görülmüş ve geleneksel kültürel değerler bir meta olarak ekonomik varlık haline getirilmiştir. Kültür endüstrisi ile doğrudan ilintili olan turizmin diğer sektörleri olumlu anlamda genişletici etkisi sebebiyle Los Angeles, Miami ve New York gibi ABD kentleri hazzın satışı ve tüketimini temel alan kültür temelli ekonomik gelişme stratejileri uygulamıştır (Zukin, 2000: 14). Küresel düzeyde, bilhassa gelişmiş ülkelerde tüketicilerin tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile ABD kentlerinde sembolik ekonominin genişleme sürecinin eş zamanlı olarak başlaması dikkat çekicidir.

Sembolik ekonominin genişlemesi, sanayisizleşme sürecini yaşayan birçok ABD kentindeki işsizliği eritmiş ve kentler tekrardan hem ekonomik hem de demografik anlamda büyümeye başlamıştır. Zukin'in aktardığı bilgilere göre 1990'lı yılların başlarında ABD'de eğlence sektöründeki istihdam, sağlık sektöründen daha fazla büyürken, otomobil sanayisindeki istihdamla karşılaştırıldığında ise 6 kat fazla büyümüştür (Entertainment Economy'dan akt. Zukin 2000: 8). Sanat ve kültür sektörü 2016 yılı verilerine göre ABD GSYİH'sine 804 milyar Amerikan doları tutarında katkıda bulunarak inşaat, ulaşım, madencilik, tarım gibi sektörlerden daha fazla hacim oluşturmuştur. Aynı yıl gezi ve turizm sektörü ise 516 milyar Amerikan doları tutarında bir büyüklüğe ulaşmıştır. 2014-2016 yılları arasında Amerikan ekonomisi yıllık %2,2 oranında büyürken sanat ve kültür sektörü yıllık %4,2 oranında büyümüştür. Söz konusu sektörde 5 milyonluk bir istihdamdan söz edilmektedir (Florida, Richard, 2019).

İstihdam ve ekonomiye ilişkin bahse konu oranlar esasen sanayi toplumundan sanayi sonrası toplumuna geçişi yansıtmaktadır. Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere bu

geçişin kent mekânına doğrudan etkisi bulunmaktadır. Eğlence sektörünü içinde barındıran sembolik ekonominin büyümesi kentte yeni restoran ve otellerin açılmasına ve gelişmemiş bölgelere emlak, finans, ticaret alanlarında yatırım yapılmasına neden olmuştur. Böylelikle ABD kentlerinde eğlence sektörü kentsel dönüşümde önemli bir araç olarak kullanılmıştır (Zukin, 2000: 8).

Bu noktada orta sınıf bireylerin ve kentli orta sınıf gibi gözükmek isteyen düşük gelirli bireylerin küresel tüketim kültürüne uyarak bulundukları mekân ve tükettikleri ürünleri kimlik oluşumunun bir parçası olarak algılamasının altını çizmek gerekmektedir. Diğerlerinden ayrı olduğunu gösterme isteği tüketim hazzı ile birleşince ABD ve Avrupa'nın turistik kentlerinde kafe, otel, turistik alan, AVM, restoran gibi tüketim mabetleri ortaya çıkmıştır (Zukin, 2000: 9-10). Bireyin kendisini diğerlerinden ayırt etmesini mümkün kılan gösteriş, kentin sembolik ekonomisini besleyen bir unsurdur. New York'tan Miami'ye kadar birçok ABD kenti tatil, sinema, ticaret gibi belirli tematik özellikleri ile öne çıkarak kentli orta sınıf gibi gözükmek isteyen insanlara gösteriş imkânı sağlamaktadır (Zukin, 2000: 10). Kentlerdeki tematik özelliklerin öne çıkması ise doğrudan özel girişimler olan Disney Şirketi gibi eğlence şirketleri veya kamu-özel ortaklığında sanat müzeleri önderliğinde mümkün olmuş, bu tür özel girişimler toplumsal kültürü belirlemede gitgide egemen hale gelmiştir (Zukin, 2000: 10). Büyük saygın müzeler turist çekim merkezi ve istihdam kaynağı olmaları hasebiyle kentin ekonomik yapısını doğrudan etkileme gücüne sahip olduğu için yerel yöneticiler ve kamu-özel ortak girişimleri tarafından desteklenmektedir (Zukin, 2000: 15). Netice itibarıyla, ABD kentlerindeki mekânsal dönüşüm, kültür ve kültür politikalarının kente nasıl etki ettiğine dair çarpıcı örnekler barındırmaktadır.

2.1.2 Avrupa Birliği Kültür Politikası, Kültür Programları ve Avrupa Kültür Başkenti Uygulaması

1992 yılında imzalanan *Maastricht Antlaşması* ile Avrupa Birliği mevzuatına Avrupa Birliği kültür politikaları ile ilgili hükümler girmiştir (Valtysson, 2018: 15). Antlaşmanın 128. maddesine göre, ulusal ve bölgesel kültürel farklılıklara saygı gösterilerek topluluk üye devletler kültürlerinin gelişmesine katkıda bulunulacak, öte yandan ortak kültürel miras ortaya çıkarılacaktır (Özel, 2009: 139). *Maastricht*

Antlaşması doğrultusunda Avrupa Toplulukları içerisinde kültürel işbirliğini hedefleyen Kaleidoscope, Raphael ve Ariane isimli ilk nesil kültürel programları uygulanmaya konulmuştur. Bu programlar daha sonra Culture 2007 programı ile yer değiştirecek olan Culture 2000 altında birleştirilmiştir (Valtysson, 2018: 15). Bu programların evvelinde, Avrupa Toplulukları Komisyonu 1977 yılında başlattığı girişimle kültürel sektörde üretim, dağıtım vb. alanlarda istihdam edilen kişilerin ekonomik ve sosyal durumlarını geliştirmeye çalışmıştır. Söz konusu girişim kültürel işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kültürel ürünlerin ticaretinin serbestleştirilmesi, mimari mirasın korunması ve kültürel ürünleri tüketenlerin sayısının artırılmasına odaklanmıştır (Valtysson, 2018: 18). Odaklanılan konular dikkate alındığında Avrupa Birliği kültür politikası temellerinin kültürün ekonomik ve Avrupa kimliğini oluşturuca politik bir araç olarak kullanılmasıyla atıldığı ifade edilebilir (Valtysson, 2018: 19).

Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Parlamentosunun yayımladığı karar ile Kaleidoscope Programı Avrupa'daki sanatsal ve kültürel etkinlikleri, büyük çaplı iş birliği projelerini ve ortaklıkları desteklemek amacıyla 1996 yılında başlatılmıştır. 31 Aralık 1998 tarihine kadar süren program ile üye devletler arasında iş birliği yapılarak bilhassa sahne sanatları, görsel sanatlar ve uygulamalı sanatlar alanında Avrupa kültürünün yayılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu amaç doğrultusunda Avrupa Kültür Kenti etkinlikleri ve kültür sektöründeki profesyonellerin işbirliğine yönelik girişimler desteklenmiştir ("KALEIDOSCOPE programme to support European artistic and cultural activities", 1996).

Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa kültürel mirasının korunması ve Avrupa kamuoyunun bu mirasa erişiminin önemli olduğu düşüncesinden hareketle 1997 ile 2000 yılları arasında uygulanmak üzere Raphael programını ilan etmiştir (*Common position on RAPHAEL programme*, 1996). Program ile uluslararası iş birliği temelinde Avrupa kültürel mirasının korunması, araştırılması ve bu mirasa erişimin kolaylaştırılmasına yönelik projeler desteklenirken kültürel etkinlikler, sergiler, müze ve koleksiyonlar, restorasyon projeleri vasıtasıyla kültürel istihdamın artırılması hedeflenmiştir (Valtysson, 2018: 25).

1997 ve 1998 yıllarında uygulanan Ariane programı kapsamında, Avrupa tarihi ve kültürünü anlamak için 20. yüzyıl edebi çalışmaları ve kaynak eserlerin tercüme edilmesi ile bu alanda çalışan profesyonellerin eğitilmesine yönelik faaliyetler desteklenmiş, ayrıca az kullanılan Avrupa dillerine veya bu dillerden yaygın kullanılan dillere yapılan çeviriler teşvik edilmiştir. Ariane programına Kaleidoscope ve Raphael programlarını tamamlayıcı bir işlev atfedilmektedir (“ARIANE programme”, 1997).

Culture 2000 programı kurulurken kültürün, Avrupa bütünleşmesinde temel bir rol oynadığı ve Avrupa toplumuna canlılık katarak Topluluğun uluslararası etkisine katkıda bulunduğu ifade edilmiştir. Topluluk, kültürü ekonomik ve vatandaşlık ile toplumsal bütünleşmesinde önemli bir etken olarak görmekte, ayrıca Topluluğun küreselleşme, bilgi toplumu ve istihdam gibi karşılaştığı çeşitli meydan okumalara karşı hamle yapmasında kültürün etkin bir rol oynadığı şeklinde değerlendirmektedir. (Valtysson, 2018: 25). Programın amacı geniş çerçevede işbirliklerini destekleyerek Avrupalıların ortak kültür ve tarihi ile kültürel diyalogu, ayrıca uluslar arasında kültür, yaratıcılık ile sanatçı ve kültür profesyonellerinin dolaşımını teşvik etmek olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, kültürel miras sosyo-ekonomik bir unsur olarak değerlendirilmekte, kültür ise ekonomik ve toplumsal bütünleşme için bir araç olarak görülmektedir (Valtysson, 2018: 26).

Avrupa Kültür Kenti programı ise Yunanistan eski Kültür Bakanı Melina Mercouri'nin çabasıyla 1985 yılında uygulanmaya başlanmış, daha sonra ise Maastricht Antlaşmasının ilgili maddesi temel alınarak Culture 2000 programı kapsamına Avrupa Kültür Başkenti ismiyle alınmıştır. Avrupa Kültür Başkenti ile Avrupa kültürel çeşitliliğinin vurgulanması, Avrupa vatandaşlarının ortak kültür havzasına olan aidiyetlerinin artırılması ve kentlerin gelişiminde kültürün daha fazla katkıda bulunması amaçlanmıştır (*European Capitals of Culture*, 2016). Garcia, programın amacını, o ana dek çoğunlukla ekonomik boyutta gelişen ve genişleyen Avrupa Topluluğuna kültürel bir boyut katmak ve Topluluğun Avrupa kültürü çevresinde yakınlaşmasını sağlamak olarak açıklamaktadır (2004:318). Öte yandan Avrupa Kültür Başkenti kapsamında verilen ekonomik destek sayesinde ulusal ve

kentsel kültür ve ekonomik gelişim politikasının saf dışı bırakıldığı ileri sürülmektedir (Evans'dan akt. Garcia, 2004: 318).

Avrupa Kültür Başkenti olmak için ülkeler, ev sahibi olmak istedikleri yıldan 6 yıl önce kendi Kültür Bakanlıkları veya ilgili resmî kurumları aracılığıyla adaylıklarını ilan etmektedir. Başvuruda bulunan kentlerin Avrupalılık anlayışına yönelik kültürel iş birliği projelerini ihtiva eden adaylık sunumları, kültür alanındaki uzmanlar tarafından incelenmekte ve son elemeye kalanların listesi belirlenmektedir. Son elemeye kalan aday kentler daha detaylı bir başvuru hazırlayarak uzmanlara sunmakta, uzmanlar ev sahipliği yapacak her ülkeden çeşitli kıstaslara göre bir kent seçerek Avrupa Kültür Başkentlerini o yıl için ilan etmektedir (*European Capitals of Culture*, 2016).

Glasgow kentinin 1990 yılında Avrupa Kültür Başkenti olması ve programın Glasgow belediye yetkilileri tarafından kentsel dönüşüm için bir araç olarak kullanılması dönüm noktası olarak adlandırılmaktadır. Glasgow tecrübesinden sonra programın, vatandaşların Avrupa'ya aidiyetini artırarak bütünleşmeyi kültürel boyuta taşıma özelliğinin yanı sıra kentleri yenileme, kentlerin uluslararası imajını parlatma, kent sakinlerinin kente olan bağlılığını yükseltme, kent kültürüne yeni soluk getirme ve turizmi artırma gibi özellikleri ön plana çıkmıştır ("European Capitals of Culture", 2016).

Topluluğun uyguladığı kültür programlarının Avrupa kimliğini inşa etmeye matuf olduğu görülmektedir. Söz konusu inşa, belirli değer ve kültürlerin Avrupalı olarak tanımlanması ve Topluluk üyelerine benimsetilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. İnşa edilen kültürel hegemonya vesilesiyle Topluluk içerisinde bütünleşme süreci derinleştirilirken; Topluluk dışından gelen küreselleşme, Amerikan kültür ürünlerinin yaygınlığı gibi meydan okumalara cevap verilmeye çalışılmaktadır. Avrupa Kültür Kenti ile Avrupa Topluluğu tarafından bütünleşme sürecine kültürel unsurun katılması ve böylelikle derinleşmenin sağlanması hedeflenmiş; Glasgow kent

yöneticileri ise bu süreci kentsel mekânın kültür temelinde dönüşümüne yöneltmiştir.⁷

2.2Dünya Kentlerinde Kentsel Mekânın Kültür ve Kültür Politikaları Vesilesiyle Dönüşümü

Sanayi toplumundan sanayi sonrası toplumuna geçiş sancıları yaşayan gelişmiş ABD ve Avrupa kentleri çareyi kültür politikaları vesilesiyle kentsel dönüşüm sağlayarak kültür ve hizmet sektörlerinin ekonomideki payını artırmakta bulmuştur. Kentin turistleri cezbedecek ölçüde kültürel etkinliklere ve tarihi yapılara sahip olmasının kente nitelikli çalışanları çekeceği umut edilmiş, kültürel etkinliklerin tetiklemesiyle birbirine bağlı olarak konut, turizm, hizmet, finans sektörlerinin genişleyeceği düşünülmüştür. Kültür vesilesiyle meydana getirilen kentsel dönüşüm ilk olarak ABD ve Avrupa kentlerinde yaşanmış, bu uygulamalar daha sonra diğer kentlere sıçramıştır. 1970’li yıllarda kültürün kentsel dönüşümde araçsallaştırılması New York ile başlamış ve Glasgow, Barselona gibi kentlere sıçramıştır (Duman, t.y.). Bu bölümde, küresel düzeyde söz konusu dönüşümün ilk kez zuhur ettiği ABD’den örnek olarak New York ve North Adams ile Avrupa Kültür Politikasını kentsel dönüşüm için bir araç niteliğinde kullanan ilk kent olan Glasgow kentleri incelenmektedir.

2.2.1 ABD Kentleri: New York ve Massachusetts-North Adams Örnekleri

1980’ler boyunca Boston’da tematik pazar yerlerinin bulunduğu Quincy Market ve Faneuil Hall, Baltimore’da ticari dükkânlar ve ulusal akvaryumun bulunduğu Inner Harbor ve New York’ta sanatçıların bölgesi olan SoHo büyük turistik mekânlar haline gelmiştir (Zukin, 2000: 82). Âtıl haldeki görünümüyle yok olan endüstriyel geçmişi anımsatan Massachusetts, Lowell’daki 19. yüzyıl pamuk fabrikaları turistik etkinliklerin yapıldığı yerlere dönüştürülmüştür (Urry’den akt. Zukin, 2000: 82). 1978’de eski ABD Senatörü Paul Tsongas’ın liderliğinde yerel politikacı ve iş adamları Lowell’daki eski dokuma fabrikalarının Ulusal Park Hizmetleri’nin yönetimi altında eko-müze olmasını Kongre’ye kabul ettirmiştir (Zukin, 2000: 82).

⁷ Glasgow örneği bir sonraki alt bölümde daha geniş çaplı olarak ele alınmaktadır.

Bu durum kent ekonomisinin kültür yoluyla canlandırılmasında politikacılar, yerel yöneticiler ve iş adamlarının ortaklığını gösteren önemli bir örnektir. New Jersey eyaleti ise harabe halindeki şehir içlerini Newark'ta sanat merkezi ve Camden'da akvaryum yaparak turistler için kültürel öneme sahip çekici yerler haline getirmeye çalışmıştır (*New York Times*'dan akt. Zukin, 2000: 83).

New York'taki South Street Seaport, Boston'daki Faneuil Hall ve Baltimore'da Harborplace gibi kentin kordon alanları, eski sakinleri olan balık ve sebze mezatçılarından temizlenerek turistler ve kültürel tüketim yapan müşteriler için güvenli hale getirilmiştir (Zukin, 2000: 19). Görülmektedir ki, zayıflayan, güç kaybeden kent merkezlerini kültürel turizm yoluyla ayağa kaldırma stratejileri yaşam tarzı ve kültürel tüketim ile bağlantılı olacak şekilde kent yöneticileri tarafından uygulanmaktadır (Zukin, 2000: 83).

1950'li yıllarda New York kent nüfusu artmak bir yana dursun azalmakta, demografik çöküşe ekonomik gerileme ile birlikte işsizlik ve suç oranlarının yükselişi eşlik etmekteydi (*New York City Population by Borough, 1950 - 2040 | NYC Open Data*, 2019). Bu sorunları aşmak için New York Kenti Plan Komisyonu tarafından **New York Kenti Plan 1969** isimli, kültürün ekonomik gelişmenin öncüsü olarak araçsallaştırıldığı bir plan hazırlanmıştır. Plana göre, New York kenti kültür sanayisi ve kurumlarının yardımıyla emlak, finans ve ticari hizmetlere dayanan sembolik ekonominin ilk önce ulusal, daha sonra küresel merkezi olacaktır (Zukin, 2000: 110).

New York'un dünyanın kültür başkenti olduğu görüşü 1970'lerden beri ekonomik gerilemeyi savuşturacak bir argüman olarak kullanılmıştır. O zamanki New York Belediyesi Planlama ve Kalkınmadan Sorumlu Başkan Vekili, 1993'te düzenlenen bir konferansta sanat topluluğunun mahallere hayat kazandığını, sanatçıların yaşadığı ve çalıştığı yerlerde açılan restoran, dükkân ve ticari işletmelerin çoğalmasının mahallelere maddi kazanç sağladığını, ayrıca New York'taki 6 milyar Amerikan doları hacmindeki kültür sanayisi vesilesiyle işsizliğin azaldığını belirtmiştir (*Tolerance as an Art Form*'dan akt. Zukin, 2000: 110).

1990'lı yılların başlarında ise New York Eyaleti Konseyi'nin sanat alanındaki bütçesinin azaltılması önerisi gündeme geldiğinde, iş adamı Martin Segal'ın yıllık tahmini 8 milyar Amerikan doları hacminde olan sanat ve kültürün New York'ta devasa bir endüstri olduğu gerekçesiyle öneriyi protesto etmesi, iş adamlarının kültür ile ekonomi arasındaki birbirini besleyici ilişkinin farkında olduğunu göstermektedir. 12 Mart 1993 tarihli New York Times gazetesinde sanat ve turizmden yıllık olarak 2,5 milyar Amerikan doları tutarında kent, eyalet ve federal yönetim tarafından vergi alındığı yazılmıştır (Zukin, 2000: 110). Şüphesiz sembolik ekonomi, vergiye ek olarak istihdam ve gelir artışını da New York özelinde sağlamıştır.

25 Ocak 1994 tarihli New York Times gazetesine göre Belediye Başkanı Rudolph W. Giuliani, sanatı korumanın kentin manevi kimliğinin bir parçası olduğunu belirtmiş ve bu sanayinin ekonomik yenilenme için hayati olduğunu belirtmiştir (Zukin, 2000: 111). Giuliani'nin bu açıklaması kültür ile kent ekonomisi, yönetimi ve imajı arasındaki olumlu ilişkiye gönderme yapmaktadır. Görüldüğü üzere New York kentinde yaşayan bazı iş adamı ve yöneticilerin kültürün kent ekonomisine etkisi hakkında olumlu fikirleri bulunmaktadır.

Kültür ve sanat, ifade edildiği üzere, eskiden hayatı güzelleştirici bir unsur olarak algılanmakta ve kent ile sanat elitlerini daha saygıdeğer gösteren sembolik bir konumda bulunmaktaydı. Ancak bu anlayış kültürün ekonomik ve politik işlevinin yeniden keşfedilmesiyle değişmiş ve kültür, kent kimliğini belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Ayrıca kültür ve sanata kültürel turizme temel teşkil edici bir rol biçilmesiyle birlikte bu alanlar emlak piyasasını dahi etkileyen bir konuma gelmiştir (Zukin, 2000: 113).

1970'lerden beri New York, ABD kentleri arasında en yüksek sanat istihdamına ev sahipliği yapmaktadır. Öyle ki o tarihlerde bütün ABD'deki sanat istihdamının %30'u, bütün müze gelirlerinin ise %25'i New York kentinde üretilmekteydi. New York'ta satılan tiyatro biletleri tüm ülkedekinin %34'üne, senfoni ve dans şirketlerinin sattığı biletler ise tüm ülkede satılan biletlerin %29'una denk gelmekteydi. New York'un kültürel etkinliklerdeki üstünlüğü sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1990'ların başlarında New York'ta 500'e yakın ticari sanat galerisi,

34 tiyatro ve 49 müze bulunmaktaydı (Zukin, 2000: 113). Güncel verilere göre 2021 yılında New York kentinde 144 müze (*Museums in NYC*, t.y.), 41 tiyatro (Cote, David ve Feldman, Adam, t.y.) bulunmakta, 2019 verilerine göre ise 1.500'den fazla sanat galerisi bulunmaktadır. (*Best Art Galleries in New York City*, 2019).

1993'te New York ve New Jersey Liman İdaresi uzmanlarının yaptığı çalışmaya göre müzayede evlerinden, kültürel kurumlarından, film ve televizyon ürünlerinden, sanat galerilerinden ve turistlerin sanat etkinliklerini ziyaret ederek harcadıklarından oluşan sembolik ekonomi yıllık 9,8 milyar Amerikan dolarına ulaşmıştır (Zukin, 2000: 114). Bilhassa turist harcamaları, kâr amacı gütmeyen kültürel organizasyonlar ve medya üretiminden oluşan üç alanın kent ekonomisine oldukça önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sanat alanlarının kentte doğrudan ve dolaylı olarak sağladığı istihdam ise 1990'lı yıllarda yaklaşık 107.000'dir (Zukin, 2000: 115). 2019 verilerine göre New York'u 67 milyon turist ziyaret etmiş ve 70 milyar dolarlık bir ekonomik hacim oluşturmuş, kentte sanat, eğlence ve dinlenme sektörü 6.250 tesiste doğrudan 93.500 özel sektör istihdamı sağlamıştır. Bu istihdamın üzerine sanatçı, müzisyen vd. gibi serbest çalışanları da eklediğimizde doğrudan ve dolaylı istihdamın bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Bahse konu serbest meslek erbabı sayısının 2018 yılında 88.000 olduğu belirtilmektedir (*Arts, Entertainment and Recreation in New York City*, t.y.).

Sembolik ekonominin istihdam sağlaması ve turist gelirlerinin yanı sıra kentteki hizmet sektörünün tamamına etkisi bulunmaktadır. Kültürel etkinliklerin düzenlendiği merkezlerin çevresinde üst düzey ticari işletmeler ve hizmetler yoğunlaşmaktadır. 1954 yılında dahi New York Times'ın iddiasına göre birçok şirket opera, tiyatro ve gece kulüplerinden dolayı New York'ta olmak istemektedir (Zukin 1995:109). Emlak şirketleri, kent merkezlerindeki imalat sektörüne ait veya bir şekilde bakımsız kalmış yerleri satın alarak muhiti güzelleştirmekte ve profesyoneller, beyaz yakalılar ve yöneticilerin çalışmayı ve yaşamayı tercih edeceği temiz çevre haline dönüştürmektedir (Zukin, 2000: 115). Bu mekânların, kültür sanayisi ve üreticilerinin varlığı sayesinde değer kazanması ile yükselen kira maliyetleri, kültür sektöründeki firma ve çalışanları daha uygun maliyetli bölgelere itmektedir (Indergaard, 2012: 327 ed. Daniel Silver ve Carl Grodach).

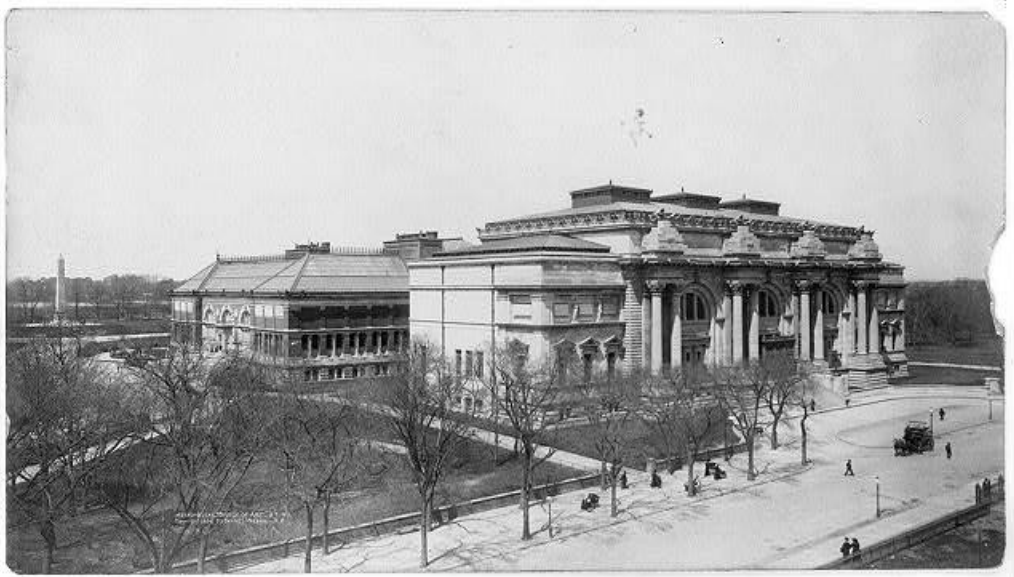
Doğal olarak kültürel mekânlar, çevresindeki ticaret ve meskenlerin emlak değerini artırmaktadır. Kültür endüstrisinin bu özelliği bilindiği için bazı inşaat projelerinde kültür merkezlerine yer ayrılmaktadır. Rockefeller ailesi, 1920'lerin sonunda inşa ettiği Rockefeller Merkezine Metropolitan Opera Evinin gelmesini istemiş ancak başaramamıştır. Bunun yerine Radio City Music Salonu inşa edilmiştir. 30 sene sonra ise Rockefeller Vakfının desteklediği Lincoln Merkezine Metropolitan Operası, New York Filarmoni Senfonisi ve diğer kültür kurumlarıyla katılmıştır (Zukin, 2000).

New York Kenti Plan 1969'un gösterdiği gibi 1960'lardan itibaren kamu görevlileri, imalattaki istihdam düşüşünü durdurmak ve kentsel dönüşümü sağlamak için kültürel stratejilere ihtiyaç duymaktadır. New York kentinde kültürel organizasyonların dâhil olduğu kâr amacı gütmeyen işletmeler, imalat endüstrisinden daha fazla istihdam barındırarak kent ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Kentteki kültürel etkinliklerin çokluğu ve çeşitliliğinin kentin yararına olduğu yönünde bir fikir birliği bulunmaktadır. New York gibi büyük kentlerde trafik, yüksek kiralar, toplu ulaşım ve altyapının oldukça eskimiş olması gibi çeşitli olumsuzluklar kentte gerçekleşen kültürel etkinlikler tarafından telafi edilmektedir (Zukin, 2000: 111-112).

Kültür, sanat, müzik, film, moda gibi kreatif kültürel endüstriler ürettikleri metalar ve sundukları iş olanakları ile birbirini beslemektedir (Indergaard, 2012: 313-314). New York'ta kültürel üretimle birlikte aracı ve mal tedarikçilerinin belli bölgelerde yoğunlaşması, kültürel üretimi destekleyen toplu bir ekonominin oluşmasına yol açmıştır. New York'taki Manhattan'ın merkezi alanları gibi bölgelerde sanatçılar, müzisyenler, yazarlardan oluşan toplumsal gruplar söz konusu ekosistemin bir parçasıdır (Wallock'tan akt. Zukin, 2000: 112). Bu ekosistemin oluşmasını mümkün kılan unsurlardan biri ise bilhassa 1970'li yıllardan beri New York'ta söz konusu toplumsal grupların sosyal yaşamını besleyen eğlence ve kültür temelli tüketim mekânlarının varlığıdır (Indergaard, 2012: 314). Indergaard'ın aktardığına göre Currid, karar alıcılara diğer endüstrileri besleyen kültür endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılama ve sosyal çevrelerini beslemelerini önermektedir (Currid'den akt. Indergaard, 2012: 314).

Diğer yandan, kamudan yeterli pay alamayan bazı kültür kurumları, ziyaretçi giriş ücreti ve hediye satışları gibi bütçe kalemlerine bel bağlamaktadır. Bu durum, ticari eser ile yüksek kültür nesneleri arasında bir gerilim doğurmakta ve yeterli bütçesi olmayan kültür kurumları gittikçe kâr amacı güden kurumlara dönüşmektedir (Zukin, 2000: 119).

New York'ta merkezi mekânların yüksek kültür ile dönüştürülmesi, Metropolitan Sanat Müzesi ve Lincoln Merkezi ile başlamıştır. Bu kurumlar, kamu-özel iş birliği altında elitlerin kamu gücünü kullanarak toplumun iyiliği gerekçesiyle kamu arazisini elde etmelerine örnek teşkil etmiştir. Anılan kurumlar, kamu yararı gerekçe gösterilerek kamusal alanları elde etmiş ancak yönetimi serbest sermaye tarafından yürütülmekte olan kurumlardır (Zukin, 2000: 120). Bu tür itibarlı kültürel projeler sayesinde politikacı, işadamları ile yerel elitlerin ünü perçinlenmiş ve çevresindeki konutların değişime uğramasıyla taşınmak zorunda kalan işçilerin yerine yüksek-orta sınıfa mensup insanlar yerleşmiştir. Metropolitan ve Lincoln Müzeleri gibi kurumlar, kentin ekonomik motoru olduğu yönünde bir kabul ile karşılaşmaktadır ancak diğer yandan bu kurumlar kente uluslararası saygınlık kazandırırken yerel seviyede Rockefeller ailesi gibi savaş sonrası elitlerinin kültürel hegemonya kurmasına da neden olmaktadır (Zukin, 2000: 121).

Görsel 1: Metropolitan Sanat Müzesi (Boys, 2013)

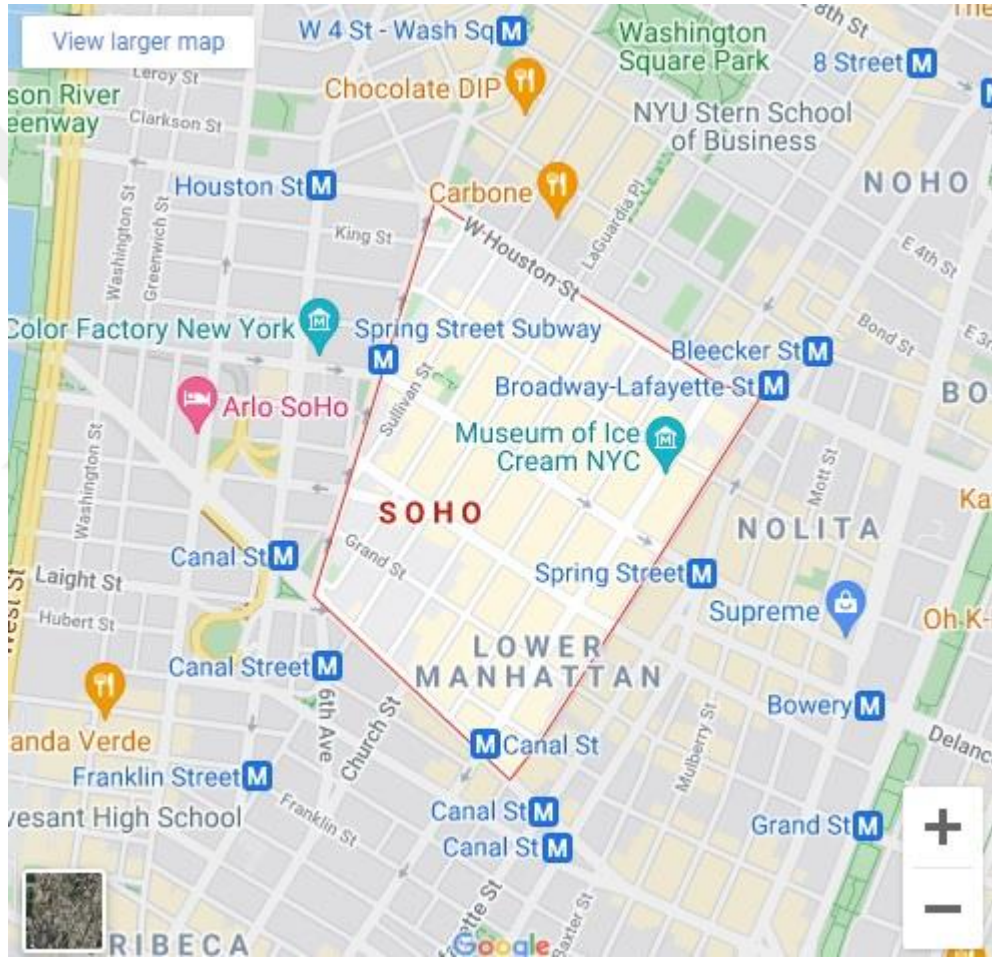
Görsel 2: Günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi (“David H. Koch Plaza at The Metropolitan Museum of Art”, 2015)

Kültür politikaları ile kentsel mekânın kesiştiği bir diğer konu ise kentte var olan sembolik öneme sahip tarihi yapıların korunması hususudur. Eski sanayi devlerinin çöktüğü, fabrikaların kapandığı veya kent dışına taşındığı, maaşların düşük, işlerin kısıtlı olduğu sanayi kentlerinde kültürel strateji ile yeniden ekonomik gelişim sağlanmaya çalışılmış; bu stratejide tarihi binaların korunarak turistik yerler haline getirilmesi başat rol oynamıştır. 1960’lardan itibaren, birçoğu kamu binası statüsünde olan tarihi binaların yıkımına karşı çıkan çeşitli akımlar meydana gelmiştir. Bu akımların da etkisiyle tarihi alanların korunmasına yönelik faaliyet gösteren bir kamu ajansı ilk kez 1965 yılında New York’ta kurulmuştur. Tarihi alanların korunmasını da içeren soylulaştırma girişimi kent gelişim stratejilerinde bu tarihten itibaren önemli bir mevki kazanmıştır.

Kent manzarasını ve görselliğini doğrudan etkileyen ve bu haliyle kent imajında belirleyici unsurlardan olan tarihi binaların korunması sayesinde bu binalarda barınan alt-orta sınıfların muhafaza edildiği ileri sürülmektedir. Buna mukabil, korunmaya

alınan binaların olduğu muhitte kira ve vergiler yükselmekte, bu da düşük gelirli insanların buraları terk etmesine yol açmaktadır (Zukin, 2000: 122-124).

Soho'da 19. yüzyıldan kalma binaların korumaya alınarak konut olarak kullanıma açılmasıyla sanatçılar bu bölgeyi mesken haline getirmiştir. Tarihi binalar böylece mevcudiyetlerini korumuş ancak iyice zayıflamış imalat sektörü başka yerlere taşınmak zorunda kalmıştır (Belanger, 2016; Zukin, 2000: 125).

Harita 1: Soho Haritası (Belanger, 2016)

New York özelinde tarihi binaların korunmasının farklı bir anlamı da bulunmaktadır. Afro-Amerika, Latinler vb. etnik toplumlar için sembolik önem arz eden mekânların korunması ve kent sembolü olarak kabul ettirilmesi yönünde bu toplumlar tarafından politik bir baskı uygulanmaktadır. Bu durum tarihi binaların estetik ve kültürel değerlerinden çok politik anlamıyla öne çıkmasına yol açmaktadır.

Malcolm X'in 1965'te şehit düştüğü Audubon Balo Salonunun Columbia Üniversitesi tarafından laboratuvar olarak kullanılma planı ortaya çıkınca Harlem'deki Afro-Amerika topluluğu binanın politik tarihteki önemi sebebiyle korunmasını talep etmiştir (Zukin, 2000: 126). Bu talebin mimari veya estetik değerlerden kaynaklanmaması bir bakıma anlaşılabilir durumdur, zira tarihi bir anın yaşandığı bu bina söz konusu topluluğun toplumsal ve politik kimliğinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Kültürel öneme sahip binaların korunmak üzere seçilmesi sadece estetik, kültürel veya ekonomik değil aynı zamanda politik tarih anlatısını etkileyen bir husustur (Zukin, 2000: 128). Dolayısıyla hangi kültürün ve sembolün öne çıkartılacağına politik bir tarafının da olduğunu bir kez daha belirtmek gerekir.

Parklar, kent imajının, bilhassa ABD kentlerinin önemli bir bileşenidir ve turistik yerler olmaları sebebiyle konumuz ile ilgilidir. ABD kentlerinde birçok park, kamunun yeteri kadar kaynak aktaramaması sebebiyle kamu-özel ortak girişimleri tarafından yönetilmektedir. Bu girişimler, hangi kültürün temsil edileceği tartışmalarına mahal vermeyecek şekilde apolitik bir ticari kültür anlayışıyla parkları işletmektedir. Aynı zamanda parkları güvenli hale getirerek evsizler, madde bağımlıları vb. çeşitli grupların parklara girişini engellemektedir. Parkların güvenli hale getirilip kültürel tüketim yapılan ticari mekânlar halini almasıyla hem kent imajı güçlenmekte ve hem de çevre mülkler değer kazanmaktadır. Sonuç olarak parkların yönetimini üstlenen sermaye grubu işlettiği parkı inşa ve imar ederek kent imajını, parklara girişi kontrol ederek ise hangi toplumsal sınıfın kent kültüründe görünür olacağını belirleme gücüne sahip olmaktadır (Zukin, 2000: 25).

1980'li yıllarda New York kentinde park yönetimleri evsizleri parklardan çıkarmaya başlamış, parklarda güvenlik görevlileri istihdam edilerek çocuk oyun alanları tellerle çevrilmiştir. Manhattan'da bulunan Tompkins Meydanı Parkı 2 yıllık arazi genişletme ve yeniden imarın ardından açıldığında çocuklar, sporcular ve yaşlıların kullandığı bir park haline dönüşmüştür (Zukin, 2000: 27-28). New York'taki Central Parkı işleten özel girişim The Central Conservancy ise parkın içinde konser etkinliklerinin düzenlendiği Naumber Bandshell'i evsizlerin toplandığı gerekçesiyle yıkmak istemiştir. Aynı şekilde New York'taki Bryant Parkı işleten ücretli televizyon grubu HBO ile bölgesel iletişim şirketi NYNEX'in en büyük hissedarları olduğu the

Bryant Park Restoration Corporation da ziyaretçi trafiğini artırmak için güvenlik önlemlerini artırmış ve bakım hizmetlerini geliştirmiş, ayrıca parkı yeniden tasarlayarak yiyecek-içecek büfelerini parka yerleştirmiş ve yeni satış yerleri belirlemiştir. Alınan önlemler ile kadınların parka erişimi kolaylaştırılmak istenilmiştir (Zukin, 2000: 28-29). Park istenmeyen unsurlardan temizlenerek çekiciliği artırılmış ve ofis çalışanlarının öğle yemeklerini yediği, kadınların rahatlıkla gezebildiği ve arkadaş gruplarının piknik yapabildiği bir yer haline gelmiştir. Yazları HBO filmlerinin ücretsiz gösterildiği parkta, HBO komedyenleri gösteriler yapmakta ve uygulanan kültürel stratejiler, güvenliğin sağlanması ve parkın uygun tasarımı ile orta sınıftan insanların kendilerini temsil edebildiği, orta sınıf bir ayrımı mümkün kılan yer haline gelmiştir (Zukin, 2000: 30-32).

New York'ta bulunan Bryant, Central ve Hudson Nehri Parkları giriş kapılarının düzenlenmesi, özel güvenlik görevlilerinin istihdamı ve park gözetiminin sağlanması sayesinde eğlence mekânları haline dönüşmüştür. Parkları işleten özel girişimler etnik ve politik gerilime sebep olan etnik grup temsiliyetinden kaçınarak kamuoyu tarafından sorgulanabilecek mimari ve kültürel tasarımlardan uzak durmuştur. Özel girişimlerin tasarladığı toplumsal kültür ise açık bir şekilde ticari motivasyondan esinlenmiştir (Zukin, 2000: 36-37).

İfade edildiği üzere, New York'ta park ve su yolu kenarlarındaki alanların harabeleşmesine karşı yeterli kamu kaynağı ayırlamaması, bu alanların kamu-özel işbirliğinde geliştirilmesi fikrini güçlendirmiş, özel girişimler böylelikle park gibi kamusal alanları işleterek toplumsal kültürün belirlenmesinde söz sahibi olmuştur. Dolayısıyla özel girişimler, New York'ta parklar ile ilgilenen kamu birimi New York City Parks Department'a göre parklar özelinde kamusal alanı ve toplumsal kültürü belirlemede üstün bir konuma geçmiştir (Zukin, 2000: 29). Ticari kültür üzerinde yükselen kitlesel eğlence anlayışı ortak ritüel ve ikonlar oluşturarak alt kültürler ve farklı etnik grupların ortak paydalarda buluşmasını sağlayarak toplumsal kültürü belirleyen en önemli öğelerden biri haline gelmiştir (Zukin, 2000: 42). Park gibi kamusal alanların özel girişimlere bırakılmasının bir sonucu olan güvenlileştirme ile ABD'de 1970 yılında 500.000 dolayında olan güvenlik istihdamı 1992 yılına

gelindiğinde 1,5 milyona çıkmıştır (Zukin, 2000: 39). Böylece fabrikaların kentlerden çekilmesiyle oluşan işsizlik kısmen de olsa telafi edilmiştir.

ABD kentlerinin kültür vesilesiyle mekânsal dönüşüme uğratıldığı bir diğer araç tematik parklardır. 20. yüzyılda ABD genelinde tellerle çevrili, güvenli ve konforlu alanlarda bölgesel kültürel unsurları estetikleştirerek (ve üretildiği bağlamlarından kopararak) ulusal kimliği önemli ölçüde belirleyen Disney Dünyası gibi tematik eğlence parkları inşa edilmiştir. Disney karakterleri, ABD kimlik ve imajını kamu kurumlarından daha çok belirler hale gelerek yabancıların ziyaret etmek ve bir parçası olmak istediği Amerikan yaşam tarzını oluşturmuştur (Zukin, 2000: 50).

Diğer yandan, mekânsal kontrol ve görsel kültür ile Disney Dünyası yeni kamusal alanların oluşmasını sağlamıştır. Bu tarz eğlenceye dayalı kültürel tüketimin yapıldığı kamusal alanlar 1950'lerden 1970'lere kadar banliyölerdeki alışveriş merkezlerinde bulunurken, 1970'lerden itibaren Ulusal Hükümetin kent dönüşümüne daha az kaynak ayırması ve yerel yöneticilerin kent planlanmasında özel sektör yatırımları ile rekabet edememesi nedenleriyle kent merkezlerine taşınmıştır (Zukin, 2000: 54). Disney tema parklarının kendi güvenlik ve temizlik çalışanlarına, kitlesel ulaşım sistemine sahip olması, kontrol ettikleri alanların kamunun kontrol ettiği alanlara göre daha temiz, güvenli ve yeni sokak mobilyalarının olduğu alanlardan oluşması, tıpkı parklar gibi, toplumsal alanların özel sektörler tarafından işletilmesini yerel yöneticiler ve halk tarafından istenilir hale getirmiştir (Zukin, 2000: 55). Tematik parklar ayrıca bulunduğu bölgelerin emlak değerlerini artırarak kültür ve eğlenceye dayalı hizmet ekonomisinin önemini artırmıştır.

ABD kentlerindeki ekonomik gerileyişin kültür politikası vesilesiyle durdurulması kapsamında müzelerin kurulduğu görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Massachusetts eyaleti Berkshire ilçesine bağlı North Adams kenti ele alınmaktadır. 19. yüzyıl boyunca gelişmiş sanayisiyle dikkat çeken North Adams'da emek yoğun sektörlerden dokuma fabrikaları ve baskı tesisleri faaliyet göstermiştir. Söz konusu tesislerin üretim biçimine uygun olarak kent nüfusu 1900 yılında 24.200 kişiye ulaşmış, ancak sanayi tesislerinin kapanmasıyla nüfus zamanla azalarak 1970 yılında

19.195'e düşmüş, 1990 yılında ise bu rakam 16.797 olmuştur.⁸ Bahse konu süreçte, Massachusetts mucizesi olarak adlandırılan eyaletteki gelişmiş ekonomik duruma kıyasla, kentte ekonomik gerileme yaşanmış, ekonominin kötü gidişatı ise çeşitli toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. North Adams'ın çevre muhitlerinde turist patlaması yaşanırken kent bu gelişmeden yararlanamamıştır (Zukin, 2000: 88).

Söz konusu ekonomik gerileyişi durdurmak için North Adams'da çeşitli kültürel stratejiler izlenerek kentsel dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır (Pearl'dan akt. Zukin, 2000: 89). North Adams'da izlenen kentsel dönüşümün ilk aşamasına tekabül eden 1960'larda, kent merkezinin yakınlarında harabe 151 mesken yıkılmış, yerlerine küçük alışveriş merkezleri ve otoban yapılmıştır. 1960'ların sonuna denk gelen ikinci aşamada ise eski otel, iki banka, şehir salonu gibi yapıları içeren tarihi merkez ile harabe evler yıkılmıştır. Üçüncü aşamada ise 1979 ve 1980'de kent merkezindeki boş alanların bir kısmına büyük bir alışveriş merkezi ve otopark inşa edilmiştir. Ayrıca devlet teşviki ile yerel sanat ve zanaat eserlerin sergilendiği, içinde küçük bir alışveriş merkezi barındıran Heritage State Park inşa edilmiştir. Bu aşamada inşa edilen otel ise önemli bir süre âtil halde kalmıştır. İzlenilen stratejiler North Adams'da başarılı olamamış ve birçok dükkân iflas etmiştir (Zukin, 2000: 89).

1980'lerde kenti canlandırmak adına 19. yüzyıldan kalan sanayi tesislerinde Massachusetts, Williamstown'da bulunan The Massachusetts Museum of Contemporary Art (MASS MoCA) tarafından dünyanın en büyük modern sanat müzesi kurulması planlanmış ve turistlerin North Adams'a gelmesi ile restoran, otel ve ticari dükkânların turizm ile bağlantılı şekilde açılacağı varsayılmıştır (Zukin, 2000: 84-86). MASS MoCA 1999 yılında eyalet hükümeti ve özel girişim ortaklığı olan Commonwealth of Massachusetts girişiminin 18,6 milyon Amerikan doları bağışlaması sayesinde 19 galeri ve 9.300 metrekarelik sergi alanı üzerinde açılmıştır.

MASS MoCA'nın kamuoyuna tanıtıldığı 1986 yılından açıldığı 1999 yılına kadar çeşitli tartışmalar gündeme gelmiştir. Eyaletin içerisinde bulunduğu ekonomik ve politik durumlardan ötürü proje çeşitli dönemlerde akamete uğrama riski ile karşı karşıya gelmiş ancak Massachusetts mucizesinin eyaletin kenarında konumlanan

⁸ Kentin nüfusu 2020 verilerine göre 13.693'e kadar düşmüştür (U.S. Census Bureau QuickFacts, t.y.).

North Adams'a ulaşması saiki, o zamanki Vali Micael Dukakis gibi eyalet idarecilerini projeyi desteklemeye itmiştir. North Adams'ın Belediye Başkanı John Barrett ise kendisinin bir mavi yakalı olarak mavi yakalı bir topluluğun başkanı olduğunu, modern sanattan anlamadığını ancak bu projenin kentte yüzlerce ifade edilen bir iş hacmi yaratacağının farkında olduğunu ifade etmiştir (Zukin, 2000: 96).

Müze planı gündemdeyken kamuoyunu meşgul eden meselelerden biri, müzenin tarihi sanayi binalarını muhafaza ederken içerisinde kentin tarihi ile ilgisi olmayan modern sanat ve yüksek kültür ürünlerinin sergilenecek olması hususudur. Genellikle bu tür eserler büyük kentlerde sergilenmekte, kıyıda köşede kalmış kentlerde ise kentlerin tarihine ilişkin arkeolojik ve yerel sanat ürünleri sergilenmektedir. Müzenin kent sakinlerinin eğitim, kültür ve beğeni ölçütlerini bir yana bırakıp kent dışından gelecek turistlere yönelik kurulması kültür temelli turizmin kente olası faydaları açısından savunulmuştur (Zukin, 2000: 92-103).

Massachusetts eyaletinin görece uzak bir köşesinde kalan North Adams'da müze kurulmasının ekonomik olarak ne kadar rasyonel olduğu konusu ise ilçeye ilişkin 2019 yılı verileri incelenerek tartışılmalıdır. 2021 yılı verilerine göre North Adams nüfusu bir önceki yıla göre %0.923 oranında düşüşle 13.089 seviyesindedir.⁹ Kentteki %17,8 olan yoksulluk oranı önceki yıllara göre artış göstermiştir. North Adams'ın ekonomik yapısına bakıldığında ise kentte çalışanların ortalama gelirinin Massachusetts geneli, eyaletteki diğer kentler ve ABD geneline kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir (*North Adams, MA | Data USA*, t.y.). Kentte en yüksek istihdam sağlayan sektörler sırasıyla sağlık, eğitim ve ticaret sektörleri olarak gözükmemekte, müzenin kent ekonomisine yapısal bir katkısı olmadığı sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak, müze kurulması kentteki ekonomik gerileyişin durdurulmasına yeterli gelmemiştir.

New York ve North Adams özelinde kültür politikaları vesilesiyle kentsel mekânların dönüşüm süreçleri farklı dersler barındırmaktadır. New York kenti, geçmişten gelen kültürel birikimi, sosyal ortamı ve ekonomik yapısının sağladığı

⁹ Nüfus verilerinin çeşitli kaynaklarda farklı gösterildiğini belirtmek gerekmektedir. Buna karşılık, nüfusun yaklaşık olarak belirtilmesi dahi kentin önceki yıllara göre nüfus kaybettiğini gözler önüne sermektedir.

uygun şartlar sayesinde sanayisizleşme sürecini kültür ve eğlence temelli hizmet sektörünü genişleterek başarıyla atlatmıştır. Ancak bu süreç, kent imajını belirlemede özel sektör ve girişimlerin daha kuvvetli söz sahibi olmasına yol açmış; özel girişimler kamuoyunda tartışma oluşturabilecek yüksek kültür ve estetik değerleri göz ardı ederek apolitik, ticari motivasyondan beslenen bir anlayışla hareket etmiştir. Bu anlayış; küresel tüketim kültürüne uygun olacak şekilde belirli tüketim kalıplarını yaygınlaştırarak hem elitlerin kültürel hegemonyasını güçlendirmiş hem de orta sınıfa mensup bireylerin kendilerini temsil etme imkânlarını artırmıştır. Massachusetts eyalet sınırlarının kenarında yer alan ve 19 ile 20. yüzyıllarda emek yoğun bir sanayi kenti olan North Adams'da ise sanayisizleşme sürecinde uygulanan kültür politikaları kentin ekonomik durumuna yapısal bir katkı sağlayamamıştır. Bu durum, kültür politikaları vesilesiyle kentsel mekânı dönüştürerek ekonomik bir genişleme uman kent yöneticilerine, politikaların; kentin tarihi, kültürel, toplumsal ve ekonomik yapılarına uygun şekilde kurgulanma zaruriyetini bildirmektedir.

2.2.2 Avrupa Kültür Başkenti Çerçevesinde Glasgow Örneği

Glasgow'un kültür temelli kentsel dönüşümü Avrupa'da sanayisizleşme sürecini yaşayan birçok kent için örnek olarak alınmaktadır. Glasgow'un 1983'te uyguladığı "Glasgow's Miles Better" kampanyası, 1988'de gerçekleştirdiği Ulusal Bahçe Festivali ve 1990'daki Avrupa Kültür Kenti sürecinde yürüttüğü temel stratejinin esasında kente turist çekmek olduğu ileri sürülmektedir (Mooney, 2004: 328). Krizlerle anılan Glasgow'un Avrupa Kültür Kenti kapsamında kültür temelli dönüşüm programını geliştirip uygulaması Glasgow örneğini önemli kılmaktadır (Mooney, 2004: 328).

Eski bir sanayi kenti olan Glasgow sanayisizleşmeyle ekonomik bir çöküş yaşamış, bunun sonucundaki gidişat kentte işsizliği, yoksulluğu ve varoş alanları artırmıştır. Bu çöküşe karşı İskoç Gelişim Ajansı ve Glasgow Bölge Konseyi, eski sanayi bölgesi olan kent merkezini kültürel projelerle ayağa kaldırarak hizmet sektörü için cazip bir yer haline getirmeyi hedeflemiştir (Mooney, 2004: 329). 1980'ler boyunca sanat ve kültürün gücüyle kent merkezi canlandırılmaya çalışılmış, kent merkezinde yeni alışveriş merkezleri kurulmuştur (Macleod'dan akt. Mooney, 2004: 329).

1990'da Glasgow'un Avrupa Kültür Kenti olması ise kentin yeni bir imaja kavuşturulması sürecinin en yüksek noktasını teşkil etmiştir.

1990 yılında Avrupa Kültür Kenti olan Glasgow, bir ilki ger ekleştirek yerel aktörler ve özel sektörün desteğiyle bahse konu süreci kentsel dönüşümde bir hızlandırıcı olarak kullanmıştır. Glasgow kimliğini oluşturd ğu düşünülen tasarım, mühendislik, mimari, gemi yapımı, din ve spor gibi unsurlar kent kültür politikaları dâhilinde yorumlanmış ve etkinlikler kent merkezi ile sınırlandırılmayıp; imkânları kısıtlı toplulukların katılımı sağlanacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Geçici etkinlikler ile birlikte kalıcı kültürel altyapılar da desteklenmiştir (Garcia, 2004). Glasgow Avrupa Kültür Kenti kapsamında kültürü sadece sanat üzerinden tanımlamamış, kent kimliğini yansıtan ögeleri de kültür kavramı içerisinde tanımlamıştır. Uyguladığı kültür politikası ise sanat, tarih, tasarım, mühendislik, mimarlık, gemicilik, spor ve din alanlarını kapsamıştır ( zkan Yavuz, 2015: 233). Glasgow'un 1990'daki unvanını başarılı bir şekilde araçsallaştırdığı literatürde yer bulan bir görüştür. Öyle ki Glasgow'dan sonra Avrupa Kültür Kentine aday olan kentler, kentsel dönüşümde bu süreci bir araç olarak kullanmayı gündemlerinin öncelikli sıralarına almışlardır.

1990 sürecinde Glasgow Konser Salonu, McLellan Galerileri, kemerler ve tramvay gibi harabe yerlerin yenilikçi kültürel altyapılara dönüştürülmesi ve bu yerlere erişimin kolaylaştırılması gibi büyük projelere 43 milyon İngiliz poundu tutarında yatırım yapılmıştır (Garcia, 2004: 319). 1990'daki süreç Glasgow yerel yönetimi açısından ekonomik bir perspektifle algılanmış ve kentin sadece turistler için değil aynı zamanda çalışmak ve yaşamak isteyen nitelikli insanlar için de cazibesi yükseltilmeye çalışılmıştır (Mooney, 2004: 329). Kültür, bu sürecin temel bileşeni olmuş ve pahalı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Avrupa Kültür Kenti sürecinde Glasgow'da 700 kültür kurumu ve 22.000 insanın dâhil olduğu 3.500 etkinlik gerçekleştirilmiştir (Myerscough'tan akt. Mooney, 2004: 329). Bu sürecin kente ekonomik bir katkı yaptığı ve kent sakinlerinin kentte yaşamayı daha cazip bulduğu ifade edilmektedir. Kentin ulusal ve uluslararası tanınırlığı 1990 sonrasında artmış ve kentteki yoksulluk, işsizlik ve huzursuzluk yerine canlı ve modaya uygun bir kent olduğu imajı yaygınlaşmıştır (Mooney, 2004: 329). Böylelikle yeni Glasgow krizlerle anılan eski Glasgow'un olumsuz imajını düzeltmiştir.

Bununla birlikte, süreçte bazı başarısızlıkların yaşandığı ifade edilmektedir. Garcia, organizatörlerin büyük organizasyonlara ev sahipliği yapma dışında varlığını idame ettirecek kalıcı bir ortaklık ve iş gücü yapısı kurmakta başarısız olduklarını ileri sürmektedir. Ona göre kent yöneticilerinin 1990'a kültürel perspektiften ziyade ekonomik bir bakış açısıyla bakmaları ve kararları toplumun gelişmesi ve kendisini ifade etmesinden çok, potansiyel ticari geri dönüş, medyada görünüm ve turistleri cezbetmek için almaları bahse konu sonucu doğurmuştur (Garcia, 2004: 319).

Öte yandan 1990'da gerçekleştirilen çeşitli konferanslar, sergiler, kültürel etkinliklere Glasgow sakinleri iştirak etmiş ve yeni müzeler ile sanat merkezlerine sahip olmanın keyfini kent halkı yaşamıştır. Turistlerin kenti ziyaret etmesi ve gerçekleştirilen etkinlikler sonucunda sanat, kültür ve hizmet sektörü temelinde istihdam artışı yakalanmıştır (Mooney, 2004: 330). 1980'lerden beri uygulanan ve 1990'da Avrupa Kültür Kenti ile zirve noktasına oluşan kültür temelli dönüşüm süreci, Glasgow'un geçmişinde var olan işçi sınıfı kültürünün silinerek kentin genç tüketiciler için sterilize edildiği eleştirisiyle karşı karşıya kalmıştır (Mooney, 2004: 331). Kentte yoksulluk, işsizlik, uyuşturucu kullanımı, yeterli nitelik ve nicelikte ev imkânlarının olmayışı gibi büyük sorunlar mevcutken kentin ticari ve kültürel bir kent olarak pazarlanmasının doğru olmadığı ve hizmet sektörüne dayanan istihdamın düşük ücretli olduğuna yönelik eleştiriler de yapılmıştır (Mooney, 2004: 331-332). Ayrıca Garcia'nın mekânsal ikilemler olarak kavramsallaştırdığı duruma uygun şekilde, Glasgow'un girişimci canlılığa sahip, turizm ve perakende sektörünün iş yaptığı, kültürel festivallerin devam ettiği bir kent ile geniş ölçüde yoksulluğun hüküm sürdüğü kenar mahallelerden oluşan bir kent olmak üzere iki farklı yüzü olduğuna dair düşünceler ileri sürülmüştür (Mooney, 2004: 334).

Bu eleştiriler, kent yöneticileri tarafından kent imajı oluşturulurken hangi grubun, toplumun vb. kültürünün öne çıkartılacağı meselesini gündeme getirmektedir. Önceki bölümlerde tartışıldığı üzere hangi kültürün ne ölçüde öne çıkartılacağı politik bir tutumdur. Eski bir sanayi kenti olması hasebiyle işçi sınıfının baskın bir kültür oluşturduğu Glasgow'da kentsel dönüşüm süreci bu kültürün izlerini muğlaklaştırmış, kent olanakları mavi yakalılar yerine beyaz yakalılar için kullanılmıştır.

Glasgow'daki işgücünün istihdam alanlarındaki değişikliklerine baktığımızda kentin ekonomik yapısının nasıl bir yönelim izlediği berraklaşmaktadır. 1991'den 2001'e hizmet sektörü istihdamı %33 artmış, finansal istihdam ise %46 oranında artmıştır (Turok'tan akt. Mooney, 2004: 334). Düşük maaş ve düzensiz işlerin olduğu perakende, eğlence, turizm ve konaklama sektörlerindeki istihdamın önemli oranda arttığı kentte, 1990'ların ortalarından beri büyük çağrı merkezleri yatırımları yapılmıştır (Mooney, 2004: 334). OECD'ye göre 1990'ların ortalarından beri istihdam edilenlerin yarısı Glasgow dışından kente gelenlerden oluşmaktadır (OECD'den akt. Mooney, 2004: 335). Sanayisizleşme ile birlikte krizlerle anılan Glasgow'un 1980'lerden beri gösterdiği ekonomik gelişim ekonomik Rönesans olarak adlandırılmakta ancak üretilen refahın önemli bir kısmı Glasgowluları ıskalamaktadır (Mooney, 2004: 335). 2000'li yıllarda ise kentteki işsizliğin İskoçya ve İngiltere'deki ortalama işsizliğe göre daha fazla olduğu görülmektedir (Slims'den akt. Mooney, 2004: 335). Bu sorunların günümüzde de devam ettiği güncel verilerden anlaşılmaktadır. 2018 verilerine göre Glasgow hanehalkının %26'sında herhangi bir yetişkin iş sahibi değildir. Bu oran bütün Birleşik Krallık içerisinde en yüksektir (*Economic Overview | The Glasgow Indicators Project*, t.y.).

Öte yandan, Glasgow Belediye Meclisi tarafından 2019 yılında yenilenen ve 2020 başlarında kamuoyuna sunulan rapora göre şehir yöneticileri dijital teknoloji, finans, yaratıcı ekonomi, düşük karbon, sağlık bilimleri, mühendislik tasarım ve ileri üretim, turizm ve etkinlikler, üniversite ve kolejler, sosyal girişimcilik, çocuk bakımı ve sosyal bakım olarak belirlenen 10 anahtar sektörde ekonominin gelişimi için çabalarını artıracaktır. Raporun ulaşılabilir evlerin inşa edilmesi gibi sosyal adaletsizliği engellemeye dönük hedefler barındırdığını da kaydetmek gerekir (*Glasgow Economic Strategy 2016-2023 Refreshed*, 2019).

Çelişki ve kısıtlılıklarına rağmen Glasgow'un 1990 tecrübesi, Avrupa Kültür Kenti programı ile birlikte programa aday olan kentlerin bakış açısını değiştirmiştir. Kentlerin birçoğu, 1990'dan sonra, adaylık sürecini daha hırslı bir şekilde kentsel dönüşüm gündemi ile değerlendirmektedir (Garcia 2004: 320).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARCELONA'DA KÜLTÜR, POLİTİKA VE KENT

İber yarımadasında konumlanan İspanya'nın batısında Portekiz, kuzeyinde ise Fransa ile Andorra bulunmaktadır. Atlas Okyanusu ve Akdeniz'e kıyısı olan ülkenin Kuzey Afrika'daki toprakları vesilesiyle Fas'a ve Birleşik Krallık idaresindeki Cebelitarık Boğazında mukim Cebelitarık'a kara sınırı vardır. Ülkenin yönetimi altında ayrıca Akdeniz'de Chatarinas ile Balear ve Atlas Okyanusunda Kanarya adaları bulunmaktadır (DÍA, 2001: 161).

M.Ö. 1100'lü yıllarda Yunan ve Finike kolonilerinin kurulduğu bölgede M.Ö. 206'ya kadar Kartacalılar egemen olmuştur. Kartaca hâkimiyetine son veren Romalılar vesilesiyle Hristiyanlığın yayıldığı İberya yarımadası, kavimler göçü sırasında Vizigotların dâhil olduğu çeşitli kavimlerin istilasına uğramıştır (Beydilli, 2001). Kumandan Tarık bin Ziyad'ın emrindeki askerlerle 711 yılında, sonrasında adıyla anılacak olan Cebelitarık'a karargâh kurup kısa bir sürede İberya yarımadasındaki Vizigot Krallığına üstün gelmesiyle yarımada'nın İslamlaşma süreci başlamış, Emeviler'in Kuzey Afrika Valisi Musa bin Nusayr'ın yarımada'ya geçişiyle birlikte Barselona'nın da içerisinde olduğu Kuzey İspanya şehirleri üç yıl gibi bir sürede fethedilmiştir (Atçeken, 2011: 25). Buna mukabil, İberya yarımadasının kuzeybatısında kalan Asturias'ta 718 yılında Hristiyan prenslikler krallık kurmuş ve bu krallık zamanla Galicia ve Leon şehirlerini ele geçirmiştir. 801 yılında ise merkezi Barselona olan İspanyol Kontluğu kurulmuştur. Bu bölgede zaman içerisinde Katalonya Kontluğu, Barselona ve Navarra Krallığı isimleriyle farklı devletler kurulmuş ve bu devletler yarımada'nın kuzeybatısında kalan diğer krallıkları ilhak etmiştir. Navarra Krallığının 1035 yılında ikiye bölünmesiyle Kastilya ve Aragon Krallıkları meydana gelmiş; bu krallıklar iç çekişmelerle boğuşan Arap ve Berberi Devletlere karşı *reconquista* (yeniden fetih) hareketini başlatarak Müslümanların ellerindeki şehirleri işgal etmeye başlamıştır (Beydilli, 2001: 162-163).

1469 yılında Kastilya Kraliçesi İsabella ile Aragon Kralı II. Ferdinand'ın evliliği sayesinde İspanyolların siyasi birliği sağlanmış, 1492 yılında yarımada'daki son

Müslüman devleti olan Gırnata'nın düşmesiyle *reconquista* süreci tamamlanmıştır. Gırnata'nın düşüşüyle birlikte Enginizasyon mahkemelerindeki yargılamalar sonucunda yarımada yaşayan yüz binlerce Müslüman ve Yahudi sürülmüş veya öldürülmüştür (Beydilli, 2001: 163).

1492 yılında başlayan yeni dünyayı keşif macerası ile dünyanın birçok bölgesinde İspanya'ya bağlı sömürgeler oluşturulmuş, evvela Avrupa'da, ardından Amerika kıtalarında İspanya çeşitli ülkelerin rekabetiyle karşılaşarak İspanyol Amerikası'ndaki sömürgelerini peyderpey kaybetmiştir. 19. yüzyılda güçsüz hükümetler, askeri darbeler ve istikrarsız yönetimler ile boğuşan İspanya'da muhafazakâr, cumhuriyetçi ve ayrılıkçı siyasi eğilimler iyiden iyiye şekillenmeye başlamıştır. Modern İspanya'yı belirleyen en önemli olaylardan biri ise XIII. Alfonso'nun tahttan feragat etmesiyle 1931 yılında Cumhuriyetin kurulmasıdır. Cumhuriyet, 1936 yılında General Fransisco Franco Bahamonde'nin meydan okumasıyla karşılaşmış ve ABD, İngiltere, Fransa, SSCB, Almanya ve İtalya gibi ülkeler ile çeşitli uluslardan insanların müdahil olduğu bir iç savaş yaşanmıştır. Üç yıl süren savaşın ardından Franco güçleri galip gelerek Franco'nun 1975 yılındaki ölümüne dek sürecek bir diktatörlük kurulmuştur (Beydilli, 2001: 164-165).

Franco'nun ölümünden sonraki geçiş sürecinde seçimlerin yapılması 1977 yılını bulmuş, farklı etnisite ile kültürlerin idari ve siyasi olarak yaşamasına imkân tanıyacak şekilde Bask, Katalonya ve Galiçya gibi bölgelere yarı özerklik veren İspanyol Anayasası 1978 yılında kabul edilmiştir. 1980 yılında yapılan düzenlemeler ile yarı özerk bölgelerin yetkileri genişletilerek 17 özerk bölge idari olarak yapılandırılmış, 1982 yılında yapılan değişiklikler kapsamında ise özerk bölgelere kendi vergilerini toplama, polis gücü oluşturma, ana dilde eğitim-öğretim olanakları verilmiştir. Demokratik yaşama geçiş süreci İspanya'nın 1982 yılında NATO, 1986 yılında ise Avrupa Topluluğuna üye olmasına katkıda bulunmuştur (Güzel'den akt. Arıbaş ve Kara, 2011; "Ülke profili", 2013).

İspanyol merkezi hükümeti 350 sandalyeli Temsilciler Meclisi ve 266 sandalyeli Senato'dan meydana gelen Parlamenteoya (Cortes Generales) karşı siyasi olarak sorumludur. İspanya'nın resmi dili İspanyolcadır ancak bazı özerk bölgelerde ikinci

bir resmi dil bulunmaktadır. Katalonya, Galiçya ve Bask 1978 “tarihi milliyetler” olarak nitelendirilmiştir (*İspanya’nın Siyasi Görünümü*, t.y.; Zamorano ve Morató, 2015: 557). İspanya’da 17 özerk bölge, 50 il ve 8.078 belediye bulunmaktadır. Bunun dışında belediyeler ile ilişkili yerel düzeyde üç farklı ortak idari birim bulunmaktadır:

- İdari bölgeler tarafından kurulan ve yönetilen “Comarcas”¹⁰,
- İdari bölgeler tarafından kurulan kent bölgesine benzeyen “Metropolitan bölgeleri”,
- Belirli kamu hizmetlerini sağlamak için belediyelerce gönüllü kurulan “Mancomunidades de Municipios”.

İdari bölgeler, merkezi hükümet gibi yerel hükümetlere finans sağlamakta, onları denetlemekte ve eğitim, sağlık, altyapı, kültür, spor, ekonomi gibi alanlarda faaliyet göstermektedir (*Administrative Division In Spain*, t.y.).

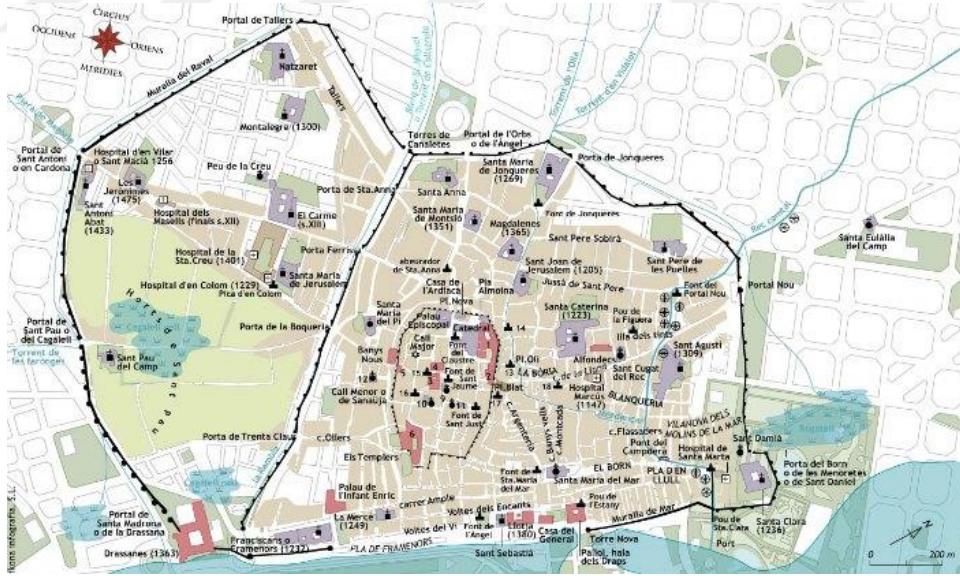
Harita 2: İspanya idari haritası (*Administrative Map of Spain - Nations Online Project*, t.y.)

İlk izlerin İberlere kadar uzandığı Barselona kenti tarih boyu Kartacılardan Vizigotlara kadar birçok farklı kavmin hâkimiyeti altına girmiştir. Kartacalı

¹⁰ Comarca: Bölge olarak dilimize çevrilen comarca çeşitli il belediyelerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır.

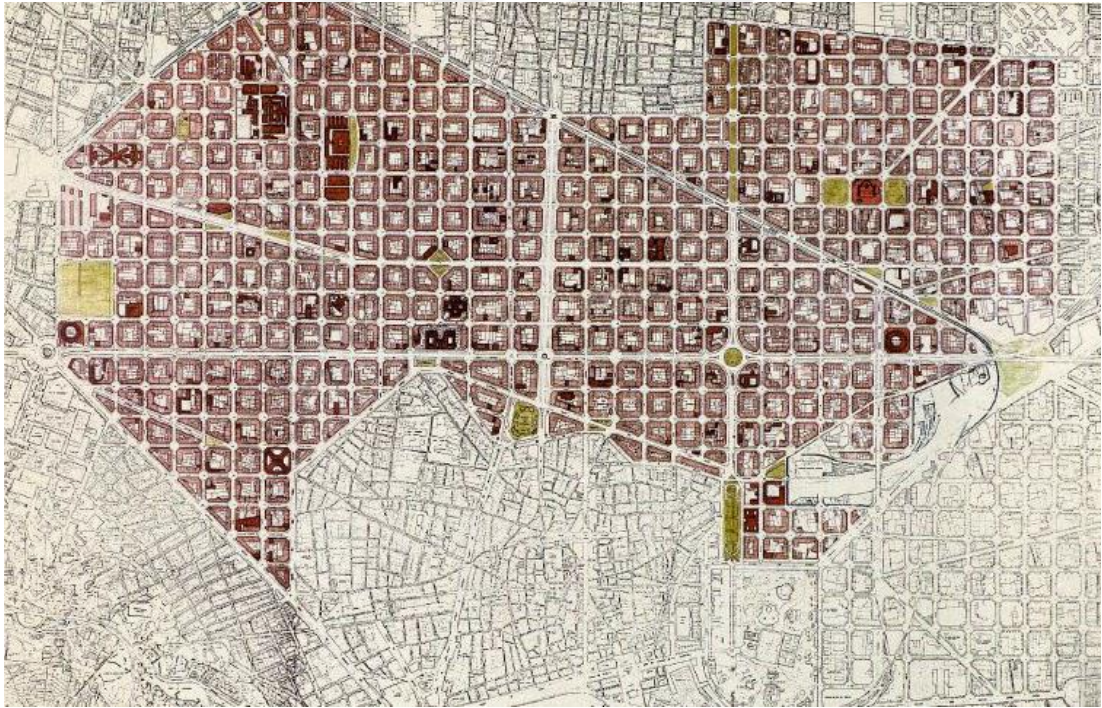
Hamilcar Barca'dan dolayı kente Barcino denildiği, Romalıların dilinde Barsinona'ya çevrildiği, Arapların ise kenti Berşelune olarak adlandırdığı ifade edilmektedir. Müslümanlar tarafından 8. yüzyılda fethedilen kent, İberya yarımadasındaki diğer Endülüs kentlerinin aksine kısa sayılabilecek bir süre sonra Franklar tarafından işgal edilerek *Marca Hispanica* ismiyle Müslümanlara karşı askeri bir tampon bölge olarak kullanılmıştır. 12. yüzyılda Aragon topraklarına katılan Barselona zamanla bir ticaret kenti olarak nam salmıştır (Özdemir, 1992).

Kent 13. ve 14. yüzyıllarda sur dışına daha sonra Raval ismini alacak bölgeye doğru taşmıştır. Kentin büyümesiyle Barri Gotic ve Sant Pere, Santa Caterina i La Ribera mahallelerini içerecek ikinci set surlar yapılmış, daha sonra Raval Mahallesi'ni içerecek şekilde üçüncü set duvarlar inşa edilmiştir (*The City Walls of Barcelona - Medieval and Modern Constructions*, t.y.). Adı geçen bu mahalleler günümüzde kentin tarihi kesimini oluşturan Ciutat Vella semtinin içerisinde yer almaktadır.

Harita 3: Büyük kısmı günümüze ulaşamamış birinci, ikinci ve üçüncü set surları gösteren harita (*The City Walls of Barcelona - Medieval and Modern Constructions*, t.y.).

Sanayi devrimi diğer İspanyol kentlerine göre Barselona’da daha etkili olmuş, sanayi tesislerinin yaygınlaşmasına uygun olarak ülkedeki ilk tren yolu 1848 yılında kentte kurulmuştur (Looch, 2019). Yeni tesis edilen fabrikalar ve bu fabrikalarda çalışacak işçilerin barınma meselesi surlar ile çevrili kentteki yaşam koşullarını oldukça kötüleştirerek salgın hastalıkların yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Madrid hükümeti 1854 yılında kentteki surların yıkımına izin vererek kentin genişlemesine yönelik planlama yarışması başlatmış, yarışmayı Ildefons Cerda kazanmıştır. Izgara plan olarak adlandırılan tasarımı ile Cerda, kentin yeni ihtiyaçlara cevap vermesini sağlamış (Doerr, 2014), böylelikle Katalan Manchester’ı (McNeill, 2002) olarak adlandırılan kent, bugün Eixample¹¹ olarak anılan semte doğru genişleyerek modern bir görünüm kazanmıştır.

Harita 4: Eixample ([Urban planing] Barcelona Expansion / Ensanche, Eixample Barcelona, 2014)

¹¹ Katalanca “genişleme, ilave” anlamına gelmektedir.

Görsel 3: Eixample (Aerial view of the Eixample district, Barcelona, Spain | *Insight Guides Blog*, 2016)

Katalanların demografik olarak hâkim unsur olduğu Barselona, İspanya devletine muhalif duruşuyla tanınmaktadır. Kent, İspanya İç Savaşı sırasında Cumhuriyetçilerin kalesi olmuş, Franco güçlerinin galip gelip İkinci Cumhuriyeti yıkması sonucunda Katalan kültürü baskı altında tutulmuştur (Bonet'ten akt. Zamorano ve Morató, 2015: 557). Merkezi hükümetin konumlandığı Madrid ile Barselona arasında günümüze kadar devam eden rekabet kimi zaman siyaset, kimi zaman futbol üzerinden yaşanmaktadır. Kentte dikkate değer ölçüde ayrılıkçı eğilim varlığını korumakta ve zaman zaman bağımsızlık girişimlerinde bulunmaktadır¹².

Katalonya idari özerk bölgesi Barselona, Girona, Lleida ve Tarragona vilayetlerinden oluşmaktadır. Barselona vilayetinde yaklaşık 5,6 milyon kişi yaşamaktadır. Bu vilayet içerisinde bulunan, takribi 1.6 milyon insanın (Barcelona Population 2020, 2020) ikamet ettiği Barselona kenti Katalonya özerk bölgesinin başkentidir. İdari olarak on semte bölünmüş kent, batıda Akdeniz, doğuda Collserola dağları arasında,

¹² Detaylı bilgi için bkz: (Rodrigeuz, Vicente, 2020)

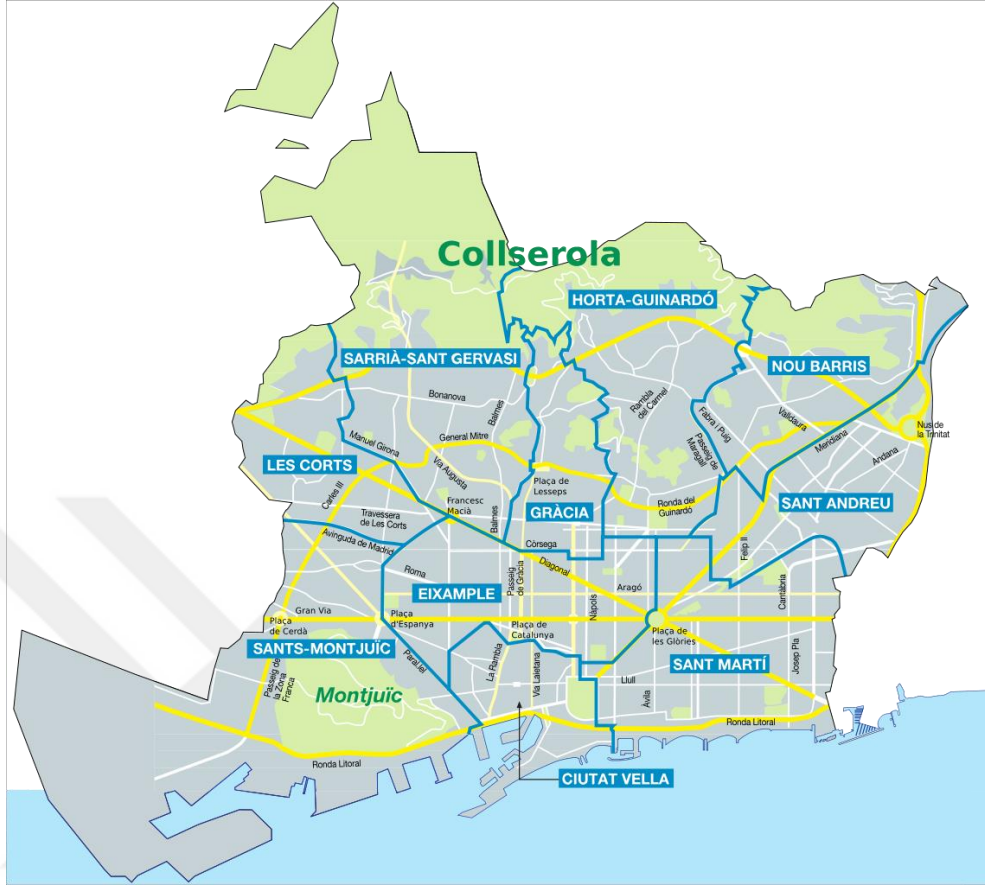
güneyde Llobregat nehri, kuzeyde ise Besos nehri arasında konumlanmıştır (CARAMÉS, Esteve, t.y.: 1).

Harita 5: Katalonya özerk bölgesinin vilayetleri (*Catalonia physical provincial map*, 2010).

Barselona, Generalitat de Catalunya ve Katalan Parlamentosu gibi siyasi ve idari yapılara ev sahipliği yapmaktadır. Barselona Belediye Meclisi kent ile sınırlı hususlarda görevli idari organdır (CARAMÉS, Esteve, t.y.: 1). Barselona Belediye Anlaşması ise kentin özerkliğini garantiye alan anlaşmadır (*Barcelona's Municipal Charter, Updated*, 2014).

Barselona 1979'dan 2011 yılına dek farklı Belediye Başkanları idaresinde sosyal demokrat eğilimli Katalonya Sosyalist Partisi (PSC) tarafından kesintisiz yönetilmiş (Zamorano ve Morató, 2015: 557), bu süreçte kentte önemli bir dönüşüm süreci yaşanmıştır

Harita 6: 10 semtten oluşan Barselona haritası (*Barcelona Districts*, 2015).

3.1 Barselona’da Kültür Temelli Kentsel Dönüşüm

Bilhassa ABD ve Avrupa kentlerinde ekonomik, toplumsal ve politik amaçlar için bir araç olarak kullanılan kültür, 20. yüzyılın ikinci yarısında kentlerin rekabetinde temel unsurlardan biri olmuştur (Zukin; Miles ve Paddison'dan akt. Degen ve García, 2012:1). Kültür yaşam tarzına atıf yapan bir kavram olarak, ekonominin kültürelleşmesiyle gittikçe bir meta haline gelmiştir (Bassett'ten akt. Degen ve García, 2012: 1). Kent politikalarında kültürün önem kazanmasının en önemli nedenlerinden biri sanayinin ağırlık kaybetmeye başladığı eski sanayi kentlerinde kültür alanına ekonomik gelişim aracı olarak bakılmasıdır (Florida'dan akt. Degen ve García, 2012: 1). Bu bölümde, kent politikalarında başat hususlardan olan kültür aracılığıyla Barselona’da gerçekleşen kentsel dönüşüm incelenmektedir.

Barselona’nın geniş çaplı kentsel dönüşümü 1976 yılındaki Plan General Metropolitano’ya dayanmaktadır. Bu plan, imar alanlarını ve büyüme sınırlarını belirleyerek kent yöneticilerine kentsel dönüşüm için yasal bir çerçeve sağlamıştır.

Bu kapsamda, plan mahalle birlikleri ile işbirliği içerisinde mahalle ölçeğinde uygulanmaya başlanmıştır. Belediye Meclisi, kamusal alanların ve toplumsal hizmetlerin kalitesini artırmak için tarihi kent merkezi ve işçi mahallelerindeki eski sanayi arazilerini ucuz fiyatla alarak sosyal konut ve yeni kamusal alanlar inşa etmiştir (Associacio Pla Estrategic Barcelona; Subiros; Rodriguez Morato'dan akt. Degen ve García, 2012: 4).

Genel kabul, Barselona'nın büyük ölçüde kültüre dayalı bir kentsel dönüşüm modeli oluşturduğu yönündedir. Kent uluslararası düzeyde yüksek teknoloji kenti, konferans/ticaret fuarı/sanat festivalleri merkezi gibi çeşitli imajlara sahiptir (Degen ve Garcia; Garcia; Gonzalez; Majoor; Trullen; Walliser'den akt. Zarlenga vd., 2013: 428). Barselona'nın yaşadığı kentsel dönüşüm ve markalaşma süreci bazı araştırmacılar tarafından başarılı bir örnek olarak gösterilmektedir (Balibrea akt. Ulldemolins, 2014: 3026).

Barselona'daki kentsel dönüşüm süreci kültür ile kentsel yenilenmenin bir aradalığı üzerine kuruludur ve kent sakinlerinin önemli bir kısmının sürece destek verdiği ileri sürülmektedir (Gonzalez ve Healey'den akt. Degen ve García, 2012:1). Barselona'daki kentsel dönüşümde mekân yenilenirken sadece ekonomik amaçlar güdülmemiş, aynı zamanda kültür aracılığıyla kentsel yaşam kalitesi, toplumsal uyum ve kente aidiyet duygusu sağlanmaya çalışılmıştır (Garcia-Ramon ve Albet'ten akt. Degen ve García, 2012: 1). Öte yandan, kültür aracılığıyla ulaşılmaya çalışılan bu hedefler kente turist, uluslararası beyaz yaka (bilhassa tasarım, medya vb kültürel alanlarda¹³) ve yatırımcı çekmeyi sağlamasından dolayı ekonomik bir taraf da barındırmaktadır.

Barselona'nın kültürel miras ve etkinlikler konusunda tecrübeli olması, yerel elitlerin kültürü kentin geleceğine ilişkin temel unsur olarak görmesini kolaylaştırmıştır (Rodriguez Morato'dan akt. Zarlenga vd., 2013: 429). Kentte uygulanan kültür temelli stratejiler şöyle özetlenebilir:

¹³ 2001 yılı rakamlarına göre İspanya'daki işgücünün %14'ünü kreatif sınıf meydana getirmektedir. İspanya'daki kreatif sınıf hakkında detaylı bilgi için bkz: (Navarro vd., 2014). 2019 yılında Barselona Belediyesi tarafından yayımlanan rapora göre Katalonya'daki yaratıcı endüstri istihdamının %49,5'i Barselona merkezlidir (*Government Measure For Boosting Creative Industries*, 2019).

- Sembolik ve mekânsal dönüşüm unsuru olarak büyük kültürel etkinlikler (dev etkinlikler) düzenlemek (Subiros'tan akt. Zarlenga vd., 2013: 429),
- Kültür, bilgi ve turizm sektörlerini yerel ekonominin gelişiminde araç olarak kullanmak (Trullen'den akt. Zarlenga vd., 2013: 429),
- Soylulaştırma yoluyla kentin estetik dönüşümünü sağlamak (Julier'den akt. Zarlenga vd., 2013: 429).

Barselona’da kentsel dönüşüm ve kültürel planlama birleştirilerek uygulanan bütün bu stratejiler, kültür alanını kamu ve özel kültür kurumlarının ortaklaşa yönetimine sokmuş ve kentte çeşitli kültürel kümelenmelerin vücut bulmasını sağlamıştır (Rius; Subiros'tan akt. Zarlenga vd., 2013: 429).

Barselona modeli olarak adlandırılan sürecin en önemli yapıtaşı Raval Mahallesi’ndeki dönüşümdür. Raval Mahallesi toplumsal çöküntünün yaşandığı ve kent halkının gitmeye korktuğu bir yerken kültür sanayisi ve kurumlarının katkılarıyla yaratıcılık ve özgünlüğe dayanan bir kent markasına dönüştürülmüştür (Goma ve Rosetti'den akt. Ulldemolins, 2014: 3027). Mahallenin çok kültürlü bohem karakteri temelinde üretilen imaj ile Raval’ın otantikliği öne çıkartılarak yerel ve uluslararası alanda Raval markası oluşturulmuştur (Ulldemolins, 2014: 3027-3028).

Görsel 4: Raval Mahallesi’nde bir sokak (Hentschel, 2018)

Kent yönetimi Raval Mahallesi'nde gerçekleştirilen kültür temelli kentsel dönüşüm sonrasında hedefini bilgi ekonomisinde uzmanlaşmaya yöneltmiş, bunun için bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Yapılan araştırmalardan sonra bilgi ekonomisinin gelişmesi temelli bir kentsel dönüşüm faaliyeti için Poblenou seçilmiş ve burada çalışmalar başlamıştır. Bunun dışında kentte bazı bölgelerin dönüşümü de olimpiyat gibi uluslararası etkinlikler araç olarak kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kentin dönüşüm sürecini belediye başkanı, belediye meclisi, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör gibi yerel aktörlerin yanı sıra İspanyol hükümeti gibi ulusal aktörler de etkilemiştir.

Kentteki dönüşümlerin etkisiyle inşaat, turizm ve hizmet sektörü kent ekonomisinde başat rol oynar hale gelmiş; kişi başına düşen milli gelir 1990'lar boyunca yılda %2.4, 2000 ile 2005 arasında ise yılda %2.8 oranında artmıştır (Parellada'dan akt. Degen ve García, 2012: 7). Günümüz Barselona ekonomisi artık neredeyse tamamen hizmet sektöründen oluşmakta, bu durum kentteki istihdam yapısına yansımaktadır. Degen ve Garcia tarafından 2012 yılında yazılan makalede verilen bilgilere göre hizmet sektöründe çalışan iş gücü toplam istihdamın %80.5'ini doldurmakta, sanayi sektöründe %12.5, inşaat ise %7 oranında işgücü bulunmaktadır (Ajuntament de Barcelona'dan akt. Degen ve García, 2012: 8). 2019 yılına geldiğimizde ise hizmet sektöründeki istihdam oranının yükseldiğini görmekteyiz. Buna göre Barselona'daki istihdamın %89'u hizmet sektörü, %7,9'u sanayi sektörü, %3,1'i ise inşaat sektöründe gerçekleştirmiştir (*Eurocities City Dialogue: The Role Of Entrepreneurship And Smes In The Economic Recovery*, 2020). Katalonya İstatistik Enstitüsü'nün 2018 yılına ilişkin verilerine göre ekonomik sektörlerin ürettiği ekonomik değer şu şekilde sıralanmaktadır; hizmet sektörü 61.297 milyon avro, sanayi sektörü 5.603 milyon avro, inşaat sektörü 2.521 milyon avro, tarım sektörü 18,8 milyon avro (*Idescat. The municipality in figures. Barcelona (Barcelonès)*, t.y.). Hizmet sektörü içerisinde yer alan Barselona kültür sanayisi, tasarım, eğlence, turizm ve bilgi ekonomisinde uzmanlaşmış durumdadır (Degen ve García, 2012: 8).

Bu bölümde Barselona kentinde kentsel dönüşümün gerçekleştiği Raval Mahallesi ve Poblenou Mahallesi, dönüşüm sürecinde etkisi bulunan aktörler ve kentte düzenlenen uluslararası büyük etkinliklerin dönüşüm sürecine olan etkileri ele alınmaktadır.

3.2 Mahalle Temelli Kentsel Dönüşüm: Raval

Raval Mahallesi'nin güney kısmında yer alan Barrio Chino¹⁴ (Çin Mahallesi) uzun bir dönem çöküntü, yoksulluk ve şiddetle gündeme gelmiştir (McDonogh, 1987: 174). McDonogh, mahalleye ilişkin tehlike algısının kuzey sınırlarını Carrer Sant Pau ve Carrer del Hospital caddesinin belirlediğini, dolayısıyla burasının bir hudut olarak kabul edilebileceğini belirterek mahalle sakinlerinin mahalleyi yaşam tarzı, toplumsal ilişki ve konut kalitesine göre söz konusu sınırı temel alarak tanımladığını ifade eder. Daha geniş bir tanımlamaya göre mahallenin sınırları tarihsel olarak Raval ya da idari ismiyle District V olarak bilinen Carrer dels Tallers'in¹⁵ güneyine kadar uzanmaktadır (McDonogh, 1987: 174-175).

Kentin sur dışındaki limana doğru genişlemesiyle ortaya çıkan Raval Mahallesi 14. yüzyılda sur ile çevrilmiş, böylece duvarlar arasında çoğunlukla tarım yapılan تنها bir yer haline gelmiştir (Garcia Espuche ve Guardia Bassols'dan akt. McDonogh, 1987: 175). Bölgede bulunan Carrer dels Tallers'dan 1326 yılında hayat kadınlarının kovulduğu ancak 15. yüzyılda tekrar aynı oluşumların zuhur ettiği ifade edilmektedir (Carandell'den akt. McDonogh, 1987: 175). Raval'ın güney kısmı içerisinde yer alan limana yakın Drassanes'te 1458 yılında genelev için izin verildiği (Balaguer, Fabre ve Huertas'tan akt. McDonogh, 1987: 175), o dönemler kentin dışında olan bölgenin kaçakçılar, hırsızlar ve liman yolcularına ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir (McDonogh, 1987: 175). Bölgede 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar birçok manastır ve dini kurum kurulmuş; bu tür kurumların çokluğu bölgeyi kentin geri kalanındaki ticari ve yerleşim alanlarından soyutlamıştır (Artigues Vidal, Fabre ve Huertas'dan akt. McDonogh, 1987: 175).

¹⁴ 1920 yılında yerel bir gazetecinin, bölgeyi filmde gördüğü San Francisco'daki Çin Mahallesi'ne benzetmesinden dolayı Çin Mahallesi olarak adlandırılan bölgenin Çin ile herhangi bir alakası bulunmamaktadır (*El Raval, Barcelona: Urban Regeneration*, 2020).

¹⁵ Makale yazarı bahse konu sokağın ismini "Carrer Tallers" şeklinde yazmaktadır. Sokağın Katalanca ismi Carrer dels Tallers, İspanyolca ismi Calle Tallers, Türkçe çevirisi de Atölyeler Sokağı'dır.

18. yüzyılda ise kentin iç duvarları yıkılarak bugün *Rambla* olarak anılan ana cadde meydana getirilmiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda sanayileşmeye bağlı olarak Raval Mahallesi göçmen nüfusun yerleştiği bir alan olmuştur. İspanya’da sanayiye öncülük eden Barselona’nın ilk pamuk ve tekstil fabrikaları Raval’da tesis edilmiştir (Diario de Barcelona’dan akt. McDonogh, 1987). Sanayi tesislerini kent dışına kurma düşüncesi Raval’daki tarım alanların mevcudiyeti ile birleşince akla gelen ilk yer Raval Mahallesi olmuş; böylelikle hem işçi göçmenlerin yaşadığı bir yer, hem de sanayi tesisleri için arazi sunması hasebiyle kente hizmet eden bir mahalle konumu iyice perçinlenmiştir (Artigues Vidal’dan akt. McDonogh, 1987: 175).

Görsel 5: La Rambla caddesi (*La Rambla, el paseo más emblemático de Barcelona, t.y.*)

19. yüzyılın sonlarında ise sanayi tesisleri kontrol edilebilir enerji ve işçi kaynağı bulma amaçlarıyla artık kent içerisinde yer alan Raval’dan kent dışına taşınmış ve mahalledeki tesisler küçük atölyelere ve işçi sınıfının yoğun olarak barındığı konutlara dönüştürülmüştür (Terrades; Carre ras Verdager; Artigues Vidal'dan akt. McDonogh, 1987: 175).

20. yüzyıla girilirken kent idari sisteminde District V olarak anılan Raval Mahallesi, kentin ortasında sanayileşmenin geçmişte kaldığı bir yer haline gelmiştir (Artigues Vidal’a akt. McDonogh, 1987: 175). Ancak mahallenin güneyinde bir limanın faaliyet gösterdiği ve buna bağlı olarak işgücü ile günlük gereksinimlerin

karşılandığı ticari dükkânlara ihtiyaç duyulduğu ve bu ihtiyaçların mahalleden temin edildiği gözden kaçırılmamalıdır. Bunlarla birlikte 1888 yılında Barselona’da Uluslararası Dünya Fuarı’nın gerçekleştirilmesi bölgeye yeni göçmenleri çekmiş ve Raval’ın nüfus yoğunluğunu artırmıştır (McDonogh, 1987: 175).

Raval 19. yüzyılın başlarında işçi konutları ve sanayi yerleşimlerinin kurulmasıyla kentleşen bir bölge olarak işçi kültürü ile özdeşleşmiştir (Ulldemolins, 2014: 3031)¹⁶. Raval’ın kuzey bölgesine politik hareketlilik damga vururken güney kısmı (Çin Mahallesi) suç, yoksulluk ve fuhuş ile hemhal olmuştur. Öyle ki Raval Bölgesi yüzyılın başlarında tüm Avrupa genelinde genelevleriyle ünlüdür. Klüp, genelevleri ve Paral-lel Caddesi’ndeki tiyatro kuruluşları gibi mekânlar bölgeye, bölgenin esas sakini olan işçi sınıfından ziyade, yazarları ve marjinaleri çekmiştir (McDonogh, 1987: 176). Böylelikle işçi kültürünün yanı sıra bohem kültür de mahallede yaşanır olmuştur (Aisa ve Vidal’dan akt. Ulldemolins, 2014: 3031).

Yasadışı işlerin kol gezdiği, temel altyapıdan yoksun göçmen evlerinin merkezi olan Raval, Franco döneminin baskıcı atmosferinde bir çöküntü alanı olmuştur. Mahalleyi karakterize eden bohem özellikler İspanya’daki baskı ortamından nasibini almış ve mahalledeki toplumsal yozlaşma devam edegelmiştir (Ulldemolins, 2014: 3031).

1950’li yılların ortasında başlayan kentsel reformlar ile mahallede çeşitli mekânsal değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda, genelevler 1956 yılında kapatılmış, sokak pazarı gibi toplumsal alanların yerine sokaklar, askeri ve kamu binaları inşa edilmiştir. Söz konusu reformlar sonucunda McDonogh’a göre mahalle ekonomik ve demografik olarak daha da düşüşe geçmiş, ancak yine de yoksul göçmenlere ve yasadışı faaliyetlere barınak sağlamaya devam etmiştir (1987: 176).

1960’larda ise yeni işçi konutları inşa edilmiştir. Mahallenin kuzey kısmı bu dönemde işçi sınıfının yerleşimi ve yaşaması için daha uygun bir konumdadır (McDonogh, 1987: 177). Franco sonrası İspanya’nın demokrasiye geçiş döneminde ise Raval’ın kötüye gidişi sürmüş ve 1976’dan 1986’ya kadar nüfusunun %40

¹⁶Bölgenin söz konusu koşulları 20. yüzyılın başlarında bilhassa kuzey kısmını anarşizmin kol gezdiği bir yer haline getirmiş ve 1909 yılında Semana Tragica (Trajik Hafta) olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. İspanya ile Fas arasında gerçekleşen savaş sebebiyle meydana gelen olaylar sırasında bazı yerel dinî kurumları yakan anarşist ve sosyalistler La Rambla caddesinde barikat kurmuş ve güvenlik güçleriyle çatışmıştır (Ullman, Fabre ve Huertas, Culla i Clara’dan akt. McDonogh, 1987: 175).

kadarını kaybetmiştir (Subirats ve Rius'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3031). Demokrasiye geçiş süreci sonrasında yeni yönetimin işbaşına gelmesiyle mahalle ve kent için yeni bir dönem başlamış ve kentin ıslahı gündeme gelmiştir. Yapılan reformlar sonucunda kent hizmetleri genişlemiş ancak mahalledeki uyuşturucu ile ilintili problemler artarak devam etmiştir. Bu koşullarda, mahalleye çoğunlukla Arap ve Afrika ülkelerinden gelen göçmenler yerleşmeye devam etmiştir. 1983 yılında yapılan bir araştırmada Raval'da yaşayan çocuklara mahallelerinin resimlerini yapmaları söylenmiş ve çocuklar uyuşturucu tüketimi, fuhuş, bıçaklama vb. temaları işlemiştir (Roglar'dan akt. McDonogh, 1987: 177). Bir dükkânda çalışan mahalle sakini ise daha fazla parası olsaydı mahalleden taşınmış olacağını, zira mahallenin çocuklar için uygun bir yer olmadığını ifade etmiştir (McDonogh, 1987: 177). Bu durum mahallenin sosyo-ekonomik durumunu gözler önüne sermektedir.

Raval'da kentsel dönüşümün arifesinde yazılan McDonogh'ın makalesinde görüldüğü üzere merkezi konumdaki Raval Mahallesi yüzyıllardır kentten neredeyse yalıtılmış bir şekilde, bir insanın yaşamı için uygun olmayan koşullara sahip olmuş, buna mukabil kentin tamamı için ucuz işgücü, ucuz konaklama, küçük işletmeler için ucuz yer ve eğlence hizmeti sağlamıştır (McDonogh, 1987: 177).

1980'lerin başında Barselona kentinin üst idari organı olan Belediye Meclisi, Raval'ı kentsel dönüşümle canlandırmak için harekete geçmiş ve diğer bölgelere oranla Raval'a yapılan yatırım miktarını artırmıştır (PROCIVESA¹⁷; Goma ve Rosetti'den akt. Ulldemolins, 2014: 3031). Söz konusu kentsel dönüşüm projesinde en temel unsur bölgenin olumsuz çağrışım yapan idari ismi Bölge V ve halk arasındaki ismi Çin Mahallesi yerine orta çağdaki ismi olan Raval isminin 1984 yılından itibaren kullanılmaya başlamasıdır (Villar'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3031).¹⁸ Böylelikle kent merkezinde bir çöküntü alanı olan mahallenin ekonomik ve kentsel olarak değiştiği mesajı verilmek istenmiştir (Subirats ve Rius'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3031). Mahallenin isim değişikliği bazı olumsuz eleştirilerle karşılaşsa da bölgenin

¹⁷ PROCIVESA (**Promoció de Ciutat Vella, SA**): şirketi Kamu-özel ortaklığında kentin tarihi merkezinin yeniden canlandırılması için kurulan bir şirkettir. 1999 yılının sonunda yerini FOCIVESA şirketine bırakmıştır (*Foment de Ciutat, SA, is a municipal company specialized in the management of comprehensive, transversal projects with citizen and territorial involvement that leads city projects of great importance* | *City Promotion*, t.y.).

¹⁸ 1984 yılından önce mahallenin halk dilindeki ismi Çin Mahallesi, idari ismi ise District V'dir.

bir çöküntü alanı olması mevzu bahis değişikliğin kabullenilişini kolaylaştırmıştır (Subirats ve Rius'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3031).

İsim değişikliği ile başlayan dönüşüm sürecinde Raval imajını güçlendirecek kültürel kurumların bölgede toplanması amaçlanmıştır. 1980'li yılların sonuna doğru kuruluş çalışmaları başlayan Barselona Modern Sanat Müzesi (MACBA) 1995 yılında resmi olarak açılmış, 1994'te ise Barselona Modern Kültür Merkezi (CCCB) kurulmuştur. Bu kurumlar Raval'ın özgünlüğünü öne çıkartarak kent kültürünün tanıtımına yönelik faaliyet göstermekte ve böylelikle Raval'ın markalaşma sürecine katkıda bulunmaktadır (Ulldemolins, 2014: 3031-3032).

Görsel 6: Beyaz rengi ve mimarisiyle hemen seçilebilen Barselona Modern Sanat Müzesi (MACBA) (*Aerial Shooting in Barcelona | Rafael Vargas Photography · The magician of light, t.y.*)

Raval'da kültürel kurumların kümelenmesi Barselona Belediye Meclisi'nin ön ayak olmasıyla gerçekleşmiş, meclisin teşvikiyle bölgede araştırma, eğitim ve kültüre yönelik faaliyet gösteren Katalonya Film Arşivi, Tarih Koleji ile Sanat ve Tasarım Kuruluşu gibi kurumlar kurulmuştur. Bu kurumların olumlu etkisiyle bölgeye tiyatro, sanat galerisi, tasarım stüdyoları gibi kültür kurumları yerleşmiştir. Bölgede

kümelenmiş söz konusu kültür-sanat kurumlarını yönetmek üzere kamu ve özel sektör temsilcilerinin dâhil olduğu Raval İçin Vakıf (Fundacio Tot Raval) 2002 yılında kurulmuştur. Raval'ın bohem ve tehlikeli olduğu imajı bahse konu kültürel kurumların düzenledikleri etkinlikler sayesinde yumuşamış ve turistler ile kent sakinlerinin bölgeye girişi kolaylaşmıştır. Ayrıca Raval'daki toplumsal çeşitlilik ve tarihi varlıkların kültür kurumlarının faaliyetlerinde öne çıkartılması bölgeye sanatçıları çekmiştir (Ulldemolins, 2014: 3032).

CCCB'nin destekleyici olduğu Sonar Barselona Yeni Medya Sanatı ve Gelişmiş Müzik Festivali de kente dünya çapında binlerce genci çekerek kentin imajına olumlu etki yapmaktadır (Ulldemolins, 2014: 3032). Düzenlenen etkinlikler bölgenin kültürel üretim ve tüketim mekânı olduğu algısını kuvvetlendirmiştir (Ulldemolins, 2014: 3034). Raval'ın kültürel üretim merkezi olduğu imajını kuvvetlendiren bir diğer unsur ise sokak sanatı olarak ifade edilen graffiti, “tag”ler¹⁹ ve duvar resimleridir (Ulldemolins, 2014: 3035). Söz konusu eserler turistler ve kentin diğer sakinleri tarafından oldukça yüksek bir görünürlüğe sahiptir.

1980-2005 yılları arasındaki Raval Mahallesi'nin dönüşüm sürecinde bölgedeki bina stoğu büyük oranda değişime uğamıştır. 4.200 ev ev 800 ticari dükkânı içeren 500 bina yıkılmış, 1.246 ev inşa edilmiştir. Yıkılan evlerin yerine daha az sayıda ev yapılması mahalle sakinlerinin bir kısmına yeterli sayıda ev imkânı sağlanmadığını göstermektedir (Subirats ve Rius'tan akt. Küçük, 2014:78). Bölgedeki kentsel dönüşüm süreci mahalle sakinlerini mahalle dışına itmiş ve bölge soylulaştırılmıştır.

Raval imajı kurgulanırken kentin ekonomik, politik ve tarihi bazı özellikleri göz ardı edildiği görülmektedir. Orta sınıf için güvenli bir alan haline gelmesi için ilk etapta olumsuz bir algılanışa sahip Çin Mahallesi ve District V isimlerinin yerine bölgenin Ortaçağdaki ismi seçilmiş ve mahallenin politik kültürü göz ardı edilmiştir. Mahalle'deki bina stoğu dönüştürülmüş ve mahalle sakinlerinin önemli bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ardından bölgede kültürel kurumların kümelenmesi sağlanmıştır. Bu kurumların düzenlediği etkinlikler Raval'ın kültür ile sanatın üretim ve tüketim merkezi olduğuna yönelik algıyı pekiştirmiştir. Bunun

¹⁹ Graffiti sanatında atılan “tag”ler sanatı icra edenin rumuzunu belirtir.

sonucunda bölgeye sanatçı ve turistlerin akını gerçekleşmiştir. Bu süreç, Barselona Belediye Meclisi ve Belediye Başkanının önderliğinde özel sektör (bilhassa kültür sanayisi) ve kâr amacı gütmeyen kültürel kurumların işbirliğinde yürütülmüştür.

- 1 Araştırma ve eğitim merkezleri
- 2 Gençlik merkezleri
- 3 Tasarım ve mimarlık stüdyoları
- 4 Sanat galerileri
- 5 Kültür enstitüleri
- 6 Yayınevi ve kitapçılar
- 7 Medya kurumları
- 8 Tiyatrolar

Harita 7: 2012 yılı itibarıyla Raval'daki kültür ve eğitim kurumları (Ulldemolins, 2014: 3033).

Raval'da 2012 itibarıyla 16 tane araştırma ve eğitim merkezi, 2 tane gençlik merkezi, 11 tane mimarlık ve tasarım stüdyosu, 15 tane sanat galerisi²⁰, 7 tane kültür merkezi, 6 tane yayınevi veya kitapçı, 3 tane medya kurumu ve 15 tane tiyatro bulunmaktadır. Haritada görüldüğü üzere kültür ve eğitim kurumları Raval'ın kuzey kesiminde kümelenmiştir. Bu durum Raval'ın toplumsal ve kültürel heterojenliğinden kaynaklanmaktadır: Tarihsel olarak ikiye ayrılan Raval'ın kuzey bölgesi işçi kültürü ve politik aksiyonlar ile özdeşleşirken güney bölgesinde ise yasadışı faaliyetler, bohem kültür ve yozlaşma söz konusudur (Aisa ve Vidal; Villar'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3041). Filmoteca de Catalunya isimli kültür kurumunun 2012 yılında açılmasıyla iki kesim arasındaki bölünmüşlük kaybolmaya yüz tutmuştur (Subirats ve Rius'dan akt. Ulldemolins, 2014).

Barselona'da idarenin ön ayak olmasıyla toplumun ve kültür sektörünün katılımıyla kültürel kurumlar oluşturulmuştur (Ulldemolins'den akt. Ulldemolins, 2014: 3041). CCBB, kent kültürünün canlandırılmasına yönelik kültürel ürün ve etkinlikler gerçekleştirirken, MACBA kavramsal sanat üzerine yoğunlaşmıştır. Farklı alanlarda faaliyet gösteren bu iki kültürel kurumun ortak noktası ise kentsel dönüşüm süreçlerinde çok karşılaşılan bir husus olan uluslararası standartlaşmaya karşı yerel kültürü kültürel üretimin ana kaynağı olarak görmeleridir. Bu tavır Raval'ın markalaşma sürecinde yapılan otantik vurguyu güçlendirmiştir (Ulldemolins, 2014: 3041).

Yerel ve uluslararası alanda bohem imaja sahip olan Raval'a (Villar'dan akt. Zarlenga vd., 2013: 433) 1980'li yıllardan itibaren uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonucunda sanatçılar Raval'ın bilhassa güney kısmına yerleşmeye başlamıştır. Mahallede bu imaja bağlı olarak ortaya çıkan kümeleşme yeni sanatçıların bölgeye gelmesine kapı açmıştır (Subirats ve Rius'tan akt. Zarlenga vd., 2013: 433). 1990'lardan beri Raval'da bazı kurumlar mahallenin bohem kültürünü yeniden üreterek bölgenin her disiplinden sanatçıyı kendine çekmesini sağlamaktadır (Aisa ve Vidal'dan akt. Zarlenga vd., 2013: 433).

²⁰ Sanat galerisi kümelenmesi haritada açık bir şekilde görülmektedir.

Kültür sanayisi kümeleşmelerinden farklı olarak topluluk temelli kültürel kümeleşmeler daha çok toplumsal ilişkilere bağlıdır. Buradaki ilişkiler arkadaşlığa ve işbirliğine dayanmakta; eğlence, üretim ve hatta yaşam alanları ortak mekânlar içerisinde kurulmaktadır. Bu tür bir ilişki ağı Bourdieu'nun habitus kavramına uygun bir şekilde mahalledeki bohem kültürü beslemektedir (Zarlenga vd., 2013: 433). Raval'daki sahne sanatları ve müzik toplulukları gibi sanatçı toplulukları mahalleyi bir toplumsal mekan ve üretim mekanı olarak görmekte ve yoğun işbirlikleri içerisinde faaliyetlerini icra etmektedir (Zarlenga vd., 2013: 433).

Raval'daki kültürel kümeleşme mahalle, mahalle sakinleri ve mahalle kültürü ile doğrudan bağ kuran bir oluşumdur. Raval, toplumsal alt kültürü yeniden üreten bir ilişki ağı çerçevesinde yaşamak, çalışmak ve tüketmek için kullanılmaktadır (Zarlenga vd., 2013: 435). Bu açıdan kültür vesilesiyle kentsel dönüşümün yaşandığı bir yer olarak tanımlanabilir. Buna rağmen, kültür temelli kentsel dönüşüm süreci mahallede var olan kültür sektörünün kendi arasındaki ve mahalleyle olan ilişkisini yıpratarak daha bürokratik bir çerçeveye kaydırmış ve yüzeyselleştirmiştir.

Öte yandan, Raval'daki kentsel dönüşümün soylulaştırma ile neticelendiğine yönelik çeşitli eleştiriler yapılmış, sürecin yerel topluluklar üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğu, bölgenin emlak rantı spekülasyonuna maruz kaldığı ve kentsel planlamanın ticari motivasyonlarla yapıldığı görüşleri ileri sürülmüştür (Degen ve Garcia'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3040). Buna mukabil, Raval'daki sürecin mahalledeki toplumsal ve kültürel dokuyu tamamen yok etmediği ancak toplumsal ve fiziki çevrenin kent ve ülkenin geri kalanından gelen etkilere daha açık hale geldiği öne sürülmüştür (Aisa ve Vidal'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3040). Bu durum kendisini mahallenin demografik yapısında da göstermektedir. Öncesinde nüfusu gitgide azalan Raval'ın demografik yapısı kentsel dönüşüm sonrasında çeşitlenmiş, Raval Barselona'nın toplumsal ve kültürel açıdan en karışık mahallelerinden biri haline gelmiştir. 2008 yılında yazılan bir makaleye göre bölgede yaşayanların %43'ü AB dışındaki 27 ülkeden gelen göçmenler, %42'si bölgede doğan veya kentsel dönüşüm öncesi bölgede yaşayanlar, %15'i ise çoğunlukla orta sınıftan olmak üzere İspanya veya AB'den gelen yeni yerleşimcilerden oluşmaktadır (Subirats'tan akt. Ulldemolins, 2014: 3040). Bu demografik çeşitlilik, mahalle sakinlerinin yaşam koşulları ile

mahalle altyapısının iyileştirilmesi Raval deneyiminin başarısının göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Barber ve Pareja Eastaway'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3040).

İfade edildiği üzere Raval'da kentsel dönüşüm 1980'li yıllarda başlamıştır. Dönüşüm sürecini/projesini 1988 yılında kurulan PROCIVESA (Promotion of the Old City) şirketi yürütmüştür. Bu kapsamda, Raval Mahallesi'nin de dâhil olduğu Ciutat Vella'da 500 bina yıkılmış, 1200 yeni konut inşa edilmiş, mevcut binaların %45'i restore edilmiş ve 3 büyük kamusal alan açılmıştır. 1984'ten 2004 yılına kadar bölgeye yapılan kamusal yatırım tutarı 1,215 milyar Amerikan dolarıdır (PROCIVESA'dan akt. Ulldemolins, 2014: 3041). Ciutat Vella'da Raval, Bari Gotic ve Born Mahalleleri bulunmaktadır. Anlatılan dönüşüm süreci aslında söz konusu üç mahallede de yaşanmıştır. Ancak dönüşümünde kültürün kamu idaresi ve kültürel organizasyonlar tarafından yoğun olarak kullanılması açısından Raval örneği farklı bir konumda bulunmaktadır (Ulldemolins'den akt. Ulldemolins, 2014: 3041).

Sonuç olarak, daha güvenli bir yer olduğu imajı verilmek için ismi Raval olarak değiştirilen bölgenin sadece politik mirası izale edilmemiş, aynı zamanda mahallenin sakinleri olan işçiler oluşan rant sonucu yerlerinden edilmişlerdir. Onların yerlerine ise ekonomik koşulları daha kuvvetli olan orta sınıftan insanlar ve uluslararası beyaz yakalıları yerleşmiştir. Mahallenin anılan sınıflara cazip gelmesinde ise kültür kurumları ve kültür etkinlikleri temel araç olarak kullanılmış; yerel kültür turistler ve uluslararası beyaz yaka için metalaştırılmıştır. Buna mukabil, 2016 yılında yapılan bir çalışmaya göre Raval bölgesi sakinlerinin Barselona'nın diğer bölgelerine kıyasla genel olarak daha yoksul olduğu görülmekte, mahalleyi bir nevi ikiye ayıran MACBA'nın kuzeyinde yaşayanların güneyinde yaşayanlara oranla iki kat fazla gelir elde ettiği anlaşılmaktadır (*Map of Income per Person in Barcelona, Street by Street* (2016), 2016).

3.3 Uluslararası Etkinlik Temelli Kentsel Dönüşüm: 1992

Olimpiyatları ve UNESCO 2004 Kültürlerin Evrensel Forumu

Barselona 1859'daki Cerda planından beri yenilikçi ve gelişimci bir kent planlama geleneğine sahiptir (Pallares-Barbera'dan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009:

1138). Buna mukabil kentte, 1888 ve 1929 Dünya Fuarları gibi mega etkinlikler sebebiyle plansız büyümeler de yaşanmıştır.

1992 Olimpiyat Oyunlarına hazırlık çerçevesinde kentin eskimiş altyapısı yenilenmiş ve kente yeni alanlar kazandırılmıştır. Uygulanan kentsel dönüşüm programı ise kentin uluslararası düzeyde olumlu bir imajla tanınmasını sağlamıştır. Kentte 1980'lerden itibaren başlayan yeni alanlar açma girişimi Harvard Üniversitesi Tasarım Enstitüsü tarafından Kentsel Tasarım Ödülü ile ödüllendirilmiştir. Barcelona kentsel dönüşümü ayrıca Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü tarafından Kraliyet Altın Madalyası ile 1999 yılında ödüllendirilmiştir. Ödül ilk defa birey yerine bir kente verilmiştir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1138).

Barcelona'nın 1992 Olimpiyat adaylığı 1980'lerde gündeme geldiğinde kentte dönüşüm süreci hâlihazırda devam etmekteydi. Olimpiyat adaylığı kamunun kente büyük ölçekte müdahale fırsatına kavuşmasını sağlamıştır (Bohigas'tan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1143). Böylelikle Belediye Meclisinin düşük bütçeyle meydanları ve alanları düzenlemekten ibaret müdahalesi geniş ölçekli dönüşümlere sıçramıştır. Olimpiyat projesi vesilesiyle merkez ile çevresi arasında altyapı bağlantısı kurulmuş, aynı zamanda etkinliklere ev sahipliği yapmak için çevre belediyelerde spor tesisleri inşa edilmiştir. Ayrıca kıyı kesimin ıslahı, ulaşım ve iletişim ağının yenilenmesi, kent boyunca toplumsal tesislerin dağıtılması sağlanmıştır (Le Gales'ten akt. Degen ve García, 2012: 6). Kıyı kesimine inşa edilen evler bölgeye kent dışından gelen ve mahallenin tarihsel sakinleri olan göçmen ve işçi sınıfından farklı olan orta sınıftan insanlara satılmıştır (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1152).

Kent ölçeğindeki bu büyük dönüşüm İspanyol ve Katalan hükümetlerinin desteği, büyük oranda Belediyenin borçlanması ve özel sektör katkısı ile mümkün olmuştur. 1992 Olimpiyatları çerçevesinde yapılan harcamaların 9 milyar Amerikan doları olduğu hesaplanmaktadır (Bohigas; Sanchez; Hargreaves; Casellas; Jonas ve While'dan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1143). Olimpiyat oyunları vesilesiyle yapılan kentsel dönüşümün arkasında stratejik bir planlama bulunmaktadır. 1986 yılında Olimpiyat adaylığı gündeme geldiğinde eşgüdüm ve

kamu-özel sektör işbirliğine dayanan yönetim modeli benimsenmiş ve Barselona 2000 Ekonomik ve Stratejik Planı oluşturulmuştur. Plan esas olarak kenti uluslararası erişimini artırmak, sakinlerinin yaşam kalitesini artırmak, yeni sektörlerin ve hizmet sektörünün rekabet gücünü yükseltmek vesilesiyle küresel rakipleri karşısında avantajlı kılma düşüncesini hedeflemiştir (Duman, t.y.).

Olimpiyatlar sırasında kent merkezindeki tarihi binaların korunması, itibarlı mimari eserlerin gelişimi ve kentin denize açılması şeklindeki mimari stratejiler ile yerel kültür yaşatılmaya çalışılmıştır. ABD kentlerinde olduğu gibi, eski sanayi limanı olan Port Vell eğlence alanına dönüştürülmüş, ayrıca işçi sınıfının yaşadığı Barceloneta, Passei Maritim aracılığıyla Olimpiyat köyüne bağlanmıştır (Degen ve García, 2012: 6).

Olimpiyat oyunlarına hazırlanış sürecinde yerel halkın desteğini sağlamak ve Katalan kimliği ile kente aidiyeti güçlendirmek için Barselona'nın kültürel altyapısı yenilenerek kent çapında kültürel etkinlikler düzenlenmiştir (Subiros'tan akt. Degen ve García, 2012: 6). Kültürün kentsel politikaya eklemlenmeye başlanmasının (Duman, t.y.) bir sonucu olarak 1985 yılından 1992 yılına kadar tiyatro ve müze sergilerine katılım üç kat artmıştır (Rodriguez Morato'dan akt. Degen ve García, 2012: 7).²¹

Olimpiyat Oyunlarının başarısıyla Barselona'yı üretim ve tüketim kentine dönüştürme yaklaşımı güç kazanmış (Borja'dan akt. Degen ve García, 2012: 7), 1990'ların başlarında Barselona kenti uluslararası medyada görünür olmuş ve kente gelen turistlerin sayısı²² artmıştır. Buna mukabil, yerel liderler Olimpiyatlar ile kazanılan olumlu ivmeyi devam ettirmek ve Olimpiyata ev sahipliği yapmış kentlerin

²¹ Barselona Belediye Meclisi'ne bağlı Barselona Kültür Enstitüsü tarafından kent sakinleri arasında yapılan ve sonuçları 2020 yılında açıklanan bir çalışmaya göre katılımcıların %62,4'ü son 6 ayda kitap okumak, müze/sergi ziyareti yapmak, sinema/tiyatro izlemek gibi bir kültürel etkinliğe katılmış veya erişim sağlamış, %39,7'si ise yazı, fotoğraf, dans, tiyatro gibi bir kültürel etkinliğin üreticisi olmuştur. Kültürel etkinliklere erişim oranı geliri yüksek mahallelerde diğerlerine nazaran daha yüksek çıkmıştır (*Survey Of Cultural Participation and Cultural Needs in Barcelona*, 2020).

²² 2019 yılı verilerine göre her yıl Barselona'yı 20 milyon civarı turist ziyaret etmekte, kent merkezindeki binalar turistlere kiralık verildiğinden kent merkezi nüfusu son 4 yılda %11 azalmış bulunmaktadır. Yüksek turist sayısının kent sakinlerini çeşitli konularda rahatsız ettiği haberlere konu olmaktadır (Carthy, 2019). Bazı kaynaklarda turist sayısı 32 milyon olarak ifade edilmekte ve 32 milyon turistten yalnızca 8 milyonunun otellerde konakladığı, geri kalanının günübirlik ziyaretçi olduğu ve bu yüzden kent ekonomisine katkılarının sınırlı olduğu belirtilmektedir (Hazel Plush, 2017).

etkinliklerden sonra girdiği ekonomik durgunluğun benzerinden kaçınmak için dönüşüm sürecine devam etme isteği duymuşlardır (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1143).

Öte yandan Belediye Meclisi'nin kentsel dönüşümdeki olumlu ivmeyi devam ettirme isteği 1999 yılında ilan edilen "Barselona 2004: Gelecek Planları" isimli sergi ile bir kez daha tasdik edilmiştir. Plan, gelecekte kentte mahalle ölçeğinde yapılacak yeni kentsel dönüşümleri muştulamaktaydı. Plan ile ayrıca düzenlenecek başka bir mega etkinlik olan "UNESCO 2004 Kùltürlerin Evrensel Forumu"nın önemi vurgulanmaktaydı. Söz konusu Forum, Belediye Meclisi tarafından kültürel çeşitlilik, sürdürülebilir gelişim ve barış şartları konularında düzenlenmiş ve foruma sergilerden konferans ve karnavallara uzanan yüzlerce kitlesel etkinlik eşlik etmiştir. Meclis, etkinliklerin finansmanı için UNESCO ve özel sektörü ikna etmiştir (Salet'ten akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1144). Forum kapsamında, 1992 Olimpiyatları vesilesiyle kurulan Olimpiyat Köyü ile başlayan kentin kuzeydoğusundaki kıyı kesiminin kültürel dönüşümünü tamamlamak üzere Diagonal-Mar projesi uygulanmıştır (Diaz Urueta ve Fainstein'den akt. Degen ve García, 2012: 10). Proje kapsamında, otel, ofis alışveriş birimleri ve yüksek gelirli için konut inşa edilmiştir (*Diagonal Mar Barcelona: urban planning excellence or disaster?*, t.y.). Barselona'nın yeni bilgi ekonomisinin temellerinin atıldığı 22@Barcelona bölgesi bu bölgeye bitişiktir. Öte yandan Diagonal-Mar projesinin kent sakinlerinin ihtiyaçlarından ziyade piyasa için uygulandığı ve bu açıdan etkinliklerden sonra bu bölgelerde boş kalmış binaların Barselona modelinin çöküşünü gösterdiğine yönelik çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Degen ve García, 2012: 10). 2004 Forum politik krize sebebiyet vermiş, kentteki toplumsal hareketler projeye tepki göstermiştir. Büyük çaplı protestolara yol açan etkinlik için planlanandan az sayıda bilet satılmıştır. Alan günümüzde Parc del Forum adıyla çeşitli festival ve fuarları ağırlamaktadır (Özkan Yavuz, 2015: 244). Forum etkinliği açık bir şekilde kültürün ticari bir unsur olarak kullanıldığını göstermektedir (Miles'tan akt. Degen ve García, 2012: 10)

Görsel 7: Parc del Forum (*Parc del Fòrum* | *Barcelona Film Commission*, t.y.)

Tüm bu projelerin yanında Poblenou’da uygulanacak olan 22@ projesini kuzeydoğudan çevreleyen iki önemli makro proje 1990’larda hayata geçirilmiştir. Bunlardan ilki, Sagrera’da yüksek hızlı tren ağını da içeren bir ulaşım ağının inşa edilmesi, diğeri ise Glories Meydanında çok türlü taşımaya imkân veren istasyon ile araç yol ağının yeniden inşasıdır. Böylelikle kıyı kesiminde Olimpiyat Köyü, içerideyse Glories Meydanı ve Sagrera sayesinde 22@ teknoloji bölgesi dönüştürülmüş alanlar ile kuşatılmıştır (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1144).

3.4. Aktör Temelli Kentsel Dönüşüm: Belediye Başkanı, Belediye Meclisi, Mahalle Birlikleri ve Özel Sektör

Barselona’nın bir model olarak adlandırılan ve birçok araştırmaya konu olan kentsel dönüşümünde Belediye Başkanlığı ve Belediye Meclisi gibi kamu organları, sanatçı kuruluşları, ulusal düzeyde İspanya hükümeti ve özel sektör gibi çeşitli aktörler rol oynamıştır. Söz konusu dönüşümde etkin konumda olan Belediye Başkanı ile Belediye Meclisi gibi aktörlerin yanı sıra söz konusu dönüşümden etkilenen sanatçılar da bu bölümde ele alınmaktadır.

3.4.1 Belediye Başkanı Pasqual Maragall

Franco dönemi sonrasında İspanya bir darbe girişimi atlatmış (1981), ülkenin istikrarsız siyasi iklimi darbe yanlısı gruplardan terörist organizasyonlara kadar çeşitli unsurlardan etkilenmiştir. Boğucu siyasi atmosferin yanı sıra Avrupa sanayisini derinden sarsan ekonomik krizin yerel yansımaları Barselona'da hissedilmiştir. Bu atmosferde, Sosyal Demokrat eğilimli Katalan Sosyalist Partisi (PSC) Barselona Belediye Meclisi Başkan Vekili olan Pasqual Maragall, Belediye Başkanı Narcis Serra'nın Savunma Bakanı olmasından dolayı boşalan koltuğa 1982 yılında oturmuştur. 15 yıl bu görevi yürüten Maragall, lideri olduğu Belediye Meclisi aracılığıyla Barselona'nın radikal bir kentsel dönüşüm süreci geçirmesine katkıda bulunmuştur (McNeill, 2001: 340).

Maragall'ın dört seçimde de galip gelmesi Barselona kentinin hem bölge hem de ülke genelinde bir güç merkezi olarak neşet etmesi ve kentsel dönüşüm hikâyesinin sürdürülmesindeki en önemli faktörlerdendir (McNeill, 2001: 342). Maragall'ın döneminde Barselona kentinin dört özelliği öne çıkmaktaydı:

- Kamusal alanlarda, eğitimde, festivallerde, ortak haklarda anlamını bulan vatandaşlığın yaşandığı bir mekân olarak kent,
- Kent üstü düzeyde diplomasi ve lobicilik yapabilecek kabiliyete sahip, Barselona sakinlerinin anayasal güçlerinin belediye başkanında somutlaştığı mekânsal bir aktör olarak kent,
- Sınıfsal rekabetten ziyade ortak çıkarlar üzerine kurulu bir ekonomik toplum,
- Kozmopolit, Avrupalı, İspanyol ve Katalan bir görünüme sahip çok dilli ve uluslu bir toplum olarak kent (Antich'den akt. McNeill, 2001: 343).

Maragall'ın uzun bir dönem boyunca belediye başkanlığı görevini yürütmesi ona çeşitli kurum, politikacı, özel sektör ve planlamacılardan oluşan bir çevre sağlamış; 1992 Olimpiyatlarının getirdiği olumlu ivmeyi lehine kullanmış; ülkenin diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinde sol siyasetin İspanya tarihinde görülmemiş şekilde taraftar bulmasından da yararlanmış (McNeill, 2001: 344). Neticede Barselona kentinde uyguladığı politikalar sayesinde Barselona Belediye

Başkanı sıfatıyla ulusal ve uluslararası bir politik aktör olmaya çabalamıştır (McNeill, 2001:344).

1992 Olimpiyatlarının Barcelona’da yapılmasını sağlayan Başkan olarak saygın bir konuma yükselen Maragall, bu avantajı ve uygulanan başarılı dönüşüm projelerini kullanarak kente uluslararası ünlü mimarları çekmiş ve yeni projelerin uygulanma şansını yükselmiştir (Moix'den akt. McNeill, 2001: 345). Maragall adaylar arasında Barcelona’nın galip geldiğinin açıklandığı 1986’dan itibaren birçok ülkedeki haber bülteninde görünerek aktörlüğünü tescil ettirmiş, 12.000 gazetecinin akredite olduğu Olimpiyat oyunlarında medyayı etkin şekilde kullanmıştır (Ladron de Guevara'dan akt. McNeill, 2001: 345). Olimpiyat oyunları çerçevesinde öne çıkan Maragall Katalan Başkan Pujol’ı adeta sahne dışına itmiş, Olimpiyat sonrasında bu durum devam etmiştir. New York’ta Central Park’ta Olimpiyat koşusunda yer alan Maragall, Olimpiyat meşalesini Katalonya’da karşılamış, kraliyet ailesine oyunlar sırasında eşlik etmiş ve açılış seremonisinde konuşma yaparak uluslararası düzeyde kenti bir nevi kendisinde somutlaştırmıştır (McNeill, 2001: 345).

1990’larda sıkıntılı bir dönem yaşayan İspanyol Sosyal Demokratlarından kendisini ayrı tutarak tarafsız bir “kent babası” imajı çizen Maragall, böylelikle sosyal demokratların sınıfsal söyleminden sıyrılarak Barselona için birleştirici bir retorik kullanabilmiştir. Maragall Barselona’yı yücelterek kente akan mali kaynakları çoğaltmaya çalışmış ve İspanya ile Avrupa’daki birçok kentte genellikle sosyal demokrat eğilimli müttefikler bulmuştur (McNeill, 2001: 346).

Bununla birlikte, Maragall’ın 1980’lerde uygulamaya başladığı kenti modernleştirme projesi kişisel dostluk kurduğu mimari ve planlama alanlarında çalışan kendini kanıtlamış kişiler tarafından desteklenmiştir. Maragall kentin liberal entelijansiyesinden gelse de dedesi Joan Maragall Katalan ulusal şairi olarak tanınmakta ve bu durum Maragall’a ayırıcı bir kültürel köken sağlamaktadır. Maragall, seçildiğinde iş dünyası tarafından şüphe ile karşılanmış, ancak kentin en önemli fabrikatör aileleri ile kişisel ilişki kurmuştur (Mauri ve Uria'dan akt. McNeill, 2001: 346). Maragall’ın tüm bu kişisel ilişkileri, imajı ve kişisel mirası takip ettiği kentsel politikanın uygulanışını kolaylaştırmıştır.

Maragall, Barselona markasını uluslararasılık ve modernlik; Boston ve Montevideo gibi kentlerle tesis edilen kardeş şehir anlaşmaları; 40'tan fazla Avrupa, ABD, Latin Amerika ve Uzakdoğu kentinde lobcilik; Saraybosna ve Cezayir ile gösterilen dayanışma, Bogota ve Montevideo gibi kentlere Barselona modelinin ihracı gibi politik ve kültürel imajlarla desteklemiştir (Borja ve Castells'ten akt. McNeill, 2001: 346-347).

Maragall, Barcelona Belediye Başkanlığı görevini devraldığında İspanya'da toplumsal kriz, küresel ölçekte ise ekonomik durgunluk vardı. Franco'dan sonraki geçiş döneminde İspanyol İç Savaşından kalma toplumsal bölünmeler tekrar açığa çıkmıştı. PSOE/PSC'nin²³ bu dönemde iç savaşa olan bakışı ise unutmaya üzerine kuruluydu (Vazques Montalban'dan akt. McNeill, 2001: 347). Öte yandan, Maragall liderliğindeki kent yönetimi kent tarihine damgasını vuran muhalifliğin izlerini örtmek için çaba göstermiş, Mies van der Rohe Alman pavyonunun yeniden inşa edilmesi gibi geçmişe dair problem oluşturmeyen sembolleri seçmiş, iç savaşa dair anma etkinliği, sokakları yeniden isimlendirme veya heykelleri yıkma gibi Franco dönemi ile hesaplaşma anlamına gelen hareketlerden kaçınmaya çalışmıştır (McNeill'den akt. McNeill, 2001: 347).

İspanya'daki bölgelerin özerkleşme sürecine karşı 23 Şubat 1981 yılında yapılan darbe girişimi bu uzlaştırıcı tavrın önemini ve zarureti göstermiş ve PSC yönetiminin Barselona'nın İspanyol devleti ve kraliyet ailesine sadık kaldığı mesajını iki pratikle vermesine neden olmuştur. İlk olarak, Barselona kenti kraliyet ailesi ve hükümetin ordu alayını teftiş ettiği Silahlı Kuvvetler Günü etkinliği düzenlemiştir. İkinci olaraksa Maragall'ın selefi Narcis Serra eski bir Francocu olan Uluslararası Olimpiyat Komitesi Başkanı Jua Antonio Samaranch ile İspanyol toplumunun iki karşıt toplumsal grubunun uzlaşması ve sol kesimin kenti canlandırmak için özel sektörle işbirliği yapmasına razı olduğu anlamına gelen Olimpiyatlara Barselona'nın ev sahipliği yapmasına dair gizli görüşmeler gerçekleştirmiştir (McNeill, 2001: 347).

²³ PSOE: Dönem dönem ulusal hükümette görev almış Sosyalist İşçi Partisi'nin Katalonya'daki kolu PSC'dir (*İspanya'nın Katalonya bölgesinde ayrılıkçı partiler, merkezi hükümete yasal bağımsızlık referandumu için müzakere çağrısı yaptı*, 2021).

Neticede Maragall'ın da ifade ettiği gibi İspanyol kraliyet ailesi ile Barcelona halkının uzlaşması sayesinde söz konusu süreç yaşanmıştır (Maragall'dan akt. McNeill, 2001: 347). Böylelikle, İspanyol kültür dünyasında ihtilaflı bir konumda bulunan Barcelona, merkezi hükümetten kaynak transferi sağlamak ve özel sektörün güvenini kazanmak açısından önemli bir mesafe kat etmiştir. Maragall'ın Katalan kimliğini Katalan dili temeline oturtan Pujol'un aksine kentli, uluslararası ve çok-kültürlü kurgulaması varılan uzlaşmayı perçinlemiştir (McNeill, 2001: 348).

Maragall'ın Katalonya vizyonu Barcelona'nın kültürel, politik, ekonomik ve entelektüel bir merkez olarak çoğulcu bir metropolitan yapıya kavuşmasını sağlamaktı. Rakibi Pujol ise o dönem yalnızca %52'si Katalan olan, önemli bir kısmı İspanya'nın geri kalanından göç etmiş 3 milyon insanın yaşadığı metropolitan bölgesini Katalan vizyonu için bir tehdit olarak görüyordu. 1981 darbe girişiminden sonra Barcelona'yı radikal sol eğilimlerden ve bağımsızlıkçı görüşlerden korumuş, İspanyol devletine sadık bir duruş sergileyerek (McNeill, 2001: 349) kentin mekânsal dönüşümünü kolaylaştırmıştır.

Toparlamak gerekirse, Franco sonrası İspanya'da ulusal hükümet, Katalan milliyetçilerinin liderliğindeki Barcelona İdari Bölgesi Hükümeti Generalitat de Catalunya ve sosyal demokratların liderliğindeki Barcelona Belediye Meclisi ve onun Başkanı Maragall gibi farklı güç odakları ve buna bağlı olarak farklı kültür politikaları bulunmaktadır. Ülke ve bölgedeki güç ilişkileri Belediye Başkanı Maragall'ın Barcelona ve ona bağlı olarak Barselonalı kimliğini daha "tehlikesiz" bir yapıda kurgulamasını zorunlu kılmıştır. Bu dönemde, İspanya devleti ve kraliyet ailesi ile uzlaşmış, Franco dönemi ile hesaplaşma anlamına gelebilecek işlerden kaçınılmıştır. Katalonya hükümetinin başkanı olan Pujol'un Katalan milliyetçiliğine dayalı tasavvur ettiği Katalan kimliği yerine Maragall'ın kozmopolit, Avrupalı, İspanyol ve Katalan anlayışı öne çıkmıştır. Bu durum bir yandan da kentsel dönüşüm için gerekli olan finansmanın İspanyol hükümeti ve özel sektörden temin edilmesi ihtiyacından kaynaklanmıştır. Neticede, Barcelona kenti Raval örneğinde görüldüğü üzere kültür temelli bir kentsel dönüşüm yaşamış, kentin ekonomisi kültür vesilesiyle canlanmıştır. Ancak kent ekonomisinin canlanması muhalif miras ve bohem kimliğin

ehlileştirilmesi pahasına gerçekleşmiştir. Bu durum, kültürün politik işlevinin kentsel dönüşümdeki tezahürüdür.

3.4.2 Mahalle Birlikleri ile Özel Sektör Arasında Belediye Meclisi

Belirtildiği üzere, 1979'daki seçimler sonucunda Barselona Belediye Meclisi PSC ağırlıklı bir yapıya sahip olmuştur. Kent sakinleri tarafından oluşturulmuş mahalle birliklerinin toplumsal ve politik baskısı sonucunda meclis, bu birlikler ile işbirliği içerisinde kentsel dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu sürecin temel aktörlerinden biri sivil toplum kuruluşlarıdır (Blakeley'den akt. Degen ve García, 2012: 3). Bu işbirliğinin en büyük nedenlerinden biri de ulusal ölçekte İspanya'nın demokratikleşme süreci yaşıyor oluşudur. Bunun Barselona'ya etkisi sivil toplumun politika belirlemede söz sahibi olması ve kamusal alanların yeniden tasarlanması sırasında Barselona'nın yerel kültür ve kimliğinin yeniden tanımlanma imkânının açığa çıkışıdır (Degen ve García, 2012: 4). Bu açıdan, kentteki kamusal alanların kentsel dönüşüm içerisinde kimlik oluşturmak için tasarlanması bilinçli atılan bir adım olmuştur (Julier; Narotzky'den akt. Degen ve García, 2012: 4). Öte yandan, Barselona kentsel dönüşüm sürecinin başarılı bir model olduğu argümanı dayanağını bu sürecin mahalle birlikleri vesilesiyle gerçekleştirilmiş olmasından almaktadır (Duman, t.y.).

1850'li yıllarda Cerda'nın kentsel tasarımından sonra orta sınıfların Eixample bölgesine geçip işçi sınıflarını tarihi kent alanında, göçmenleri ise çevre mahallelerde bir başına bırakmasıyla Barselona'daki toplumsal bölünme belirginleşmiştir (Degen ve García, 2012: 4). Kamusal alanların 1980'lerden itibaren yeniden tasarlanmasının amaçlarından biri bölünmüş bölgeleri birbiriyle bağlantılı hale getirerek bölünmeyi yok etmek ve toplumsal uyumu sağlamaktır. Bu bağlantı sadece kent sakinlerinin bulunduğu meydan ve parkları inşa etmek gibi mekânsal değil, festival ve kültür etkinlikleri gibi kültür aracılığıyla da sağlanmaya çalışılarak burjuvazi ile işçi ve yoksul topluluklar Barselonalı kimliği altında birleştirilmeye çalışılmıştır (McNeill'den akt. Degen ve García, 2012: 4).

Mahalle birliklerinin semt düzeyinde yerel temsilcilerinin seçilmesi ve birliklerin bölgedeki toplumsal ve kültürel gündemi düzenleme istekleri teknik konulardaki karar alma mekanizmalarının yerelleşmesi sonucunu doğurmuştur (Amoros ile Garcia'dan akt. Degen ve García, 2012: 4). Avrupa Birliği ilkelerinin de etkisiyle gündemde olan toplumsal uyum kavramı kent düzeyinde karar alma süreçlerine mahalle birliklerinin katılımını kolaylaştırmıştır.

1986'da Barselona'nın 1992 Olimpiyatlarına ev sahipliği yapacağı kesinleşince Belediye Meclisi dönüşüm süreci ile ilgili olarak bir yandan toplumsal adalet ve mahalle birliklerinden oluşan vatandaş hareketlerinin baskısından kaygılanmaya başlamış, bir yandan da Olimpiyat altyapısı için gereken finansmanı temin etmek için sermaye sınıfının güvenini kazanması gerekmiştir (Raventos'dan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1143). Çıkarları çatışan farklı grupları tatmin etme durumu yerel hükümeti ikilemde bırakmış, Belediye Başkanı Maragall liderliğindeki Belediye Meclisi bu ikilemi kamu-özel işbirliği modeline dayanan ekonomik ve toplumsal uzlaşma çerçevesinde aşmaya çalışmıştır (Casellas'tan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1143).

3.5 Proje Temelli Kentsel Dönüşüm: 22@Barcelona

Olimpiyatlardan sonra özel sektörün itibarlı kültür projelerine olan finans desteği ile birlikte kültür ve bilgi ekonomisinin gelişimi kent politikasında öne çıkmıştır. (Rodriguez-Morato'dan akt. Degen ve García, 2012: 8). Kentte konferans turizmi başta olmak üzere turizmi artırmak için kültürel altyapıya hayati bir rol atfedilmiş, böylelikle kültür sanayisi ve kültür topluluklarına verilen önem çoğalmıştır. Nu önemin de etkisiyle 1996 yılında Barselona Kültür Kurumu kurulmuş, 1999 yılında kabul edilen 3. Stratejik Plan ile kentin ilerlemesinde kültüre geniş bir işlev yüklenmiştir. Kültürün kent ekonomisinde hayati bir işlev gördüğü düşüncesi kültür endüstrisinin geliştirilmesini sağlamıştır. Öte yandan, Metropolitan Kent Planı'nda bütüncül merkezi yaklaşım bırakıldı ve kamusal alanların planlaması ilçelere bırakıldı. Bu durum 22@Barselona ve Diagonal Mar gibi projelerin önünü açtı (Duman, t.y.).

Yukarıda anlatıldığı üzere, Barselona kentinde 1990'lerden itibaren kültür bir araç olarak kullanılarak Raval gibi merkezi bölgeler fiziksel ve toplumsal olarak dönüştürülmüştür (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1138). Barselona'nın 1990'lardaki kültür temelindeki ekonomik gelişim yaklaşımı, 2000'lerin başlarında bilgi temelli ekonomik gelişim yaklaşımı ile tamamlanmaya çalışılmıştır (London Development Agency'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1138).²⁴

Gelişmiş ekonomilerde bilgi yoğun faaliyetlerin öneminin anlaşılması sonucunda kentte yeni bir yapı kurmayı amaçlayan Barselona Belediyesi Kentsel Planlama Dairesi ilgili alanda politika geliştirmeye ve bölgeleme reformları yapmaya başlamıştır. Süreçte ilk adım, benzer deneyimler yaşayan diğer kentlerin en iyi uygulamalarını tespit etmek ve Barselona'da bilgi temelli ekonominin gelişmesini sağlamak için politika tavsiye etmek amacıyla 1990'lı yılların sonunda bir araştırma komisyonu kurularak atılmıştır. Komisyon 21 farklı yüksek teknoloji merkezini inceleyerek çeşitli raporlar hazırlamış, buna göre bilgi ve iletişim teknolojileri ile yeni medya merkezleri olmak üzere iki farklı büyüme modeli tespit etmiştir. Yapılan çalışmalar yaşam kalitesi, yeterli altyapı ve işgücü gibi unsurların söz konusu farklı büyüme modellerinin temel unsurları olduğunu göstermiştir. Öte yandan araştırma komisyonunun tespit ettiği bir diğer husus bilgi ve iletişim teknolojilerinin esas olarak yeni teknolojilere uyum sağlama kabiliyeti olan organize sanayi bölgelerinde geliştiği, yeni medya sektörünün ise karar vericiler ve işgücüne yakınlığın bulunduğu kentsel ortamları tercih ettiğidir. Her iki modeldeki üretim merkezlerinin ortak özelliği ise esnek alanlar sunan bina ve tesisleri tercih etmeleridir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1145).

Yapılan araştırmalardan sonra ikinci aşamada ise Kentsel Planlama Dairesi uygun bir yer arayışına girmiş ve Poblenou Mahallesi²⁵ seçilerek 22@Barselona projesi

²⁴ 2011'de yeni seçilen Belediye Başkanı ile Barselona akıllı kent hedefine doğru yelken açmıştır. Detaylı bilgi için bkz: (March ve Ribera-Fumaz, 2014)

²⁵ Poblenou Katalanca'da "yeni kasaba" anlamına gelmektedir. Adından anlaşılacağı üzere, Poblenou ilk başta kent merkezi olarak algılanan bölgenin dışarısında kurulmuştur. Üzerinde kurulduğu bölgenin önemli bir kısmı sulak arazi olan Poblenou, ilerleyen zamanda uygun fiziksel koşullarından ötürü sanayi merkezi olarak kullanılmıştır. Bölgenin seyrek nüfusa, su kaynaklarına ve açık arazilere sahip olmasıyla Akdeniz sahiline yakınlığı Katalan tekstil sanayisi için uygun bir yer olarak görülüp bu işe tahsis edilmesine kapı açmıştır. 19. ve 20. yüzyıl boyunca Poblenou plansız bir şekilde fabrika, depo ve konutlardan oluşmaktaydı. Poblenou, bir sanayi bölgesi olmasına rağmen yeni kurulan

uygulamaya konulmuştur. Franco'nun son dönemlerinde hazırlanan Barselona 1976 Metropolitan Planı'nda²⁶ sanayi bölgesinin 22a olarak etiketlenmesine atıfla projeye yerel idare tarafından bu isim verilmiştir. (Calavita ve Ferrer'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1145).

1992 Olimpiyatları vesilesiyle başlayan sahil bölgesinin yeniden kullanım süreci deniz ile bağlantılı hale gelen Poblenou'yu merkezi bir konuma taşımış ve endüstri bölgesi olan Poblenou'nun iş ve konut alanı olarak değerlendirilmesini sağlamıştır (Özkan Yavuz, 2015: 244). Proje kapsamında başlatılan kentsel ve ekonomik dönüşüm çerçevesinde, Poblenou'daki 200 hektarlık işçi sınıfı mahallesi teknolojik bir platforma dönüştürülmek istenmiştir. Belediye Meclisi, projenin söz konusu mahallenin bilgi yoğun ekonomik etkinliklerde uzmanlaşması amacını güttüğünü ifade etmiştir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1137). 2000 yılında onaylanan 22@Barcelona projesi bir açıdan 1980'lerde belediye tarafından eski üretim bölgelerinin soylulaştırılması sürecinin bir parçası olarak uygulanmaya başlanmıştır (Marti-Costa ve Pradel'den akt. Zarlena vd., 2013: 430). Böylelikle tepeden inme bir yaklaşımla eski sanayi bölgelerinin yerine yaratıcılık ve bilgi ile alakalı olduğu düşünülen sanayi kollarının toplanması amaçlanmış ve bunun için altyapı, tesis (Zarlena vd., 2013: 430) ve hukuki şartlar elverişli hale getirilmiştir.

Casellas ve Pallares-Barbera'ya göre Avrupa ve ABD'deki birçok kentsel dönüşüm örneğinin tersine Barselona'daki bilgi temelli ekonomi bölgesi, kentsel dönüşümde ana aktör olan kamu idaresi tarafından başlatılmış ve yönlendirilmiştir. Benzer şekilde Barselona'nın 1992 Olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapması ile alakalı kentsel dönüşüm projeleri de 1986'dan itibaren Belediye Meclisi tarafından yürütülmüştür (Acebillo, Maragall, Marshall, McNeil'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1138).

fabrikalarda çalışmak üzere bölgeye yerleşen işçiler ve kentin diğer bölgelerinde evsiz kalıp Poblenou'daki sahipsiz arazilere yerleşen yerleşimcilerden ötürü mahalle nüfusu zamanla artmıştır. Poblenou'nun kıyı kesimi olan Somorrostro 20. yüzyıl ortalarında tamamen kayıtdışı yerleşimlerden müteşekkil bir gecekondu bölgesi haline dönüşmüştür (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1141).

²⁶ Franco'nun ölümünün ardından merkeziyetsizleşme sürecine uygun olarak bölgelere belediyelere imar planlama yetkisi tanınmış, 1976 yılında Barselona ve çevresindeki 27 belediyeyi kapsayan Metropolitan Planı uygulamaya konulmuştur. Kentteki kentsel dönüşüm bu Plana dayalı şekilde gerçekleştirilmiştir (Duman, t.y.).

Eski bir sanayi ve işçi mahallesi olan Poblenou'da bilgi temelli ekonomi bölgesi kurma fikri ilk defa 1990 yılında Barselona Belediye Meclisi'nde gündeme gelmiş, konuyla ilgili master planı ise 2000 yılında kabul edilmiştir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1141).

2000 yılında kabul edilen plan kapsamında, toplam 200 hektarlık bir dönüşüm programı başlatılmıştır. Tespit edilen 3 büyük bölgede, Kentsel Planlama Dairesi tarafından 100 hektarlık 6 farklı alan kamu sektörünün müdahalesine açılmıştır. Geri kalan dönüşüm alanı ise özel veya kamu girişimlerine bırakılmıştır (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1145).

Dönüşüm sürecinde özel sektörü cesaretlendirmek için yapılaşma oranı yükseltilmiştir. Yükseltelen yapılaşma oranlarından özel sektörün yararlanmaya hak kazanması ise inşaat yapılacak alanın en az %20'sinin bilgi temelli etkinliklere tahsis edilmesi şartına bağlanmıştır. Bilgi temelli etkinliklerin kapsamının geniş, tahsis edilmesi gereken alan oranının düşük tutulması sonucunda 2008 yılına dek tesis inşa edenlerin tamamı yüksek yapılaşma hakkını kazanmıştır (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1145).

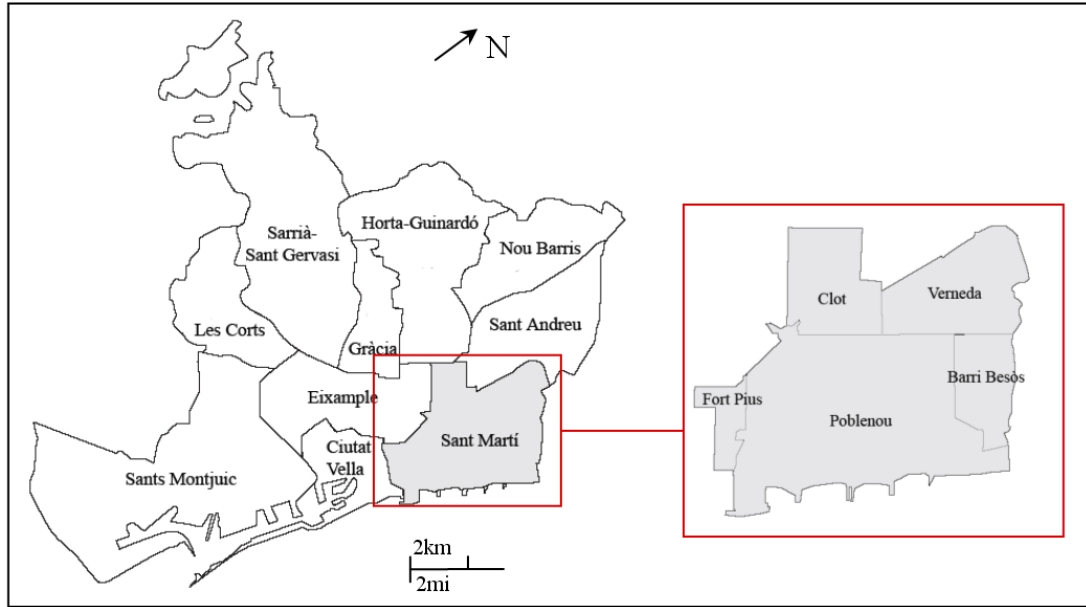
Bunların dışında, uygulanacak strateji belirlendikten sonra Belediye Meclisi projeyi uygulamak için 22@bcn A.Ş. adında bir şirket kurmuştur. Şirket, kamu-özel işbirliği modeli ile kentsel dönüşüm sürecini hızlandırmak amacıyla özel belediye şirketi hüviyetinde kurulmuştur. 10 Kasım 2000'de kurulan şirketin 6,7 milyon avroluk sermayesinin tamamı Belediye'ye aittir. Şirket, kendisini belediye hizmet ve etkinliklerinden sorumlu kurum olarak tanıtmıştır (Ajuntament de Barcelona'dan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1145-1146).

Şirketin amaçları şu şekilde ifade edilmektedir:

- 22@Barcelona projesi ile ilintili kentsel dönüşüm eylemlerini planlamak, geliştirmek ve uygulamak,
- Planlama, tanıtım, tasarım ve inşanın yanı sıra altyapı, hizmet ve kamu alanlarının yönetimi,

- Bölgeyi yeni şirketler açısından cazip kılmak amacıyla bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1146).

Görüldüğü üzere, Belediye tarafından kurulmuş olan 22@bcn şirketi kamu ve özel şirketlerin birleşik gücüne sahiptir. Böylelikle, şirket proje kapsamında altyapı yönetiminden belediye arazilerini elde etme ve dağıtma yetkilerine sahip olmaya kadar geniş bir çerçevede yetkilendirilerek projenin ana uygulayıcısı olarak faaliyet göstermiştir (22@bcn'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1147).

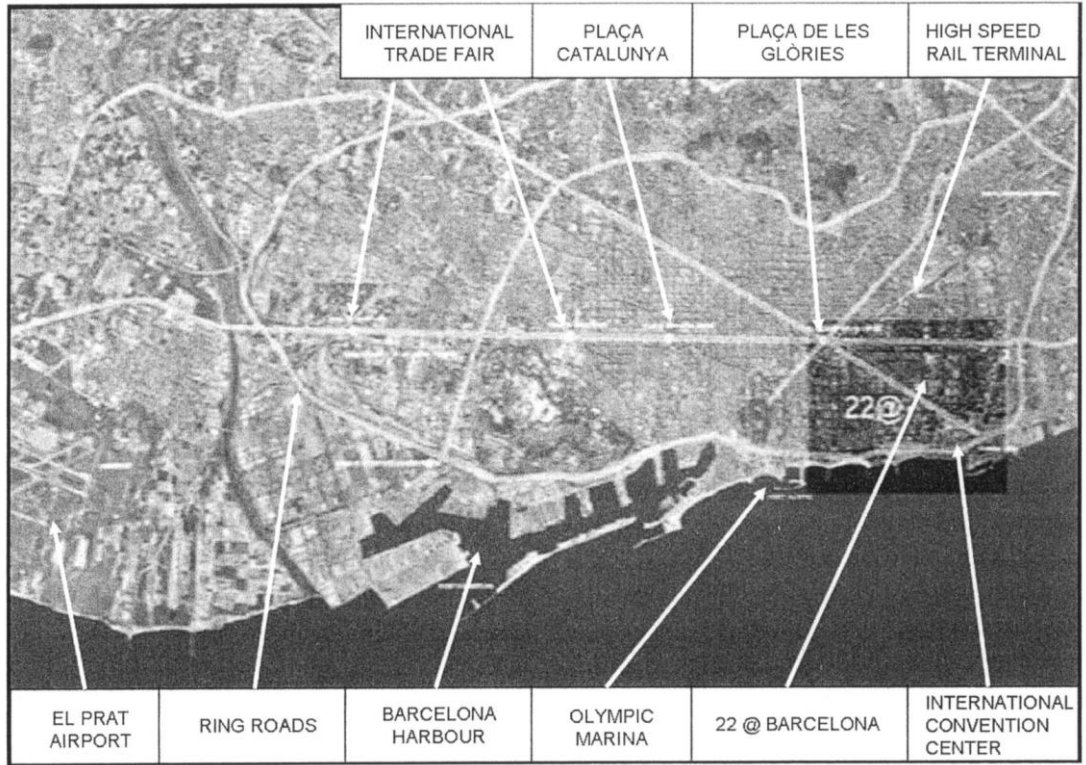
Harita 8: Barselona'nın semtleri ve Poblenou'nun konumu (www.bcn.es'ten akt. Casellas vd., 2012: 108).

Poblenou'nun proje öncesi ekonomik yapısına baktığımızda ise Poblenou'nun, İspanyol tekstil sektöründe 1960'larda başlayan kriz sebebiyle ekonomik durgunluk yaşadığını görmekteyiz (Marrero-Guillamon'dan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1141). Krizin etkisiyle 1970'lerden itibaren 30 yıllık bir süreç içerisinde Poblenou'nun tekstile dayanan ekonomik yapısı metal ve kimya sektörlerine kaymıştır. 2000 yılında 22@Barcelona projesi başladığında Poblenou'da %39,9'u hizmet, %33,3'ü ticaret, %25,4'ü endüstri, %1,4'ü inşa alanlarında faaliyet gösteren toplam 6342 şirket bulunmaktaydı (Ajuntament de Barcelona'dan akt. Casellas ve

Pallares-Barbera, 2009: 1142). Poblenou'da sanayi şirketlerinin çoğu aile şirketiymi ve bu şirketler kentteki metalürji ile yiyecek sektörüne ürün tedarik etmekte veya depo işletmekteydi. (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1142).

22@Barcelona projesi ile Poblenou'da temel girdisi insan kaynağı olan araştırma, tasarım, mühendislik, kültür ve multimedya gibi yaratıcı alanlar geliştirilmek istenmiştir. Projeyi planlayanlara göre, bu tür alanlarda yoğun bir şekilde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanıldığı için geleneksel ekonomik faaliyetlere göre daha fazla iş imkânı oluşmaktadır (22@bcn'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1142).

Belediye Meclisi tarafından gündeme getirilen proje ile hem kentsel dönüşüm hem de ekonomik gelişimin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, Barselona'daki eski sanayi bölgeleri dönüştürülerek kentin Akdeniz bölgesinde yenilikçi ekonominin merkezi olma hedefi gerçekleştirilecektir. (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1143).

Harita 9: 22@ Barselona projesinin konumu (www.22barcelona.com'dan uyarlayan Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1144).

Söz konusu sektörlerden yalnızca medya sektörü için özel olarak Campus Audiovisual adıyla bir alan ayrılmıştır. Alandaki arazi 22@bnc şirketi tarafından 50 yıllığına özel sektöre kiralanmış ve şirket temel altyapı imkânı sağlamıştır. Bununla birlikte Pompeu Fabra kamu üniversitesi eski bir fabrikayı yenileyerek Medya Çalışmaları Bölümü için kullanmaya başlamış, belediyenin bir diğer şirketi olan Barcelona Activa ile birlikte fabrikada medya ile ilintili başlangıç aşamasındaki şirketlere (start-up) imkân sağlamıştır. Kampüste bunun dışında, 22@bcn şirketi ve bir grup özel girişimci tarafından kurulmuş olan Mediacomplex isimli bir şirket 36.000 metre karelik alan üzerinde faaliyet göstermektedir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1148).

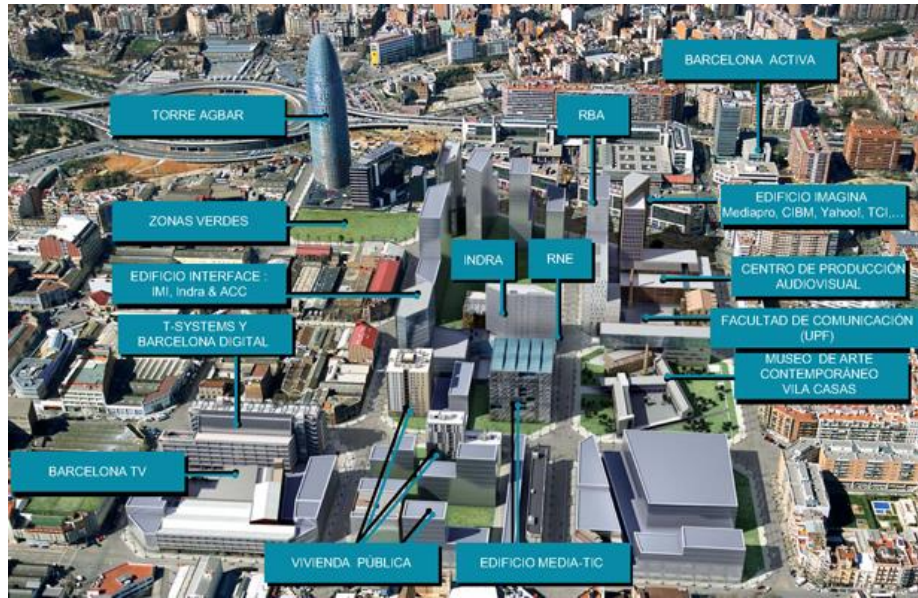
Görsel 8: 22@ Barselona alanı (“More Than Green 22@Barcelona | the Innovation District”, 2012)

Bilgi ve iletişim sektörü ise Katalonya Açık Üniversitesi, Barselona Dijital Vakfı ve 22@bcn şirketlerinden müteşekkil kamu ve özel kuruluşlar tarafından şekillendirilmiştir. Söz konusu kuruluşların ortak amacı e-öğrenme ve tercüme alanında faaliyet gösteren dil öğretim merkezleri oluşturmaktır.

Proje kapsamında ulaşılmak istenilen toplumsal uyuma ilişkin amaçlar ise başlangıçta gerçekleştirilememiş, ancak zamanla 22@bcn şirketinin toplum ve şirketlerin ihtiyaçlarına yönelik düzenlediği etkinlikler artmıştır. Bilgi ve iletişim ile toplumsal uyum başlıkları kapsamında, Poblenou sakinleri ve çocukların bilgi

teknolojileri kullanımını artırmak amacıyla iki proje uygulanmıştır. Kentsel dönüşüm projesinde toplumsal meselelerden ziyade ekonomik gelişime vurgu yapılması toplumsal programların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Nitekim ilerleyen yıllarda toplumsal uyum başlığı tamamen gündemden düşmüştür (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1148).

Projenin hayata geçirilişinden 5 yıl sonra daha önceden tanımlanmış 7 alana yönelik stratejiler bir yana bırakılmış ve kümelenme kavramından bahsedilir olmuştur. 2005 itibarıyla, bilgi ve iletişim teknolojileri, medya, tıp ve enerji alanlarına yoğunlaşmıştır. İlgili faaliyetler için Audiovisual Kampüsü'nün ayrıldığı medya sektörü dışındaki sektörler için hususi yerler tahsis edilmemiştir. Bu değişiklik, Casellas tarafından kamu sektörünün değişen ekonomik koşullara ve fırsatlara uyum sağlama çabası şeklinde yorumlanmaktadır. Esasen 2001 yılında internet sektörünü sarsan Dot-Com Krizi²⁷ Belediye Meclisi'nin tepeden inme stratejisini başarısızlıkla karşı karşıya getirmiş ve bütün strateji gözden geçirilmiştir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1148-1151)

Görsel 9: 22@ Barselona alanındaki medya sektörü ve şirketlerin konumu (“More Than Green 22@Barcelona | the Innovation District -”, 2012)

²⁷ **Dot-Com Krizi:** Amerika Birleşik Devletleri borsası NASDAQ’da internet şirketleri hisselerinin büyük oranda değer kaybetmesi hakkında bakınız: (Öncel, 2014)

22@Barcelona bölgesindeki alt kümeleşmeler incelendiğinde yalnızca iki sektörün, medya ve tasarım, kültür sanayisi ile ilintili olduğu görülmektedir. Bu iki alt kümeleşmede toplam 63 şirket bulunmaktadır. Anılan kültür kümeleşmesinde görsel işitsel üreticilerin yanı sıra yayımcılar da bulunmakta, ayrıca tiyatro ve sergi şirketleri de faaliyet göstermektedir. Sonuç olarak, Avrupa'daki diğer kültürel üretim kümeleşmelerine²⁸ oranla 22@Barcelona bölgesindeki kültürel kümeleşmenin hacmi düşük kalmaktadır (Scott'tan akt. Zarlenga vd., 2013:430).

22@Barcelona bölgesindeki alt kümeleşmeler kamu-özel yönetim yapısına göre tasarlanmıştır. Medya sektörü akademi ile sanayi alanlarında araştırma ve geliştirme süreçleri için doğal bir buluşma noktası olması planlanan Centro de Innovacion Barcelona (Barselona Yenilik Merkezi) tarafından yönetilmektedir (Barcelona Media'dan akt. Zarlenga vd., 2013: 431).

Kümeleşmedeki bir diğer koordinasyon alanı ise Parque Barcelona Media'dır (Barselona Medya Parkı). Katalan görsel-işitsel sektörünü uluslararası arenada belirli bir düzeye getirmek (*Barcelona Media Park*, t.y.) amacıyla kurulup Barselona Belediye Meclisi, Pompeu Fabra Üniversitesi ve görsel işitsel üretici MediaPro'nun katılımıyla faaliyete geçirilen parkta, gelişmekte olan medya şirketlerine ofis alanlarının yanı sıra 12.000 metre karelik bir üretim alanı tahsis edilmiştir. (Zarlenga vd., 2013: 431) Bu üretim alanının içinde 2.000 metre karelik bir film seti, Pompeu Fabra Üniversitesi (UPF) ve Katalonya'daki ilgili şirketler tarafından yönetilen bir innovasyon merkezi, eski bir fabrikadan dönüştürülen UPF'nin iletişim kampüsü ve start-uplar için bir iş gelişim alanı bulunmaktadır (*Barcelona Media Park*, t.y.).

²⁸ Avrupa Komisyonu'na bağlı Ortak Araştırma Merkezi (JRC) tarafından 2019 yılında yayımlanan **The Cultural and Creative Monitor** isimli rapora göre nüfus büyüklüklerine (XXL-XL-L-S-M grupları) göre kültürel canlılık, yaratıcı ekonomi ve [kültürel] çevreye ulaşım kategorilerinde değerlendirilen 179 Avrupa kenti arasında, içerisinde Barselona'nın da olduğu, XXL grubunda (XXL grubu 1 milyondan fazla nüfusa sahip olan kentlerden oluşmaktadır.) birinciliği Paris, ikinciliği Münih, üçüncülüğü Londra almaktadır. Rapora göre Büyük Britanya, İrlanda'nın da dâhil olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinin bahse konu 3 kategorideki gelişmişliği gösteren "C3 index" puanı İspanya'nın da dâhil olduğu Güney Avrupa ülkelerinden yüksektir. Barselona kenti üç kategori içerisinde yer alan [kültürel] çevreye erişim başlığında nüfusunun %70'den fazlasının yürüme mesafe içerisinde kültürel bir mekana ulaşabilme oranı açısından öne çıkmakta, diğer alanlarda ise üst sıralamaya girememektedir. Erişim açısından Paris ve Atina %90'dan yüksek bir oranla dikkat çekmektedir. (*The Cultural and Creative Monitor*, 2019).

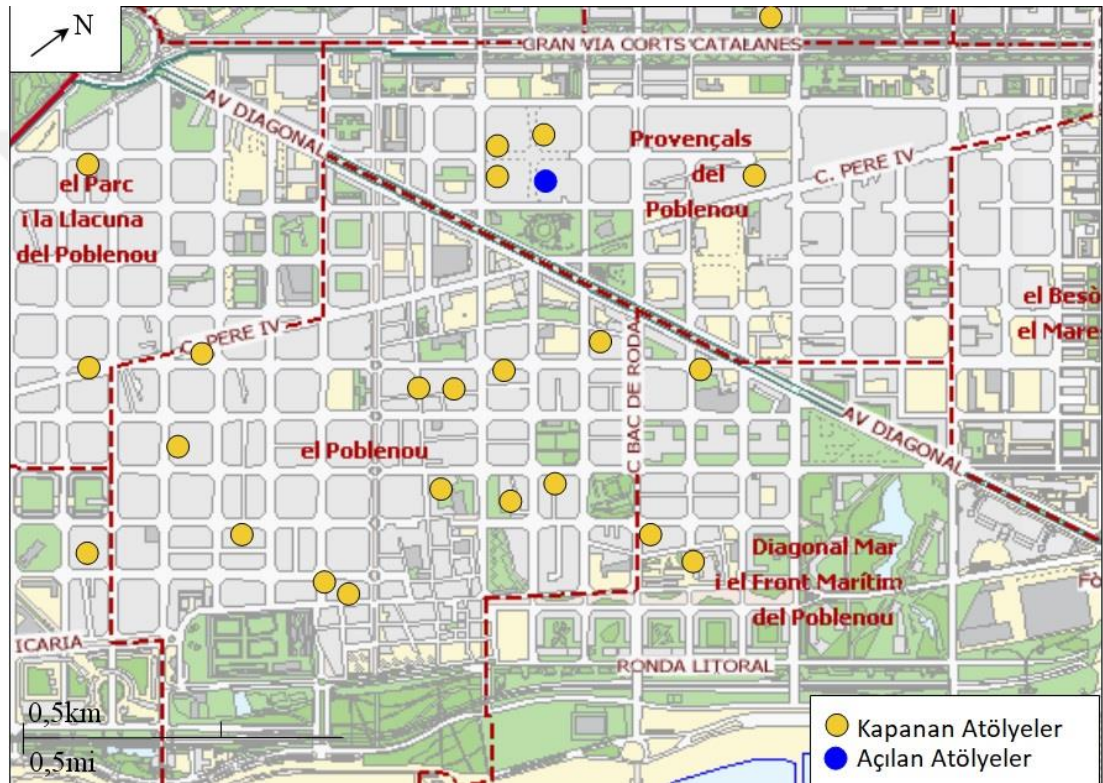
22@Barcelona projesi çerçevesinde tasarlanan kültürel kümeleşme ile alana yerleşen şirketlerin kendi aralarında işbirliği yapmaları ve bir ağ oluşturmaları hedeflenmiştir. Buna mukabil, projenin uygulanışıyla bölgede yerleşik sanatçı stüdyoları ve toplulukları yerlerinden edilmiştir (Costa ve Pradel'den akt. Zarlenga vd., 2013: 431).

Bu noktada, kentsel dönüşüm sürecinde önemli bir aktör olan kültür kurumlarına da değinmek gerekmektedir. Soylulaştırma sürecinin daha erken başladığı komşu mahalleler El Raval ve El Born mahallelerine göre kira maliyetleri daha ucuz²⁹ olduğu için bazı sanatçılar 1980'lerden itibaren Poblenou'ya, bilhassa eski sanayi binalarına, yerleşmeye başlamıştır. Mahallede kültür üretim merkezlerinin çoğalması ise idarenin uyguladığı kentsel dönüşüm planı ile akamete uğramıştır. Zira Barselona Belediye Meclisi'nin uygulamak istediği kentsel plan, anlatıldığı üzere, belirli alanları belirli ekonomik faaliyetlere hasrederek (**zoning**) tepeden aşağı bir ekonomik gelişim stratejisi izlemiş, böylece arazi sahipleri ve emlak şirketleri nazarında büyük beklentiler oluşmuştur. Bu durum bölgedeki reel ve potansiyel getiriye çoğaltarak arazi maliyetlerini artırmıştır. Mahalleye üretim için ucuz mekân imkânı sunmasından dolayı yerleşen sanatçılar ise artan kiralara karşılayamaz duruma gelmişlerdir (Casellas vd., 2012: 105).

1992 istatistiklerine göre Poblenou'un içerisinde bulunduğu Sant Marti Bölgesi kentin geri kalanına göre satış maliyetleri açısından %21.4, kiralama maliyetleri açısından %17 kadar daha ucuzdu. 1992 Olimpiyatlarından sonra ekonomik krize giren Barselona'da ticari emlak ve konut fiyatları olumsuz etkilenmiş ve uzun bir süre kira maliyeti yükselmemiş, bazı yerlerde ise düşmüştür. Sant Marti bölgesindeki ticari birimlerin kiralara ise ilk defa 2000 yılında kentin geri kalanına göre daha fazla artmıştır. Kentte 2000 ile 2007 arasında ticari mülklerin değeri %115 kadar yükselmiştir. Aynı dönemde, kentteki kiralara %57 oranında artarken Ciutat Velle'dakiler %95, Sant Marti'dekiler ise %54 oranında yükselmiştir. 1992 ve 2007 arasındaki yıllarda Sant Marti bölgesindeki ticari alanların metrekare fiyatı 874 avro'dan 1.615 avro'ya çıkmıştır (Casellas vd., 2012: 109).

²⁹ 2016 verileri temel alınarak oluşturulan görsele göre El Raval'ın güney kesimlerinde ev kiralama maliyeti kentin diğer kesimlerine göre hâlâ, gelir ile orantılı olarak, düşük kalmaktadır. Poblenou'daki ev kiralama maliyeti ise kentin zengin bölgelerini yakalamış gözükmektedir (*Map of Income per Person in Barcelona, Street by Street* (2016), 2016).

Görüldüğü üzere Poblenou’da meydana gelen dönüşüm ile ticari alanların kira maliyetleri zaman içerisinde oldukça yükselmiştir. Catalonia Association of Visual Artists (AAVC) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 2006 yılına kadar Poblenou’da 142 sanatçının içerisinde iş yaptığı toplam 12.770 metrekarelik 23 atölye kapanmıştır (Casellas vd., 2012: 109).

Harita 10: Poblenou Mahallesi’nde açılan ve kapanan atölyeler (El Periodico’den uyarlayan Pallares-Barbera’dan akt. Casellas vd., 2012: 110).

Bilgi temelli teknolojinin ekonomik bir etkinlik olarak merkezi bir konuma yerleşmesi için Poblenou’yu dönüştürmeyi amaçlayan 22@Barcelona projesinin Poblenou’da yerleşik sakinler ve şirketler için sosyal, ekonomik ve kentsel olarak çelişkili sonuçları olmuştur. İdarenin yönettiği bu kentsel dönüşüm projesinde en olumsuz sonuçları yaşayanların arasında sanatçı grupları bulunmaktadır. Dolayısıyla, Barselona Belediye Meclisi ile yerlerinden edilen sanatçı grupları arasında bu süreçte çeşitli gerilimler yaşanmıştır. Yaşanan bu tür olumsuzluklar Belediye Meclisinin 2006 Stratejik Kültürel Planında yer alan yeni proje ile eski fabrika alanlarının

sanatçılara tahsis etmesini sağlamıştır. Bunlardan dördü Sant Marti bölgesindedir. Poblenou'daki La Escocesa fabrikasında ise Meclis 2 binayı restore ederek sanatsal üretime ayırma kararı almıştır. Söz konusu projeler için Meclis'in ayırdığı bütçe ise 23,5 milyon Avro'dur (El Periodico'dan akt. Casellas vd., 2012: 111-112).

Sonuç olarak, Poblenou'daki kentsel dönüşüm ile mahallede mekânsal, sosyal ve ekonomik olarak büyük çaplı değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerden etkilenen veya mahalle ile bağı olan grupların karşı çıkması sonucunda bazı alanlar korunup restore edilerek sanatçılara tahsis edilmiştir. Casellas ise 1980'lerden itibaren bölgeye yerleşen düşük bütçeli sanatçı oluşumlarının mahallede kalmayı başaramadığını ve yerlerinden olduğunu ifade etmektedir. Poblenou'nun dönüşüme uğramasıyla mahalledeki mülklerin değeri artmış, ve düşük maliyetlerle bölgede üretim yapan sanatçı grupları yükselen maliyetleri karşılayamaz duruma gelmiştir. Yükselen kiralarla birlikte bölgeyi belirli alanda ekonomik faaliyet yürüten şirketlere açmak da sanatçıların yerlerinden olmasına sebep olmuştur (Casellas vd., 2012: 112).

Casellas'ın aktardığına göre 22@bcn şirketinin CEO'su 2005 yılında verdiği bir mülakatta projenin bilgi ve iletişim, araştırma, biyomedikal, kültür ve multimedya sektörlerinde başarıya ulaştığını, Haziran 2000'den beri bilgi yoğun etkinliklerde bulunan 106 şirketin bölgede kurulduğunu ifade etmektedir (Casellas & Pallares-Barbera, 2009: 1149). Casellas'ın yaptığı araştırmaya göre NACE kodu kullanan şirketlerin %59'unun sektörel dağılımı şu şekildedir:

- Şirketlere hizmet veren firmalar (%23,3)
- Bilgi ve iletişim şirketleri (%14,7)
- Müşterilere doğrudan hizmet veren firmalar (%10,5)
- Kamu ajansları (%10,5)

Geri kalan şirketler ise genellikle turizm acentaları, oteller, yapı inşaat şirketleri, eğlence şirketleri ve %4 oranında üniversite veya üretim şirketleridir. Şirketlerin önemli bir kısmı gayri menkul, ulaşım ve finans alanlarında faaliyet göstermektedir.

22@Barcelona projesinden daha geniş sınırlara sahip olan Poblenou'da 2000'den 2007'ye kadar toplam 31.982 kişilik istihdam oluşturan 1063 firma faaliyet göstermiştir. Bu süreç içerisinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin oranı

%46'dan %66'ya yükselmiştir. Bu durum bilgi temelli ekonomik faaliyet gösteren şirketlerde artış yaşandığını göstermektedir. Öte yandan, Casellas'ın 22@bcn şirketinin internet sitesinden aldığı verilere göre şirketlerin %51'i medya, enerji ve bilgi ve iletişim teknolojileri alanlarında faaliyet göstermekte, %49'u ise diğer alanlar şeklinde ifade edilmektedir. Ancak şirketler incelendiğinde dış tedavi merkezi, idari ofisler, sucu, oyun, toptancı gibi şirketlerin yenilikçi şirketler arasında sayıldığı görülmektedir (Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1149-1150).

3.6 Eski Sanayi Tesisi Temelli Kentsel Dönüşüm: Can Ricart

Poblenou'da gerçekleşen kentsel dönüşüm sürecinde Can Ricart fabrikası örneği çeşitli politik, akademik ve toplumsal aktörleri karşı karşıya getirmesi açısından önem arz etmektedir (Casellas; Claros; Marti-Costa ve Bonet-Marti'den akt. Casellas vd., 2012: 110). 19. yüzyılda Mimar Josep Oriol Bernadet ve Mimar Josep Fontserre Mestres tarafından bir tekstil fabrikası olarak inşa edilen Can Ricart akademisyenler ve çeşitli topluluklarca mimari değeri bulunan bir yapı olarak görülmektedir (Tatjer'den akt. Casellas vd., 2012: 110).

1970'lerde artık metruk bir hale gelmiş olan Can Ricart fabrikası mülk sahibi tarafından çeşitli şirket ve sanatçılara düşük bedelle kiralanarak sanat atölyesi ve depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. 22@Barcelona planının 2000 yılında uygulanmaya başlanmasıyla Can Ricart fabrikasının sahibi potansiyel emlak değerinin farkına vararak otel ve ofis içeren yeni bir plan hazırlatmıştır. Binada bulunan 34 küçük şirket ve sanatçı grubunun tahliye edilerek fabrikanın tamamen yıkılmasını içeren plana karşı çıkan toplulukların muhalefetine rağmen planın devreye girmesiyle 2007 yılına dek 250 kişi işinden olmuştur. Casellas, yerinden edilmiş 24 şirket hakkında bilgiye ulaşabildiğini, bunların 15'inin Poblenou dışına yerleştiğini, 6 şirketin ise kapandığını, yalnızca 3 şirketin tekrar Poblenou'ya yerleştiğini ifade etmektedir. Can Ricart fabrikasında kalabilen tek şirket ise Hangar'dır (Dot'tan akt. Casellas vd., 2012: 110-111). Can Ricart'ın mülk sahibi ilk başta fabrikayı tamamen yıkmayı planlamış ancak toplumsal grupların uzun bir süre devam eden muhalefeti sonucu 2009 yılında Belediye Meclisi

tarafından onaylanan planla, yapının küçük bir kısmı olan saat kulesi ve Hangar sanatçılarının bulunduğu binanın korunmasına karar verilmiştir (Casellas vd., 2012: 110).

Kentsel dönüşüm sürecinde yaşanan toplumsal gerilimin bir tarafı olan Hangar ise 1997 yılında Asociación de Artistas Visuales de Catalunya (Katalonya Görsel Sanatçılar Birliği) tarafından kurulmuş bir sanat üretim birliğidir. 1.800 metre kare üzerine kurulu Hangar'ın amacı genç nesil sanatçılara destek olmak şeklinde ifade edilmektedir (Casellas vd., 2012: 111). Söz konusu destek üç şekilde yapılmaktadır. İlk olarak Merkez, 25-35 yaş aralığındaki sanatçılar için 15 tane stüdyoyu en fazla iki yıllığına düşük ücretlerle kiralamaktadır. İkinci olarak ise sanatçılara donanım, program ve dijital teknoloji alanında uzman teknisyen yardımı yapmaktadır. Son olarak, sanatçılar arasında uluslararası bağlantıları kuvvetlendirmek için forum alanı sunmaktadır (Casellas vd., 2012: 111).

Hangar Merkezi'nin faaliyetlerine devam edebilmesinin en önemli sebebi Katalonya Hükümeti, Barselona Kültür Enstitüsü (Icub) vesilesiyle Barselona Belediye Meclisi, İspanya Kültür Bakanlığı vesilesiyle İspanyol Hükümeti ve Barselona Bölgesi Konseyi (Barcelona Provincial Council) gibi kamu kurumlarından maddi destek almasıdır. Merkez ayrıca yerel bankalar gibi özel şirketlerden de gelir elde etmektedir. Merkezin 2008 yıllık bütçesi olan 450.000 avro'nun %50'den fazlası Katalan Hükümeti tarafından fonlanmaktadır (Hangar'dan akt. Casellas vd., 2012: 111).

Eski bir tekstil fabrikası olan Can Ricart'ta faaliyet gösteren Hangar Collective isimli sanatçı birliği bölgeye biçilen role karşı yapılan gösterilerde öncü bir rol üstlenmiştir (Casellas vd., 2012: 108). Belediye Meclisinin 2006 Stratejik Kültürel Planında Can Ricart fabrikasında Hangar'ın bulunduğu alanın yanına 810 metre karelik yeni alanın sanatsal üretime tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle, yerel elitler, üniversite çevreleri ve sanatçı grupları tarafından mimari özelliklerinin korunması istenen Can Ricart fabrikasının bazı binaları koruma altına alınmıştır. Belediye Meclisi bu gelişmeyi mimari değere sahip tarihi binaların ve sanatçı gruplarının korunduğuna

yönelik bir örnek olarak vitrine yerleştirse de ilgili gruplar bu gelişmenin yeterli olmadığını ifade etmektedir.

3.5 Değerlendirme

Kentlerin markalaşma sürecinde kültür ve kültür politikaları önemli işlev edinmiş, başkent veya bölge başkentleri rekabet avantajı kazanarak merkezi ulus devlete bağımlı olmadan uluslararası görünürlük sağlayabilmek için kültür politikalarına müracaat etmiştir (Özkan Yavuz, 2015: 231). Bu sürecin yoğun olarak Barselona özelinde yaşandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, 1990'lardan beri Barselona'nın uluslararası düzeyde var olan yenilikçi planlamacı imajına karşıt olarak dönüşüm sürecine yerel topluluklardan çeşitli itirazlar gelmiş ve bu gruplar sürecin toplumsal katılımın sağlanarak şeffaflık içerisinde yönetilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Casellas; Claros; Unio Temoral d'Escibes; Zusman'dan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1147). Bununla birlikte, kent merkezi soylulaştırma ve metalaştırma uygulamaları akademik düzeyde çeşitli eleştirilere konu olmuştur (Balibrea; Delgado; von Hereen'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1147). Neticede, kültürel ve mekânsal kodlardan oluşan tarihsel mirasın Belediye Meclisinin bir araya getirdiği teknokratların kararıyla dönüşüme uğratılması toplumun çeşitli kesimlerini rahatsız etmiştir (Alexandre; Lpa d'Usos Plataforma Can Ricart; Tatjer vd.'den akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009: 1147).

Öte yandan bu dönüşüm kentteki ev fiyatlarını oldukça yükseltmiş; 1996 yılında metre karesi 1.433 avro olan evler, 2008 yılında 5.918 Avro'ya yükselmiştir (Ajuntament de Barcelona'dan akt. Degen ve García, 2012: 10). 2016 yılı verilerine göre El Raval'ın güney kesimlerinde ev kiralama maliyeti kentin diğer kesimlerine göre düşük kalmakta; El Raval'ın kuzey bölgesi ve Poblenou'daki ev kiralama maliyeti ise kentin zengin bölgelerini yakalamış gözükmektedir (Map of Income per Person in Barcelona, Street by Street 2016). Kira masraflarını karşılayamayan genç kentliler ve işçiler kentin dışına taşınmıştır. Barselona'daki merkezi alanlarda hizmet sektörü kümelenmiş, ancak yüksek ev kiralardan dolayı çalışanlar kent çevresine yerleşmek zorunda kalmıştır (Degen ve García, 2012: 11).

Diğer yandan kültürel yenileşme ve kentsel dönüşüm çabasının çoğunun uluslararası alanda görünür olan merkez belediyesi sınırları içerisinde yoğunlaştığı, kentin çevresinde kalan yerlerin ise bu gelişmeden yararlanamadığı düşüncesi ileri sürülmüştür (Monclus'tan akt. Degen ve García, 2012: 11). Barselona modeli olarak ifade edilen kentsel dönüşüm süreci sonucunda kente gelen turistlerin sayısında patlama yaşanmış; 1990'da 3.8 milyon turistik geceleme olmuşken bu sayı 2008 yılında 12.4 milyona çıkmıştır (Turisme de Barcelona'dan akt. Degen ve García, 2012: 11). 2019 yılında turist sayısı yıllık %5 büyümeye ile 12 milyona çıkmış, Barselona'daki istihdamın %9,1'i turizm sektöründe gerçekleşmiştir (*Barcelona 2021 - Hoy many tourists visited Barcelona in 2019*, t.y.). Bununla birlikte otellerde konaklayan turist oranının az olduğu, önemli bir kısmının günübirlik ziyaretçi olması sebebiyle kent ekonomisine katkılarının sınırlı olduğu belirtilmektedir (Hazel Plush, 2017).³⁰

Sonuç olarak, Barselona kentsel dönüşüm süreci sonrasında kültür sanayi ve turizm ile ilintili olarak kültür ve bilgi ekonomisi kentin temel ekonomik gücü olmuştur (Degen ve García, 2012: 12). Kentteki dönüşüm sürecini Belediye Meclisi yürütmüş ve Meclis zaman zaman sanatçı ve kültür kurumlarıyla karşı karşıya gelmiştir. Raval'daki dönüşüm sürecinin mahalledeki barınma masraflarını yükseltmesinden dolayı Poblenou'ya kaçan sanatçılar benzer sürecin Poblenou'da da gerçekleştirilmesinden dolayı tekrar yerlerinden olmuşlardır. Mahallede kalabilen Hangar ise İspanya devleti ve Katalan bölgesel hükümetinin yardımları ve özel sektörün desteği sayesinde ayakta kalmıştır. Bu durumdaki bir kültür kurumunun kendisini destekleyen kurumların çıkarları hilafına hareket edemeyeceği açık bir durumdur. Bu açıdan, Hangar bir ölçüde Williams'ın tanımladığı şekilde modern patronluk formu içerisinde faaliyetlerini icra edebilmektedir. Pazar ölçülerinde kazançlı olmayan sanat ve kültür kurumları İspanya devleti ve Katalonya hükümeti desteğiyle ayakta kalmakta ve böylelikle destek aldıkları yerlerin birer şubesi konumuna düşmektedir.

³⁰ Diğer yandan Barselona'da yaşayan yabancı yerleşimci oranı 1996'da %1,8 iken 2009'da %18,1'e çıkmıştır (Degen ve García, 2012: 9).

	Kültürün Rolü	Yönetim Usulü	Sonuç
İlk Aşama	Katalan kimliği ve kente aidiyeti güçlendirme	Kent sakinleri ile diyalog	Yeni kamusal alanların, sosyal konutların, kamu hizmetlerinin sağlanması
İkinci Aşama	Mimari ifade ve kentsel gurur, Olimpiyat Oyunları için kentin pazarlanması, kentsel yaşam tarzının teşviki	Oybirliği	Müzelerin, kültürel altyapının yenilenmesi, kütüphane ve kamusal alanların inşası
Üçüncü Aşama	Kültür sanayisi ve bilgi ekonomisini desteklemek gibi işlevsel araç	Tepeden inme	Tepeden inme şekilde düzenlenen festivaller

Tablo 2: 1979 yılından beri Barselona'daki kentsel dönüşüm süreci (Degen ve García, 2012: 4)

Tabloda görüldüğü üzere 1979 yılından beri Barselona'daki kentsel dönüşüm süreci üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada kültür Katalan kimliği ve kente aidiyeti güçlendirme için araçsallaştırılmıştır. Bu aşamada kent sakinleri ve yerel birlikler ile diyalog halinde kentsel dönüşüm süreci ilerletilmiştir. Kent sakinlerinin sürece katılması toplum yararına yeni kamusal alanların ve sosyal konutların tesis edilmesini sağlamış, kamu hizmetleri toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Kentteki dönüşümün ikinci aşamasında Barselona'nın uluslararası kamuoyuna hitap ettiği görülmekte, kent sakinleri ve kentin ihtiyaçlarının yerine uluslararası beğeniyi elde etmek amaçlanmıştır. Bu dönemde müzeler, kültürel altyapılar yenilenmiş, yeni kamusal alanların inşasına devam edilmiştir. Üçüncü aşamada ise kentte kültür sanayisi ve bilgi ekonomisi desteklenmiş, kültür ekonomik getiri için araçsallaştırılmıştır. Sürecin doğası gereği kent sakinlerinin ihtiyaçları göz ardı edilmiş, tepeden inme bir anlayışla projeler hayata geçirilmiştir.

Son olarak Barselona modeli olarak ifade edilen kentsel dönüşüm sürecinin öne çıkan üç özelliğinden bahsetmek gerekir. Bunlar kentsel tasarım, yönetim ve planlamadır. 1980'lerden itibaren mahalle ölçekli kentsel dönüşümler vesilesiyle kent uluslararası mimari elitin beğenisini almış ve kent imajı önemli ölçüde değer

kazanmıştır. Bununla birlikte, kentsel dönüşüm süreci mahalle birlikleri vesilesiyle kent sakinlerinin desteğini kazanmış, güçlü Belediye Başkanlığı'nın uyguladığı politikayla bölgesel yönetim, merkezi yönetim, iş dünyası ve vatandaşlar arasında bir yönetim yapısı kurulmuştur. Ayrıca kentsel dönüşüm sürecinde uluslararası etkinlikler araçsallaştırılarak belirli bir planlama dahilinde büyük ölçekli bir değişim gerçekleştirilmiştir (Duman, t.y.).

3.6 Karşılaştırma

Barselona'nın kentsel dönüşüm süreci, çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan New York, North Adams ve Glasgow gibi kentlerle kıyaslandığında bazı farklılık ve benzerlikler öne çıkmaktadır. Bunları şu şekilde maddeler halinde açıklamak mümkündür:

- New York kentindeki kültür ve eğlenceye dayanan sembolik ekonomi temelindeki dönüşüm sürecine özel sektör öncülük etmiştir. Barselona'da ise kentsel dönüşüm süreci başından sonuna kadar Belediye Meclisi liderliği ile yürütülmüş, özellikle sürecin ilk aşamasında mahalle birlikleri önemli rol oynamıştır. Barselona Belediye Meclisi hem kamunun kanuni yetkileri hem de özel sektörün esnekliğinden yararlanmak için belediye şirketleri kurarak bunlara geniş yetkiler tanımıştır. Uzun süre belediye başkanlığı yapmış olan Maragall'ın liderliğinin Barselona kentsel dönüşüm sürecinde oldukça etkili olduğu literatürde yer bulan bir görüştür. North Adams'taki kentsel dönüşüm sürecinde ise kamu idareleri başı çekmiş, süreç ısrarlı bir şekilde yerel idareci ve politikacılar tarafından takip edilmiştir.
- New York'taki dönüşüm süreci özel sektör tarafından yürütüldüğü için genelde apolitik bir tavır ve ticari motivasyon özelliği barındırmaktadır. Bu süreç sonucunda kentin belirli mekânlarına orta sınıfın girişini kolaylaştırmış ancak dezavantajlı gruplar bu yerlerden dışlanmıştır. Barselona'daki kentsel dönüşüm süreci kent merkezlerinde kalan çöküntü alanlarının, orta sınıf ve turistler için güvenlileştirilmesini sağlamıştır. Fakat bu yapılırken söz konusu yerlerin eski sakinleri olan işçi, göçmen, sanatçı ve diğer dezavantajlı gruplar yerlerinden edilmiştir. Belediye Başkanı Maragall liderliğindeki kent yönetimi kent tarihine damgasını vuran İspanyol merkezi hükûmetine

muhaliflik ve Katalan milliyetçiliğinin izlerini örtmek için çaba göstermiştir. Bu kapsamda, kent kimliği politik olarak sorun oluşturmayacak kültürel unsurlar ile örülmüş, geçmiş ile hesaplaşma anlamına gelebilecek adımlardan kaçınılmış ve kente aidiyet yerel milliyetçi değerler yerine ulusal ve daha ziyade uluslararasılık temelinde şekillendirilmiştir. Barselona’da kentsel dönüşüme uğrayan Raval gibi mahallelerde inşa edilen konutlar yıkılan konut sayısını yakalayamamış, soylulaştırma sonucunda artan kira maliyetleri mahalle sakinlerini kent merkezinden çeperlere itmiştir. Glasgow kentsel dönüşüm süreci ise işçi kenti imajının silinmesine yol açarak politik kültürün işçiler aleyhine dönüşmesine neden olmuştur. Bilhassa kenar mahallelerde yoksulluk ve işsizlik yakıcı bir sorun olarak varlığını devam ettirmiş, kültürel etkinlik ve altyapıya yapılan yatırım mevcut konut yetersizliği sebebiyle eleştirilmiştir. Öte yandan, hizmet sektörüne dayanan istihdamın düşük ücretli oluşu kentsel dönüşüm sürecinin faydalarının işçileri ıskaladığı görüşünü kuvvetlendirmektedir.

- Kentsel dönüşüm süreci farklı tahayyül ve çıkarları olan grupları karşı karşıya getirmiştir. Barselona’daki Poblenou Mahallesi’nde ucuz kiralar sebebiyle yerleşik sanatçılar dönüşüm süreci sonucunda barınma maliyetlerini karşılayamadıklarından mahalleden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Sanatçıların mesken edindikleri yerlerden tahliye edilmeleri ise gündem oluşturmuş ve kamuoyu baskısı nedeniyle bazı sanatçı mekânları Belediye Meclisi tarafından korumaya alınmıştır. Benzer bir süreç New York kentinde de yaşanmış, sanatçıların yaşadığı mekanlar değer kazanmış, zamanla soylulaşan yerlerde artan kiralari karşılayamadıkları için sanatçıların başka yerlere göçmesine neden olmuştur. Ancak New York’ta Barselona’daki gibi kısmi de olsa sanatçıların üretim ve yaşam alanları korunmamıştır.
- Çöküntü alanlarını kültür kurumları ve etkinlikleri vesilesiyle rehabilite etmenin mümkün olduğu Raval örneğinde açıkça görülmektedir. Mahallenin olumsuz imajı tersine çevrilmiş ve mahalle yerel kültürün metalaştırılmasına dayalı bir kültürel üretimin yapıldığı uğrak bir turistik bölge olmuştur. Ayrıca uluslararası beyaz yakaların yerleştiği bir yer haline gelmiştir. Ancak bu, mahallenin politik ve sanatsal karakterinin ehlileştirilmesi pahasına

gerçekleştirilmiştir. Bu durum, kültürün politik ve ekonomik işlevinin kentsel dönüşümdeki tezahürünün bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

SONUÇ

Bir toplumun nesilden nesile aktarılan yaşam pratikleri bütünü anlamına geldiği gibi düşünsel/sanatsal eser ve beğeniler toplamını da ifade eden kültür, hayatını toplumsal zeminden, iktisat ve politikadan, kentsel mekândan ayrı olarak sürdürmez. Kültürün hangi unsurlarının nasıl üretileceği ve aktarılacağı gibi soruların cevabı toplumdaki güç ilişkileri çerçevesinde verilir. Kültür, üretim açısından egemen sınıfların hegemonyasını pekiştirmek için kullanıldığı gibi, tüketim açısından da, kültürün ekonomideki payını artırmasına uygun şekilde, bir algı ve temsil aracı işlevi yüklenmektedir.

İktisat, özel olarak da üretim biçimi, kent mekânını etkileyen başlıca faktörlerdendir. Kentsel mekân tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte nasıl farklılaşıyorsa, ABD ve Avrupa'daki sanayi kentlerinin sanayisizleşme sürecinde de kent merkezlerindeki sanayi alanlarında işsizlik artmış, buralar çöküntü bölgelerine dönüşmüştür. Eski “sanayi kentleri”nin ekonomik, demografik ve toplumsal gerileyişini durdurmak için bu kentlerde hizmet sektörüne ağırlık verilmiş, eğlence ile karışık kültürel etkinlikler yaygınlaştırılarak yaşam koşulları iyileştirilmeye çalışılmıştır. Bu önlemler sayesinde turistlerin, uluslararası beyaz yakalıların ve sermayenin kente çekileceği, böylece kent ekonomisinin iyileşeceği öngörülmüştür.

Kültürün kent ekonomileri ve mekânlarındaki dönüştürücü işlevi ilk olarak ABD kentlerinde keşfedilmiştir. Sanat, kültür, eğlence ve hazzın metalaşarak mekânı dönüştürmesinin örnekleri New York'ta çokça görülmektedir. New York kültürel birikimi, sosyal ortamı ve ekonomik yapısının sağladığı uygun şartlar sayesinde sanayisizleşme sürecini kültür ve eğlence temelli hizmet sektörünü genişleterek başarıyla atlattır. Ancak kamu idarelerinin yetersiz bütçesi ve özel sektöre olan tarihsel politik eğilim ile birleşen koşullar New York'taki **kültür temelli kentsel dönüşüm** sürecinin özel sektör liderliğinde yapılmasına neden olmuş; kent imajının belirlenmesi, kentsel mekânın dönüşümü gibi konularda özel sektörün eskisinden daha çok söz sahibi olmasına kapı açmıştır. Özel girişimlerin yüksek kültür ve estetik değerlerini göz ardı ederek azami kâr elde etme anlayışıyla hareket etmesi ise kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Bu süreçte belirli tüketim kalıpları küresel ölçekte

yaygınlaşmış, iktisadi elitlerin kültürel hegemonyası güçlenmiş, bir yandan da orta sınıfa mensup bireylerin kendilerini temsil etme imkânları artmıştır. ABD’deki bir diğer eski sanayi kenti olan North Adams’taysa yöneticiler tarafından, kent tarihi ile doğrudan ilgisi bulunmayan eserlerin sergilendiği büyük bir müze kurulmuş ancak amaçlanan ekonomik ivme yakalanamamıştır. Esasen North Adams’ın sürekli gerileyen demografik ve ekonomik durumu kentin büyük çaplı bir kültür turizmi rolünü üstlenmekte zorlanacağını da göstermektedir. New York ve North Adams kentlerinde uygulanan kültür politikaları vesilesiyle kentsel mekânların dönüşüm süreçleri sonuçları itibarıyla farklı dersler barındırmaktadır. New York kenti sahip olduğu kültürel birikimi ve ekonomik yapısının sağladığı uygun şartlar sayesinde sanayisizleşme sürecini kültür ve eğlence temelli hizmet sektörünü genişleterek başarıyla atlatmıştır. Massachusetts eyalet sınırlarının kenarında yer alan, 19. ve 20. yüzyıllarda emek yoğun bir sanayi kenti olan North Adams’da ise sanayisizleşme sürecinde uygulanan kültür politikaları kentin ekonomik durumuna yapısal bir katkı sağlayamamıştır. Bu iki örnek, başta kent yöneticileri olmak üzere, kültüre dayalı bir ekonomik genişleme hedefleyen aktörlere, kültür kurumları ve etkinliklerinin kentin tarihi, kültürel, toplumsal ve ekonomik yapılarına uygun şekilde kurgulanmasının zaruret olduğunu hatırlatmaktadır.

Benzer süreçler Avrupa ülkelerinde de yaşanmıştır. Eski bir sanayi kenti olan Glasgow sanayisizleşmeyle ekonomik ve toplumsal çöküş yaşamış, kentte işsizlik, yoksulluk ve çöküntü alanları artırmıştır. Bu çöküşe karşı kamu idareleri olan İskoç Gelişim Ajansı ve Glasgow Bölge Konseyi, eski sanayi bölgesi olan kent merkezini kültürel projelerle ayağa kaldırarak hizmet sektörü için cazip bir yer haline getirmeyi hedeflemiştir.

Bir dönem sık sık krizler ile anılan “işçi kenti” Glasgow Avrupa Kültür Başkenti programını kentsel mekânın dönüşümü için araçsallaştırmayı başaran ilk kenttir. Glasgow’da uygulanan dönüşüm ile ekonomik yapı değişerek hizmet sektörünün ağırlığı artmıştır. Glasgow kimliğini oluşturduğu düşünülen tasarım, mühendislik, mimari, gemi yapımı, din ve spor gibi unsurlar kent kültür politikaları dâhilinde yorumlanmış ve etkinlikler kent merkezi ile sınırlandırılmayıp; imkânları kısıtlı toplulukların katılımı sağlanacak şekilde yaygınlaştırıldığı ifade edilmektedir. Öte

yandan kentin işçi kültürü silinmeye yüz tutmuş, kentin olanakları beyaz yakalıları için seferber edilmiştir. Rönesans olarak adlandırılan kentteki ekonomik gelişimin kent sakinlerini ıskaladığı, zenginliklerden kente dışarıdan gelenlerin yararlandığı da literatürde yer bulan bir görüş olmaktadır. Ekonomik zorlukları ve çelişkili sonuçlarına rağmen Glasgow'un 1990 tecrübesi kent yöneticilerinde, Avrupa Kültür Başkenti programının kentsel mekânın dönüştürülmesi ve kültür ile turizmin hizmet sektörünün kent ekonomisi içindeki payının büyümesi yönünde araçsallaştırılmasına yönelik bir bakış açısının gelişmesine yol açmıştır. Glasgow örneği, sürece katılan aktörler açısından New York'taki özel sektör ağırlığından ve North Adams'taki yerel yöneticiler merkezli olmaktan uzak; özel sektörün ve yerel yöneticilerin eş zamanlılığının yanı sıra daha geniş çaplı bir toplumsal aktörler grubunun sürece katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Üç kentin tecrübe ettiği kentsel dönüşüm sürecinin ortak noktası ise kent idarecilerinin kültürü araçsallaştırarak ekonomik bir gelişimin parçası olarak görmesidir. Dolayısıyla, kültüre kültürel perspektiften ziyade ekonomik bir bakış açısıyla yaklaşmış ve kültür üretim ve tüketim açısından önem kazanmıştır. Bu süreç, sıklıkla kent sakinlerinin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi ve uluslararası sermaye ile beyaz yaka ve turistlerin öncelenmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada, bu örneklerdeki kültür temelli kentsel dönüşüm tecrübeleri ışığında Franco dönemi sonrası İspanya'sında, sanayisizleşme sürecine paralel olarak Barcelona'da oluşan çöküntü alanlarının dönüşümüne odaklanılmıştır. Barselona'nın kültür temelli kentsel dönüşüm süreci şu başlıklar altında incelenmiştir:

- Mahalle temelli (Raval),
- Uluslararası etkinlik temelli (1992 Olimpiyatları ve 2004 UNESCO Kültürlerin Evrensel Forumu)
- Aktör temelli (belediye başkanı, belediye meclisi ve mahalle birlikleri)
- Proje temelli (22@Barselona)
- Eski Sanayi Tesisi (Can Ricart Fabrikası)

Kentin merkezi alanlarındaki Raval ve Poblenou mahalleri eski sanayi bölgeleri olmaları hasebiyle birer çöküntü alanı haline gelmiştir. Bu bölgeler işçi mahalleleri

olarak anılmakta ve işçi kültürü ile özdeşleştirilmektedir. Barselona Belediye Meclisi liderliğinde başlayan kültür temelli kentsel dönüşüm süreci ile Raval'da kültür kümeleşmesi sağlanmış ve mahalle yerel kültürün pazarlandığı bir turistik bölge haline gelmiştir. Öte yandan bu süreç mahallenin soylulaşmasına neden olmuş, yıkılan konutlardan daha az sayıda ev yapılması ve pahalılaşan kiralar mahallede yaşayan işçiler, göçmenler ve işsizlerin mahalleden uzaklaşmasına sebep olmuştur. 1980'lerde başlayan Raval'ın dönüşümü literatürde önemli bir yer edinmiş, artık turistik bir kent olduğu su götürmez bir gerçek olan Barselona'nın önemli bir turist destinasyonu haline gelmiştir. Literatürde Raval'da uygulanan kentsel dönüşüm süreci ve sonuçlarına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Raval Barselona'daki kentsel dönüşüm sürecinin işaret fişeği olması sebebiyle bu çalışmada ele alınmaktadır.

Barselona'daki kentsel dönüşüm sürecinin bir diğer kilometre taşı 1992 Olimpiyatı'dır. 1992 Olimpiyat Oyunlarına hazırlık çerçevesinde kentin eskimiş altyapısı yenilenmiş ve kente yeni alanlar kazandırılmıştır. Uygulanan kentsel dönüşüm programı ise kentin uluslararası düzeyde olumlu bir imajla tanınmasını sağlamıştır. Olimpiyat sürece kamunun kente büyük ölçekte müdahale fırsatına kavuşmasını sağlamıştır (Bohigas'tan akt. Casellas ve Pallares-Barbera, 2009). Böylelikle Belediye Meclisinin düşük bütçeyle meydanları ve alanları düzenlemekten ibaret müdahalesi geniş ölçekli dönüşümlere sıçramıştır. Olimpiyat projesi vesilesiyle merkez ile çevresi arasında altyapı bağlantısı kurulmuş, aynı zamanda etkinliklere ev sahipliği yapmak için çevre belediyelerde spor tesisleri inşa edilmiştir. Ayrıca kıyı kesimin ıslahı, ulaşım ve iletişim ağının yenilenmesi, kent boyunca toplumsal tesislerin dağıtılması sağlanmıştır (Le Gales'ten akt. Degen ve García, 2012). Olimpiyatlar sırasında kent merkezindeki tarihi binaların korunması, itibarlı mimari eserlerin gelişimi ve kentin denize açılması şeklindeki mimari stratejiler ile yerel kültür yaşatılmaya çalışılmıştır.

Barselona kentsel dönüşüm sürecinde “UNESCO 2004 Kùltürlerin Evrensel Forumu” da önemli bir konumda bulunmaktadır. Forum kapsamında, konferans ve karnavallara uzanan yüzlerce kitlesel etkinlik gerçekleştirilmiştir. Forum

çerçevesinde, 1992 Olimpiyatları vesilesiyle kurulan Olimpiyat Köyü ile başlayan kentin kuzeydoğusundaki kıyı kesiminin kültürel dönüşümünü tamamlamak üzere Diagonal-Mar projesi uygulanmıştır (Degen ve García, 2012). Ayrıca, otel, ofis alışveriş birimleri ve yüksek gelirli için konut inşa edilmiştir (*Diagonal Mar Barcelona: urban planning excellence or disaster?*, t.y.). Öte yandan Diagonal-Mar projesinin kent sakinlerinin ihtiyaçlarından ziyade piyasa için uygulandığı ve bu açıdan etkinliklerden sonra bu bölgelerde boş kalmış binaların Barselona modelinin çöküşünü gösterdiğine yönelik çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Degen ve García, 2012). 2004 Forum politik krize sebebiyet vermiş, kentteki toplumsal hareketler projeye tepki göstermiştir.

Barcelona'da oluşan çöküntü alanlarının dönüşümü gerçekleştirilirken ulusal, bölgesel ve yerel; siyasi, toplumsal ve ekonomik aktörlerle kurulan uzlaşa ve çatışma ilişkileri, bu dönüşümün söz konusu aktörlerin kentsel mekâna yerleşimleri üzerindeki etkileri de kilit rol oynamaktadır. Barselona kentsel dönüşüm sürecini önemli oranda etkileyen yerel aktörlerden biri de Barselona Belediye Başkanlığı yapmış olan Maragall'dır. Maragall'ın uzun bir dönem boyunca belediye başkanlığı görevini yürütmesi ona çeşitli kurum, politikacı, özel sektör ve planlamacılar arasında oluşan bir çevre sağlamış; 1992 Olimpiyatlarının getirdiği olumlu ivmeyi lehine kullanmış; ülkenin diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinde sol siyasetin İspanya tarihinde görülmemiş şekilde taraftar bulmasından da yararlanmıştır. Barselona kentinde uyguladığı politikalar sayesinde Barselona Belediye Başkanı sıfatıyla ulusal ve uluslararası bir politik aktör olmaya çabalamıştır (McNeill, 2001). Barselona'nın kentsel dönüşüm sürecinde belediye başkanı kadar olmasa da öne çıkan iki aktör mahalle birlikleri ve belediye meclisidir. Kent sakinleri tarafından oluşturulmuş mahalle birliklerinin toplumsal ve politik baskısı sonucunda meclis, bu birlikler ile işbirliği içerisinde kentsel dönüşüm sürecini yürütmüştür (Degen ve García, 2012).

Olimpiyatlardan sonra özel sektörün kültür projelerine olan finans desteği ile birlikte kültür ve bilgi ekonomisinin gelişimi kent politikasında öne çıkmıştır. (Degen ve García, 2012). Bilgi ekonomisini geliştirmek için eski bir sanayi ve işçi mahallesi olan Poblenou Mahallesi seçilerek 22@Barselona projesi uygulamaya konulmuştur.

22@Barcelona projesi ile Poblenou’da temel girdisi insan kaynağı olan araştırma, tasarım, mühendislik, kültür ve multimedya gibi yaratıcı alanlar geliştirilmek istenmiştir.

Poblenou’da gerçekleşen kentsel dönüşüm sürecinde Can Ricart fabrikası örneği çeşitli politik, akademik ve toplumsal aktörleri karşı karşıya getirmesi açısından önem arz etmektedir. 1970’lerde iyice metruklaşan Can Ricart fabrikası mülk sahibi tarafından çeşitli şirket ve sanatçılara düşük bedelle kiralanarak sanat atölyesi ve depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. 22@Barcelona planının 2000 yılında uygulanmaya başlanmasıyla Can Ricart fabrikasının sahibi potansiyel emlak değerinin farkına vararak otel ve ofis içeren yeni bir plan hazırlatmıştır. Binada bulunan 34 küçük şirket ve sanatçı grubunun tahliye edilerek fabrikanın tamamen yıkılmasını içeren plana karşı çıkan toplulukların muhalefetine rağmen planın devreye girmesiyle 2007 yılına dek 250 kişi işinden olmuştur. Can Ricart fabrikası kentsel dönüşüm sürecinin zaman zaman göz ardı edilen olumsuz tarafını gözler önüne sermektedir.

Barselona’daki bu kentsel dönüşüm “Barselona modeli” olarak adlandırılmakta ve dünya çapında kent yöneticilerine örnek gösterilmektedir. Bu tecrübenin en önemli özelliği ekonomik, toplumsal ve demografik olarak gerileyen kent merkezlerindeki çöküntü alanlarının kültür vesilesiyle hizmet, bilgi ve sembolik ekonominin üretim ve tüketim merkezlerine dönüştürülmesidir. Franco’nun 1975’te sona eren diktatörlüğü sonrasında hassas bir atmosfere sahip olan Barselona’da Belediye Başkanı ve Belediye Meclisi yerel sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak kentsel dönüşüm sürecini başlatmıştır. Aktörlerin katılımı açısından süreç Glasgow’a benzemektedir.

Barselona’da bu süreçte bir dizi adım atılmış, etkinlik düzenlenmiş ve kent planlama projeleri gerçekleştirilmiştir. Olumsuz bir imaja sahip Çin Mahallesi’nin resmi/idari ismi olan District V, mahallenin Orta çağdaki ismi ile değiştirilerek Raval’a dönüştürülmüştür. Ülkedeki hassas atmosfere uygun olarak önceki dönem ile politik hesaplaşma anlamına gelebilecek adımlardan özellikle kaçınılmıştır. Bununla

birlikte, kültürel etkinlikler ile tahkim edilen Katalan ve Barselonalı kimlikleri hem kozmopolit/Avrupalı hem de ulusal/İspanyol değerleri ile uyumlu bir şekilde kurgulanmıştır. Katalanlığın ve Barselonalılığın İspanyol ve Avrupalı kimliklerine yakınlaştırılması, kentteki dönüşüm projeleri için hem özel sektördeki ulusal aktörlerin hem de İspanyol hükümetinin kaynak aktarımını kolaylaştırmıştır.

Kültürü metalaştırılanlar açısından kültürün hem politik hem de ticari işlevi söz konusudur. Kültür tüketimi ise bireysel ve sınıfsal ayrıma olanak vermesiyle önem kazanmaktadır. Bu yönüyle kültür, kentsel mekânda yapılan dönüşümlerin temel aracı konumuna yükselmiştir. Barcelona ise kültür vesilesiyle kent merkezinde yer alan çöküntü alanlarını geliştirerek diğer kentlere ders alınabilecek bir tecrübe bırakmıştır. Kentsel dönüşüm sürecinde yaşanan çeşitli gerilimlerin dikkatle çözülmesi gerekliliği önem arz etmektedir. Kent merkezi ile kenar mahalleler arasında yaşanan mekânsal gerilimlere soylulaştırma ile yerlerinden edilen mahalle sakinlerinin sorunları eşlik etmektedir. Kent merkezinin turistik bir cazibe alanı haline dönüştürülmesi kenar mahallelerin daha az yatırım almasına sebep olmaktadır. Öte yandan, uluslararası sermaye, beyaz yakalı ve turistlerin ilgisini çekmek için kurgulanan yeni kent kimliğinin politik ve tarihi değerlerden arındırılmış kültürel değerler ile örülmesi bir başka sorun yumağı oluşturmaktadır. Bir diğer husus ise büyük bir bütçe gerektiren uluslararası devasa etkinlikler ve kültürel üretimi mümkün kılacak kültürel altyapının oluşturulması arasındaki gerilimdir. Kent yöneticilerinin kentsel dönüşüm sürecini hızlandırıcı bir unsur olarak bakılan devasa etkinliklere ağırlık vermesi kültürel altyapının ihmal edilmesine neden olabilmektedir.

Bu çalışmada eksik kalan ve gelecekte yapılacak araştırmalarla aydınlatılabilecek hususlar ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Kent sakinlerinin kültürel üretim ve tüketim alışkanlıkları kentteki kentsel dönüşüm sürecinden nasıl etkilenmiştir?
- Sanayisizleşme sürecini derinden yaşayan Barcelona'nın kültür temelli kentsel dönüşüm stratejisi ile kentteki hizmet sektörünü büyütmesi yapısal anlamda uzun süreli bir çözüm sağlayabilir mi? Covid-19 salgını gibi

uluslararası turizmi imalat sektörüne göre daha geniş çapta etkileyen gelişmeler kentlerin bahse konu stratejilerini nasıl etkilemektedir?

- Barselona'yı ziyaret eden turistler kent sakinlerince nasıl karşılanmakta ve kitlesel turizm kent sakinlerinin yaşam kalitesini nasıl etkilemektedir?
- Yerel politik ve tarihi değerlerin uluslararası hareketlilik ile imaj uğruna sterilize edilmesi ve kentsel değerlerin metalaştırılması kent sakinlerince nasıl karşılanmaktadır? Bu durum rekabet avantajı kazanmak isteyen kentlerin yerel kültür havzasını ne yönde etkilemektedir?

KAYNAKÇA

Administrative Division in Spain, t.y. (Çevrimiçi)
http://www.ccmaresme.cat/ARXIUS/2008/SRE/SRE/GLOCAL/CCM_glocal.pdf, 10 Mart 2020.

Administrative Map of Spain—Nations Online Project, t.y.
(Çevrimiçi) <http://www.nationsonline.org/oneworld/map/spain-administrative-map.htm>, 10 Mart 2020.

Adorno, T. W.:
2011

Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, çev. M. Tüzel, N. Ülner,
10. Bs., İletişim Yayınları.

“Barcelona 2021-How many tourists visited Barcelona in
2019”, (Çevrimiçi),
<https://www.barcelonayellow.com/barcelona-faq/1035-how-many-tourists-visited-barcelona>, 14 Haziran 2021.

Alderson, E.,
Blaser, R., ve
Coward, H. (Ed.):
1993

Reflections on Cultural Policy: Past, Present and Future,
Wilfrid Laurier University Press.

Alptekin, Musa
Yavuz

Şehirden Kente Mekansal Dönüşüm, Doğu Batı Dergisi, Sayı:
67, Kasım, Aralık, Ocak 2013-14, ss. 41

Akdede, Sacit
Hadi: 2013a

Dünyada Kültür Politikaları-I. Mimesis Sahne Sanatları Portalı,
(Çevrimiçi), <http://www.mimesis-dergi.org/2013/05/dunyada-kultur-politikalari-i/>, 10 Mart 2020.

Akdede, Sacit
Hadi: 2013

Dünyada Kültür Politikaları-II: Avrupa’dan Örnekler. Mimesis
Sahne Sanatları Portalı, (Çevrimiçi), <http://www.mimesis-dergi.org/2013/07/dunyada-kultur-politikalari-ii-avrupadan-ornekler/>, 10 Mart 2020.

ARIANE programme—Support for books and reading | News |
CORDIS | European Commission. (1997), (Çevrimiçi)

<https://cordis.europa.eu/article/id/9267-ariane-programme-support-for-books-and-reading/en>, 10 Mart 2020.

Arıbaş, K., ve
Kara, H.: 2011

Siyasi Coğrafya Açısından İspanya, Doğu Coğrafya Dergisi, 15(24), 61-86.

Arts, Entertainment and Recreation in New York City: Recent Trends and Impact of COVID-19., t.y., Office of the New York State, Comptroller, (Çevrimiçi)
<https://www.osc.state.ny.us/reports/osdc/arts-entertainment-and-recreation-new-york-city-recent-trends-and-impact-covid-19>, 30 Mayıs 2021.

Ayverdi, İ.: 2016

Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 3. bs., Kubbealtı Neşriyat.

Barcelona 2021—Hoy many tourists visited Barcelona in 2019, t.y., (Çevrimiçi), <https://www.barcelonayellow.com/barcelona-faq/1035-how-many-tourists-visited-barcelona>, 14 Haziran 2021.

Barcelona districts: Best places to buy property, 21 Aralık 2015, (Çevrimiçi), https://tranio.com/articles/barcelona_districts_best_places_to_buy_property/, 14 Haziran 2021.

Barcelona Media Park, t.y., 29 Şubat 2020, (Çevrimiçi), https://www.barcelona.cat/en/conocebcn/pics/attractivos/el-parque-barcelona-media_99400030841.html, 14 Haziran 2021.

Barcelona Population 2020, 17 Şubat 2020, (Çevrimiçi), <http://worldpopulationreview.com/world-cities/barcelona-population/>, 14 Haziran 2021.

Barcelona's municipal charter, updated, Info Barcelona, 18 Aralık 2014, (Çevrimiçi)

https://www.barcelona.cat/infobarcelona/en/barcelonas-municipal-charter-updated_124453.html, 14 Haziran 2021.

Belanger, C.: 2016 How artists changed NYC's SoHo. The University of Chicago Magazine, 8 Ocak 2016, (Çevrimiçi), <https://mag.uchicago.edu/arts-humanities/how-artists-changed-nycs-soho>, 14 Haziran 2021.

Beydilli, Kemal.: 2001 **İspanya**, İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 1-23, ss. 162-170). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Bourdieu, P.: 2015 **Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, çev. D. Fırat ve G. Berkkurt, Heretik Yayıncılık.

Boys, B.: The Metropolitan Museum of Art, when it was smaller. The Bowery Boys: New York City History, 9 Ocak 2013, (Çevrimiçi), <https://www.boweryboyshistory.com/2013/01/the-metropolitan-museum-of-art-when-it.html>, 14 Haziran 2021.

Bozkurt, Veysel: 2011 **Endüstri Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi.

Bullard, Giuliana: Government Doubles Official Estimate: There Are 35,000 Active Museums in the U.S. | Institute of Museum and Library Services, 24 Mayıs 2014, (Çevrimiçi), <https://www.imls.gov/news/government-doubles-official-estimate-there-are-35000-active-museums-us>, 14 Haziran 2021.

Caramés, Esteve: Cultural policies of Barcelona | Good Practices, t.y., (Çevrimiçi), <http://obs.agenda21culture.net/en/good-practices/cultural-policies-barcelona>, 9 Mart 2020.

Carthy, E. M.: How can Barcelona strike a balance between tourism and residents? Euronews, 23 Temmuz 2019, (Çevrimiçi), <https://www.euronews.com/2019/07/23/barcelona-s-tourist-headache-as-residential-population-declines-11-since-2015>, 9

Mart 2020.

Casellas, A., Dot-
Jutgla, E. ve
Pallares-Barbera,
M.: 2012

Artists, Cultural Gentrification and Public Policy, Urbani
Izziv, 23, S104-S114. JSTOR.

Casellas, A., ve
Pallares-Barbera,
M.: 2009

Public-sector Intervention in Embodying the New Economy in
Inner Urban Areas: The Barcelona Experience. Urban Studies,
46(5/6), 1137-1155. JSTOR.

Catalonia physical provincial map, 2010, (Çevrimiçi),
[https://www.gifex.com/fullsize-en/2010-08-17-
11899/Catalonia_physical_provincial_map.html](https://www.gifex.com/fullsize-en/2010-08-17-11899/Catalonia_physical_provincial_map.html), 9 Mart 2020.

Common position on RAPHAEL programme, 1996,
(Çevrimiçi), [https://cordis.europa.eu/article/id/6957-common-
position-on-raphael-programme/en](https://cordis.europa.eu/article/id/6957-common-position-on-raphael-programme/en), 9 Mart 2020.

Cote, David ve
Feldman, Adam:

A complete list of current Broadway shows in NYC. Time Out
New York, 18 Mayıs 2021, (Çevrimiçi),
[https://www.timeout.com/newyork/theater/broadway-shows-
and-tickets-listings-a-z-broadway](https://www.timeout.com/newyork/theater/broadway-shows-and-tickets-listings-a-z-broadway)

Silver, Daniel ve
Carl Grodach.:
2012

The Politics of Urban Cultural Policy: Global Perspectives,
1st Edition (Hardback) - Routledge. Routledge.
[https://www.routledge.com/The-Politics-of-Urban-Cultural-
Policy-Global-Perspectives-1st-Edition/Grodach-
Silver/p/book/9780415683784](https://www.routledge.com/The-Politics-of-Urban-Cultural-Policy-Global-Perspectives-1st-Edition/Grodach-Silver/p/book/9780415683784)

David H.: 2015

Koch Plaza at The Metropolitan Museum of Art, Şubat 10
2015, (Çevrimiçi), Topos.
[https://www.toposmagazine.com/david-h-koch-plaza-
metropolitan-museum-art/](https://www.toposmagazine.com/david-h-koch-plaza-metropolitan-museum-art/)

Degen, M. ve
García, M.: 2012

The Transformation of the ‘Barcelona Model’: An Analysis of Culture, Urban Regeneration and Governance: The cultural transformation of the ‘Barcelona model’, International Journal of Urban and Regional Research, 36(5), 1022-1038. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01152.x>

DİA.: 2001

İspanya, İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi (ss. 161-162). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ispanya#1>

Diagonal Mar Barcelona: Urban planning excellence or disaster?, t.y., (Çevrimiçi), <https://geographyfieldwork.com/DiagonalMarSuccessfulRedevlopment.htm>, 15 Mart 2020.

Doerr, A.: 2014

Behind Four Walls: Barcelona’s Lost Utopia. Failed Architecture. <https://failedarchitecture.com/behind-four-walls-barcelonas-lost-utopia/>

Duman, Betül, ve
Çoşkun, İsmail
(Ed.): 2015

Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm, Litera Yayıncılık.

Duman, Betül:
(t.y.)

Kentsel Yenileşme ve Kentsel Dönüşüm, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Economic Overview | The Glasgow Indicators Project, t.y., (Çevrimiçi), https://www.understandingglasgow.com/indicators/economic_participation/overview, 30 Mayıs 2021.

El Raval, Barcelona: Urban Regeneration, 2020, (Çevrimiçi), <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CNUhZ7XS-OIJ:https://geographyfieldwork.com/ElRaval.htm+&cd=13&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, 14 Haziran 2021.

Eurocities City Dialogue: The Role Of Entrepreneurship And Smes In The Economic Recovery, Ajuntament de Barcelona, 2020, (Çevrimiçi),
https://nws.eurocities.eu/MediaShell/media/2020-06-23_EUROCITIES_city_dialogue_-_Barcelona_presentation.pdf, 14 Haziran 2021.

European Capitals of Culture. [Text]. Creative Europe - European Commission, 4 Mayıs 2016, (Çevrimiçi),
https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en, 10 Şubat 2020.

Florida, Richard: America's Arts-and-Culture Economy Is Robust and Growing, 28 Mart 2019, (Çevrimiçi),
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-03-28/arts-and-culture-is-an-800-billion-u-s-industry>

Foment de Ciudad, SA, is a municipal company specialized in the management of comprehensive, transversal projects with citizen and territorial involvement that leads city projects of great importance | City Promotion, t.y., (Çevrimiçi),
<https://ajuntament.barcelona.cat/fomentdeciutat/es/quienes-somos>, 7 Haziran 2021.

Garcia, B.: 2004 **Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience, Prospects for the Future**, Local Economy, 19, 312-326.
<https://doi.org/10.1080/0269094042000286828>

Glasgow Economic Strategy 2016-2023 Refreshed, 2019, (Çevrimiçi),
<https://glasgow.gov.uk/article/20421/Economic-Strategy>, 10 Şubat 2020.

Government Measure For Boosting Creative Industries, Ajuntament de Barcelona, 2019, (Çevrimiçi),
<https://ajuntament.barcelona.cat/economiatreball/sites/default/files/documents/WEB-MG-Industries-creatives->

- Göktürk, I.: 2016 **Kültür Sosyolojisi Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi**, Doğu Kitabevi.
- Güvenç, B.: 2019 **Kültürün Abc'si (9. bs)**. Yapı Kredi Yayınları.
- Halle, Howard: 2019 “Best Art Galleries in New York City”, 30 Aralık 2019, Time Out New York, (Çevrimiçi), <https://www.timeout.com/newyork/art/best-art-galleries-in-new-york-city-galleries>, 14 Haziran 2021.
- Plush, Hazel: Barcelona unveils new law to keep tourists away. The Telegraph, 27 Ocak 2017, (Çevrimiçi), <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/spain/catalonia/barcelona/articles/barcelona-unveils-new-law-to-keep-tourists-away/>, 14 Haziran 2021.
- Hentschel, K.: Travelettes » Is El Raval Barcelona’s coolest neighborhood? | Travelettes, 27 Ekim 2018, (Çevrimiçi), <https://www.travelettes.net/is-el-raval-barcelonas-coolest-neighborhood/>, 14 Haziran 2021.
- Idescat. The municipality in figures. Barcelona (Barcelonès), t.y., (Çevrimiçi), <https://www.idescat.cat/emex/?id=080193&lang=en>, 6 Haziran 2021.
- Indergaard, Michael: 2012 **When Worlds Collide: The Politics of Cultural Economy Policy in New York**. İçinde The Politics of Urban Cultural Policy: Global Perspectives. Routledge.
- Atçeken, İsmail Hakkı: 2011. TÂRIK b. ZİYÂD. içinde TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 40, ss. 24-25). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tarik-b-ziyad>

İspanya'nın Katalonya bölgesinde ayrılıkçı partiler, merkezi hükümete yasal bağımsızlık referandumu için müzakere çağrısı yaptı. 15 Şubat 2019, Independent Türkçe, (Çevrimiçi), <https://www.indyturk.com/node/316051/d%C3%BCnya/i%CC%87spanyan%C4%B1n-katalonya-b%C3%B6lgesinde-ayr%C4%B1l%C4%B1k%C3%A7%C4%B1-partiler-merkezi-h%C3%BCk%C3%BCmete-yasal>, 10 Haziran 2021.

İspanya'nın Siyasi Görünümü. (t.y.). T.C. Dışişleri Bakanlığı. (Çevrimiçi),

<http://www.mfa.gov.tr/ispanya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 05 Ocak 2020.

KALEIDOSCOPE programme to support European artistic and cultural activities | News | CORDIS | European Commission. (1996). <https://cordis.europa.eu/article/id/5990-kaleidoscope-programme-to-support-european-artistic-and-cultural-activities/en>

Küçük, A. H.:
2014

Kentsel Dönüşüm Boyutları Barselona'da Raval Bölgesi Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi.

La Rambla, el paseo más emblemático de Barcelona. (t.y.). Barceló Experiences, (Çevrimiçi), <https://www.barcelo.com/guia-turismo/es/espana/barcelona/que-ver/la-rambla/>, 6 Haziran 2021.

Lavenda, R. H., ve
Schultz, E. A.:
2018

Kültürel Antropoloji Temel Kavramlar, çev. D. İşler ve O. Hayırlı, Çev., Doğu Batı Yayınları.

Looch, C.: 2019

12 Historical Events That Shaped Barcelona. Culture Trip, (Çevrimiçi) <https://theculturetrip.com/europe/spain/articles/12->

events-that-shaped-barcelonas-history/, 14 Haziran 2021.

Map of income per person in Barcelona, street by street (2016). (2016). CARTO, (Çevrimiçi), <https://grupovocento.carto.com/u/abctest/builder/977885bf-ebe6-4a16-a259-343bb36a2414/embed?state=%7B%22map%22%3A%7B%22ne%22%3A%5B41.34318019630203%2C2.0822525024414067%5D%2C%22sw%22%3A%5B41.42290656902659%2C2.2552871704101567%5D%2C%22center%22%3A%5B41.38305560103086%2C2.1687698364257817%5D%2C%22zoom%22%3A13%7D%7D>, 9 Haziran 2021.

March, H., ve
Ribera-Fumaz, R.:
2014

Smart contradictions: The politics of making Barcelona a Self-sufficient city, **European Urban and Regional Studies**. <https://doi.org/10.1177/0969776414554488>

Margaret Jane
Wyszomirski.
(1998):

Comparing Cultural Policies in the United States and Japan: Preliminary Observations, **Journal of Arts Management Law and Society**, 27(4), 265-281.

McDonogh, Gary
W.: 1987

The Geography of Evil: Barcelona's Barrio Chino. **Anthropological Quarterly**, 60(4), 174-184. JSTOR.

McNeill, D.: 2001

Barcelona as Imagined Community: Pasqual Maragall's Spaces of Engagement. **Transactions of the Institute of British Geographers**, 26(3), 340-352. JSTOR.

McNeill, D.: 2002

Barcelona: Urban Identity 1992-2002, **Arizona Journal of Hispanic Cultural Studies**, 6, 245-261. JSTOR.

Meriç, C.: 201:

Kültürden İrfana, 5. bs. İletişim Yayınları.

Mooney, G.: 2004 Cultural Policy as Urban Transformation? Critical Reflections on Glasgow, European City of Culture 1990, **Local Economy**, 19, 327-340. <https://doi.org/10.1080/0269094042000286837>

More Than Green 22@Barcelona | the innovation district -, 1 Nisan 2012, (Çevrimiçi), <http://www.morethangreen.es/en/22barcelona-the-innovation-district/>, 20 Haziran 2021.

Mulcahy, K.: 2006 Cultural Policy: Definitions and Theoretical Approaches, **Journal of Arts Management Law and Society**, 35, 319-330. <https://doi.org/10.3200/JAML.35.4.319-330>

Museums in NYC: The Complete List (2021), t.y., <https://museumhack.com/museums-in-nyc/>, 18 Mayıs 2021.

National Foundation on the Arts and the Humanities Act of 1965 (P.L. 89-209), t.y., National Endowment for the Humanities (NEH), (Çevrimiçi), <https://www.neh.gov/about/history/national-foundation-arts-and-humanities-act-1965-pl-89-209>, 20 Aralık 2019.

Navarro, C. J., Mateos, C., ve Rodríguez, M. J.: 2014 Cultural scenes, the creative class and development in Spanish municipalities, **European Urban and Regional Studies**, 21(3), 301-317. <https://doi.org/10.1177/0969776412448188>

New York City Population by Borough, 1950—2040 | NYC Open Data. (2019, Şubat 13). NYC Open Data, (Çevrimiçi), <https://data.cityofnewyork.us/City-Government/New-York-City-Population-by-Borough-1950-2040/xywu-7bv9>, 18 Mayıs 2021.

North Adams, MA | Data USA, t.y., (Çevrimiçi), <https://datausa.io/profile/geo/north-adams-ma#economy>, 19 Aralık 2019.

- Öncel, Ü.: Dot-com balonunun tarihçesi, 28 Haziran 2014, (Çevrimiçi), <https://webrazzi.com/2014/06/28/dot-com-balonunun-tarihcesi/>
- Öncü, Ayşe ve Petra Weyland.: 2016 **Mekân, Kültür, İktidar**, 5. Bs, İletişim Yayınları.
- Özbek, S.: 2003 **İdeoloji Kuramları**, Notos Kitap Yayınevi.
- Özdemir, Mehmet: 1992 Berşelûne, İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/berselune>
- Özel, S.: 2009 Avrupa Birliği’nde Görsel İşitsel Politikaların Kültürel Temellerine Bir Bakış, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1(1). <https://arastirmax.com/en/publication/erciyes-universitesi-iktisadi-idari-bilimler-fakultesi-dergisi/1/1/avrupa-birliglnde-gorsel-isitsel-politikalarin-kulturel-temellerine-bir-bakis/arid/9b1f9ede-0d2f-4b9c>
- Özey, R.: 2014 **Kültürel Coğrafya**, Aktif Yayınevi.
- Özkan Yavuz, Özgül.: 2015 **Kenti Kültürle Dönüştürmek**, İçinde Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm, Litera Yayıncılık.
- Parc del Fòrum | Barcelona Film Commission, t.y., (Çevrimiçi), <https://www.bcncatfilmcommission.com/en/location/parc-del-f%C3%B2rum>, 20 Haziran 2021.
- Piotr: “Aerial view of the Eixample district, Barcelona, Spain | Insight Guides Blog”, 07 Temmuz 2016, (Çevrimiçi), <https://www.insightguides.com/inspire-me/blog/visual/aerial-view-of-the-eixample-district-barcelona-spain>, 9 Haziran 2021.

Rodriguez, Vicente: Catalonia | Geography, Independence Movement, & History. Encyclopedia Britannica, (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/place/Catalonia>, 14 Haziran 2021.

Scullion, A., ve García, B.: 2005 **What Is Cultural Policy Research?**, International Journal of Cultural Policy, 11(2), 113-127. <https://doi.org/10.1080/10286630500198104>

Selvi Ünlü, T.: 2015 **Osmanlı Modernleşmesinden Ulus-Devlete, Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Kentsel Değişim ve Dönüşüm**, İçinde Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm (1. bs). Litera Yayıncılık.

Survey Of Cultural Participation and Cultural Needs in Barcelona. (2020). Barcelona Institute of Culture, Barcelona City Council, (Çevrimiçi), https://barcelonadadescultura.bcn.cat/wp-content/uploads/2020/04/CulturalSurvey2019_Report_EN.pdf, 9 Haziran 2021.

The City Walls of Barcelona—Medieval and Modern Constructions. (t.y.). Barcelonas, (Çevrimiçi), <https://www.barcelonas.com/walls-of-barcelona.html>, 11 Mart 2020.

The Cultural and Creative Monitor. (2019). Joint Research Centre (JRC), (Çevrimiçi), <https://www.interregeurope.eu/crhub/news/news-article/8038/the-2019-cultural-and-creative-cities-monitor/>

Tekeli, İlhan Türkiye’yi Anlamanın Yolu Kentlerini ve Demokrasisini Tanımdan Geçiyor, Doğu Batı Dergisi, Sayı: 67, Kasım, Aralık, Ocak 2013-14, ss. 63-84

Tunçdemir, Cemal: ABD’de neden Kültür Bakanlığı yok? T24, Şubat 2013, (Çevrimiçi), <https://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/abdde-neden-kultur-bakanligi-yok,6201>

Tunçdemir, Cemal: New York halk kütüphanesinin iki bekçisi. T24, 21 Haziran 2018, (Çevrimiçi), <https://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/new-york-halk-kutuphanesinin-iki-bekcisi,19955>

[Urban planing] Barcelona Expension / Ensanche, Eixample Barcelona. 22 Ekim 2014, (Çevrimiçi), <https://urbaning100.blogspot.com/2014/10/urban-planing-barcelona-extension.html>

U.S. Census Bureau QuickFacts: North Adams city, Massachusetts, t.y., (Çevrimiçi), <https://www.census.gov/quickfacts/northadamscitymassachusetts>, 30 Mayıs 2021.

Ülke profili: İspanya. (2013). Al Jazeera Turk, (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-i-panya>

Valtysson, B.: 2018 **Camouflaged Culture: The ‘Discursive Journey’ of the EU’s Cultural Programmes**, Croatian International Relations Review, 24(82), 14-37. <https://doi.org/10.2478/cirr-2018-0008>

Vargas, Rafael: Aerial Shooting in Barcelona | Rafael Vargas Photography · The magician of light. (t.y.). (Çevrimiçi) <https://www.rafaelvargas.com/project/aerial-shooting-barcelona>, 6 Haziran 2021.

Williams, R.: 1993 **Kültür**, çev. S. Aydın, İmge Kitabevi Yayınları.

Yashçimen, F.: 2018 **Yerel Yönetimlerde Kültür Politikaları**, İlke Politika Notu, 6. https://www.academia.edu/36610072/Yerel_Y%C3%B6netimlerde_K%C3%BClt%C3%BCr_Politikalar%C4%B1

Yıldırım, Ali ve
Şimşek, Hasan:
2016

Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin
Yayıncılık.

Yücel, H., ve
Bourse, M.: 2017

Kültürel Çalışmaları Anlamak, İletişim Yayınları.

Zamorano, M. M.,
ve Morató, A. R.:
2015

The cultural paradiplomacy of Barcelona since the 1980s:
Understanding transformations in local cultural paradiplomacy.
International Journal of Cultural Policy, 21(5), 554-576.
<https://doi.org/10.1080/10286632.2014.943752>

Zarlenga, M. I.,
Ulldemolins, J. R.,
ve Morató, A. R.:
2013

**Cultural clusters and social interaction dynamics: The case
of Barcelona**, European Urban and Regional Studies, 23(3),
422-440. <https://doi.org/10.1177/0969776413514592>

Zukin, S.: 2000

The Cultures of Cities, Blackwell Publishers.